

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA  
NASILJE NAD HENDIKEPIRANIMI LJUDMI V  
INSTITUCIJAH

Mentorica: dr. Petra Videmšek

Študentki: Mateja Debelak  
Kristina Tripar

Ljubljana 2012

## PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

**Ime in priimek:** Mateja Debelak, Kristina Tripar

**Naslov naloge:** Nasilje nad hendikepiranimi ljudmi v institucijah

**Kraj:** Ljubljana

**Leto:** 2012

**Število strani:** 115

**Število tabel:** 8

**Število prilog:** 2

**Mentorica:** as. dr. Petra Videmšek

**Ključne besede:** hendikep, nasilje, nasilje nad hendikepiranimi, nasilje v družini, nasilje v institucijah, nasilje v šoli.

**Povzetek:** Diplomaska naloga se ukvarja z nasiljem nad hendikepiranimi ljudmi. S tem namenom sva najprej predstavili kaj nasilje je, kje se dogaja, nato pa sva podrobneje predstavili nasilje nad hendikepiranimi ljudmi v družinah, institucijah, šolah in s strani (ne)znancev. Podatke za nalogo sva pridobili s pomočjo izvedbe delavnic, ki sva jih izpeljali v štirih različnih institucijah za hendikepirane ljudi. Na podlagi izvedbe sva prišli do rezultatov, da nasilje med in nad hendikepiranimi osebami ni redek pojav.

**Title:** Institutional violence on disabled people

**Key words:** disability, violence, violence on disabled, domestic violence, institutional violence, violence at school

**Abstract:** Our thesis talks about violence on disabled people. At first we presented what is violence and where it often happens. Then we more specifically described domestic and institutional violence, violence at school and violence by strangers or acquaintances on disabled people. We implemented workshops in four different types of institutions for disabled people and got the results that violence between or against disabled people is not rare as we thought.

Univerza v Ljubljani  
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA  
NASILJE NAD HENDIKEPIRANIMI LJUDMI V INSTITUCIJAH

Mentorica: dr. Petra Videmšek

Študentki: Mateja Debelak  
Kristina Tripar

Ljubljana 2012

*Vsem žrtvam nasilja.*  
*Da bodo našli moč, da bodo spregovorili.*  
*Da bodo našli ušesa, ki jih bodo slišala.*  
*Da bodo našli srce, ki jih bo razumelo.*  
*In da bodo našli družbo, ki jih bo sprejela.*  
*(Debelak, Tripar 2012)*

## ZAHVALA

*Radi bi se zahvalili vsem žrtvam nasilja, ki so z nama podelile svoje boleče izkušnje. Brez njih diplomska naloga ne bi imela vsebine.*

*Zahvaljujeva se mentorici Petri Videmšek za ves čas in trud, ki ga je vložila v naju in v najino delo.*

*Hvaležni sva tudi vsem strokovnim delavcem, ki so si vzeli čas in nama posredovali pomembne podatke in tako prispevali h kvalitetnejši in polnejši nalogi.*

*Zelo sva hvaležni Dušanki, ki si je kljub številnim obveznostim vzela čas za lektoriranje naloge.*

*Zahvalili bi se radi tudi partnerjema in ostalim, ki so nama kakor koli pomagali in verjeli v najino početje.*

*Največja zahvala gre najinim staršem, ki so nama omogočili študij in naju ves čas brezpogojno podpirali.*

*In hvala tudi Eneju, ki se še ne zaveda koliko življenske energije iz njega črpamo ljudje, ki ga imamo radi.*

## PREDGOVOR

O nasilju se v zadnjem času veliko govori. V medijih lahko zasledimo govor o nasilju nad ženskami in nad otroci, zelo redko pa zasledimo kakšen prispevek o nasilju nad hendikepiranimi osebami. Ali si njihove zgodbe ne zaslužijo biti slišane, dobiti pozornosti, biti objavljene? Ali morda nasilje ne obstaja?

Tudi sami bi verjetno bili zelo osiromašeni z informacijami in znanjem s tega področja, če ne bi študirali na Fakulteti za socialno delo. Želiva, da bi se temu področju in tej problematiki posvečalo več pozornosti, zato sva tudi izbrali to temo. Upava, da bova z nalogo vzbudili to zanimanje.

Osebe, ki so kakor koli hendikepirane, so zaradi hendikepa in z njim povezane podpore, ki jo potrebujejo, še bolj izpostavljene nasilnim situacijam (Videmšek, 2011: 5). In če danes veliko govorimo o zaščiti šibkejših, kot so otroci in ženske, zakaj ne govorimo tudi o zaščiti hendikepiranih? Morda zato, ker so ženske in otroci del našega vsakdanjega življenja, hendikepirani pa ne, saj njih odrinemo na obrobje, jih zapremo v ustanove in s tem opravimo našo "dolžnost"? Ali pa v resnici res verjamemo, da hendikepirani niso žrtve nasilja? Ali pa nanje sploh ne pomislimo, ker jih "izbrišemo" iz svojega spomina in so zato postali nevidni? Morda smo pa nanje jezni, ker so družbeno "nekoristni" in so finančno breme vseh državljanov? Glede na pisanost naše družbe, bi morda veljalo vsega po malem.

Kakor koli, zavedati se moramo, da nasilje nad hendikepiranimi se dogaja, in da je razširjeno mnogo bolj, kot bi si morda upali pomisliti. In to je potrdilo tudi najino diplomsko delo. Vsi, ki bomo nanj opozarjali in se proti njemu borili, bomo morda prispevali k strpnejši družbi in boljšemu življenju hendikepiranih oseb.

# KAZALO

|                                                                                              |          |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| <b>ZAHVALA.....</b>                                                                          | <b>4</b> |
| <b>PREDGOVOR.....</b>                                                                        | <b>5</b> |
| <b>KAZALO .....</b>                                                                          | <b>6</b> |
| <b>SEZNAM TABEL .....</b>                                                                    | <b>8</b> |
| <b>1. TEORETIČNI UVOD .....</b>                                                              | <b>9</b> |
| 1.1. DEFINICIJA HENDIKEPA .....                                                              | 9        |
| 1.2. DEFINICIJA NASILJA .....                                                                | 12       |
| 1.2.1. "Nasilje je, ko te nekdo udari." .....                                                | 12       |
| 1.2.1.1. Agresija in destruktivno vedenje .....                                              | 13       |
| 1.2.1.2. Moč in zloraba moči .....                                                           | 14       |
| 1.2.2. Vrste nasilja .....                                                                   | 16       |
| 1.2.2.1. Fizično nasilje .....                                                               | 17       |
| 1.2.2.2. Psihično nasilje .....                                                              | 17       |
| 1.2.2.3. Spolno nasilje.....                                                                 | 18       |
| 1.2.2.4. Ekonomsko nasilje.....                                                              | 19       |
| 1.2.2.5. Zanemarjanje.....                                                                   | 20       |
| 1.2.3. Kje in med kom se nasilje dogaja .....                                                | 20       |
| 1.2.3.1. Nasilje med družinskimi člani .....                                                 | 20       |
| 1.2.3.2. Institucionalno nasilje .....                                                       | 22       |
| 1.2.3.3. Nasilje v šoli .....                                                                | 23       |
| 1.2.3.4. Vrstniško nasilje.....                                                              | 24       |
| 1.2.3.5. "Ulično nasilje" .....                                                              | 25       |
| 1.3. NASILJE NAD HENDIKEPIRANIMI .....                                                       | 25       |
| 1.3.1. Toleranca do nasilja in odgovornost države .....                                      | 26       |
| 1.3.2. Zmotna prepričanja o osebah s težavami v duševnem zdravju in/ali osebah z oviro ..... | 27       |
| 1.3.3. Zakaj so hendikepirane osebe dostopnejše za zlorabo? .....                            | 29       |
| 1.3.4. Zakaj hendikepirane žrtve nasilja ne spregovorijo? .....                              | 30       |
| 1.3.5. Pravica do svoje osebne zgodbe .....                                                  | 32       |
| 1.3.6. Hendikepirane osebe kot uporabniki storitev .....                                     | 32       |
| 1.3.7. Pregled raziskav o nasilju nad hendikepiranimi .....                                  | 38       |
| 1.3.8. "Domače" raziskave o nasilju nad hendikepiranimi.....                                 | 42       |
| 1.3.9. Nasilje nad hendikepiranimi v družini .....                                           | 44       |
| 1.3.10. Nasilje nad hendikepiranimi v šoli .....                                             | 45       |
| 1.3.11. Nasilje nad hendikepiranimi v institucijah .....                                     | 47       |
| 1.3.12. Posledice zlorab.....                                                                | 51       |
| 1.3.13. Ukrepi za preprečevanje nasilja .....                                                | 53       |
| 1.3.14. Oblike pomoči za hendikepirane.....                                                  | 58       |
| 1.3.14.1. Na koga se lahko žrtve nasilja obrnejo .....                                       | 58       |
| 1.3.14.2. Delo z žrtvami .....                                                               | 59       |
| 1.3.14.3. Pomoč hendikepiranim storilcem nasilja .....                                       | 62       |

|           |                                                                                                          |            |
|-----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 1.4.      | PRAVNI PREDPISI (ZAKONODAJA) .....                                                                       | 63         |
| <b>2.</b> | <b>PROBLEM .....</b>                                                                                     | <b>65</b>  |
| 2.1.      | OPIS PROBLEMA .....                                                                                      | 65         |
| 2.2.      | HIPOTEZE .....                                                                                           | 66         |
| <b>3.</b> | <b>METODOLOGIJA .....</b>                                                                                | <b>67</b>  |
| 3.1.      | VRSTA RAZISKAVE .....                                                                                    | 67         |
| 3.2.      | MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV .....                                                                 | 67         |
| 3.3.      | POPULACIJA IN VZORČENJE .....                                                                            | 68         |
| 3.4.      | ZBIRANJE PODATKOV .....                                                                                  | 68         |
| 3.5.      | OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV .....                                                                       | 70         |
| <b>4.</b> | <b>REZULTATI .....</b>                                                                                   | <b>71</b>  |
| 4.1.      | PODATKI IZ POLICIJSKE UPRAVE KOPER .....                                                                 | 71         |
| 4.2.      | PODATKI IZ CENTRA ZA SOCIALNO DELO KOPER .....                                                           | 72         |
| 4.3.      | VARSTVENO DELOVNI CENTER .....                                                                           | 73         |
| 4.3.1.    | <i>Nasilje v družini .....</i>                                                                           | <i>73</i>  |
| 4.3.2.    | <i>Nasilje v šoli .....</i>                                                                              | <i>74</i>  |
| 4.3.3.    | <i>Nasilje v varstveno delovnem centru (institucionalno nasilje) .....</i>                               | <i>75</i>  |
| 4.3.4.    | <i>Nasilje zunaj šole, varstveno delovnega centra in družine .....</i>                                   | <i>76</i>  |
| 4.3.5.    | <i>Pogled zaposlenih na nasilje znotraj institucije .....</i>                                            | <i>76</i>  |
| 4.3.6.    | <i>Najina opažanja skozi delavnico .....</i>                                                             | <i>77</i>  |
| 4.4.      | OSNOVNA ŠOLA S PRILAGOJENIM PROGRAMOM .....                                                              | 78         |
| 4.4.1.    | <i>Nasilje v družini .....</i>                                                                           | <i>79</i>  |
| 4.4.2.    | <i>Nasilje v osnovni šoli s prilagojenim programom (institucionalno nasilje) .....</i>                   | <i>79</i>  |
| 4.4.3.    | <i>Nasilje zunaj osnovne šole s prilagojenim programom in družine .....</i>                              | <i>81</i>  |
| 4.4.4.    | <i>Pogled zaposlenih na nasilje v organizaciji .....</i>                                                 | <i>81</i>  |
| 4.4.5.    | <i>Najina opažanja skozi delavnico .....</i>                                                             | <i>81</i>  |
| 4.5.      | SOCIALNO VARSTVENI ZAVOD .....                                                                           | 83         |
| 4.5.1.    | <i>Nasilje v družini .....</i>                                                                           | <i>83</i>  |
| 4.5.2.    | <i>Nasilje v šoli .....</i>                                                                              | <i>84</i>  |
| 4.5.3.    | <i>Nasilje v socialno varstvenem zavodu (institucionalno nasilje) .....</i>                              | <i>84</i>  |
| 4.5.4.    | <i>Nasilje s strani (ne)znancev .....</i>                                                                | <i>85</i>  |
| 4.5.5.    | <i>Pogled zaposlenih na nasilje v zavodu .....</i>                                                       | <i>86</i>  |
| 4.5.6.    | <i>Najina opažanja skozi delavnico .....</i>                                                             | <i>86</i>  |
| 4.6.      | DNEVNI DELOVNO TERAPEVTSKI CENTER .....                                                                  | 88         |
| 4.6.1.    | <i>Nasilje v družini .....</i>                                                                           | <i>88</i>  |
| 4.6.2.    | <i>Nasilje v šoli .....</i>                                                                              | <i>89</i>  |
| 4.6.3.    | <i>Nasilje v dnevnem delovno terapevtskem centru (institucionalno nasilje) z mnenjem zaposlene .....</i> | <i>90</i>  |
| 4.6.4.    | <i>Nasilje s strani (ne)znancev .....</i>                                                                | <i>90</i>  |
| 4.6.5.    | <i>Najina opažanja skozi delavnico .....</i>                                                             | <i>91</i>  |
| 4.7.      | PRIMERJAVA MED INSTITUCIJAMI .....                                                                       | 92         |
| <b>5.</b> | <b>RAZPRAVA .....</b>                                                                                    | <b>97</b>  |
| <b>6.</b> | <b>VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA DELA .....</b>                                                              | <b>102</b> |

|            |                                     |            |
|------------|-------------------------------------|------------|
| <b>7.</b>  | <b>SKLEPI</b> .....                 | <b>103</b> |
| <b>8.</b>  | <b>PREDLOGI</b> .....               | <b>104</b> |
| <b>9.</b>  | <b>VIRI IN LITERATURA</b> .....     | <b>106</b> |
| 9.1.       | SEZNAM PRAVNIH VIROV .....          | 112        |
| <b>10.</b> | <b>PRILOGE</b> .....                | <b>113</b> |
| 10.2.      | PRILOGA 1: IZJAVA O AVTORSTVU ..... | 113        |
| 10.3.      | POVZETEK.....                       | 114        |

## SEZNAM TABEL

|                                                                                |    |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| Tabela 1: število oseb, ki je poročalo o nasilju na posamezni delavnici .....  | 92 |
| Tabela 2: število žrtev nasilja glede na spol .....                            | 93 |
| Tabela 3: povprečna starost uporabnikov .....                                  | 93 |
| Tabela 4: število žrtev glede na vrsto nasilja .....                           | 94 |
| Tabela 5: število žrtev glede na kraj nasilja.....                             | 94 |
| Tabela 6: število in odstotek žrtev institucionalnega nasilja .....            | 95 |
| Tabela 7: število žrtev institucionalnega nasilja glede na vrsto nasilja ..... | 95 |
| Tabela 8: storilci nasilja znotraj posamezne institucije .....                 | 96 |

# 1. TEORETIČNI UVOD

## 1.1. DEFINICIJA HENDIKEPA

“Razumevanje prizadetosti ali hendikepa je vedno dvojno: označuje poškodovanost, ki je vidna ali pa nevidna, in družbeno konstruirane oviranosti na ekonomski, psihološki in simbolni ravni, ki jih doživljajo ljudje z različnimi oviranostmi.” (Zaviršek 2000: 7)

Hendikepiranost označuje naslednje poškodovanosti (Zaviršek 2000: 7):

- fizična oviranost: telesne poškodbe in okvare;
- senzorna oviranost: sem spadajo slepota, slabovidnost, gluhot, naglušnost in gluhoslepota;
- intelektualna oviranost: lažja, zmerna, težja in težka duševna prizadetost;
- težave z duševnim zdravjem: depresija, psihoza, shizofrenija, anoreksija idr.

Ceglar (2005: 56) opozarja na to, da nimajo vse osebe z oviro enakega položaja v družbi. Senzorna ovira je bližje normi kot intelektualna ovira. Položaj oseb z lažjo intelektualno oviro je višje rangiran kot položaj oseb s srednjo, težjo ali težko intelektualno oviro. Ljudje z intelektualno oviro so najbrž najbolj ovirana skupina na vseh področjih. Osebe z intelektualno oviro imajo najslabši dostop do političnih procesov in sredstev, s katerimi bi lahko vplivali na centre moči. Moči jim primanjkuje zaradi intelektualne ovire same in zaradi družbeno pogojene ovire. Intelektualno ovirani ljudje so pogosto videni kot otroci in zato potrebujejo “skrb in zaščito”. Iz povedanega lahko razberemo kategorizacijo hendikepiranih ljudi. Kot navaja Urh (2005: 93) ima kategoriziranje oseb lahko trajne posledice za osebo, ki v poznejšem življenju ne more dobiti zaposlitve. Po drugi strani pa je mogoče pridobiti pravice in ugodnosti le na podlagi kategorije.

Kategoriziranje prinaša po eni strani ugodnosti, po drugi strani pa ljudi le dodatno diskriminira. Tako bo oseba pridobila pravico do denarnega prejemka, bo pa v njeni kartoteki do konca življenja zapisana oznaka, da je bila oseba kategorizirana kot ovirana.

Hendikepirane osebe družba izloča iz javnega prostora, jih segregira v posebne ustanove, uči jih v posebnih šolah. Kar je nehendikepiranim ljudem zlahka dostopno, njim ni, ker jim družba to onemogoča. Vsak poskus "normalnega" življenja hendikepirane osebe zatrejo že pri sami zamisli. Družba sama določa kaj hendikepirani zmorejo in znajo, brez da bi pri tem upoštevali njihove želje, znanja in sposobnosti. Samostojnost oseb z oviro je bolj kot ne pogojevana in nadzorovana, celo v tolikšni meri, da to samostojnost sploh več ni.

Kot piše Flaker (1998: 5) intelektualno ovirani niso bili posebno breme v predindustrijski delitvi dela, ko je delo potekalo pretežno doma. So pa ostali brez varstva, ko se je delovni proces selil v tovarne, zato se je razcvet ustanov začel šele po 2. svetovni vojni, ko so te skupine naselili v "zanje ustrezne" in od okolja ločene gradove in druge izpraznjene stavbe.

Njegova navajanja potrjuje tudi delo Zaviršek (2000), ki pravi, da okolje arbitrarno etiketira, kaj je hendikep, in da šele kulturne okoliščine lahko človeka zares naredijo nemočnega in prizadetega (Zaviršek 2000: 170).

"V različnih simbolnih sistemih ljudje ne bodo enako interpretirali istih simptomov, nanje se bodo odzivali različno in posameznik bo imel različne izkušnje trpljenja, pač glede na to, v katerem kulturnem okolju jih doživlja." (Zaviršek 2000: 173)

Kot vidimo je hendikep kulturno zelo pogojen. Kar velja v naši družbi kot pomanjkljivost, velja lahko v drugi družbi kot velik dar. Ko preučujemo hendikep, ga moramo preučevati vedno znotraj kulturnega sistema, kateremu pripada.

Zaviršek (2000: 8) opozarja, da se tako v politiki kot stroki spreminjajo poimenovanja, ki označujejo mentalne in telesne poškodovanosti, kar dokazuje, da se spreminjajo tudi politični in strokovni koncepti. "Prizadetost ali hendikep je družbeno ustvarjena invalidizacija, ki izključuje." (Zaviršek 2000: 18)

“Poškodovanost je univerzalna človeška izkušnja, prizadetost pa je kot oblika zatiranja spreminjajoča se in konstruirana.” (*ibid.*)

Že sama uporaba določenih izrazov za poimenovanje hendikepiranih stigmatizira. Danes so v rabi predvsem poimenovanja, ki govorijo o izkušnji osebe in sicer o tem, da je posameznik najprej oseba in šele nato nosilec hendikepa. Tako ne govorimo o hendikepiranih, ampak o osebah, ki so nosilci hendikepa oz. o osebah, ki imajo izkušnjo hendikepa. S temi izrazi nakazujemo, da oseba ni samo hendikepirana oz. ovirana, ampak je oseba, ki ima veliko izkušenj, med temi je tudi izkušnja hendikepa.

Nehendikepirani ljudje se različno odzivajo na hendikepirane ljudi (Zaviršek 2000: 80 - 87):

- uporaba dvojnih kriterijev: od hendikepiranih se pogosto zahteva in pričakuje, da če želijo, da jih obravnavajo kot enake, izpolnjujejo vsa merila, ki med neprizadetimi veljajo kot ideal;
- pomilovanje: življenje hendikepiranih se pogosto dojema kot življenje, ki ga ni vredno živeti, zato so velikokrat deležni verbalnih opazk kot so “tako lepa, pa na vozičku”, “kakšen revež”;
- izogibanje: neprizadeti ljudje se pogosto izogibajo stiku s prizadetim človekom ali pa se vedejo drugače, ko pridejo v stik z njim (ne vedo kaj reči, kako se vesti ipd.);
- pripisovanje odgovornosti in krivde za prizadetost: ljudje bodisi krivijo prizadete ali njihove družine, da so krivi za prizadetost bodisi, ker so si to zaslužili, bodisi ker gre za obliko prizadetosti, ki bi jo lahko preprečili ali zdravili, bodisi ker menijo, da bi se prizadeti morali bolj povezovati med sabo in poskrbeti za izboljšanje svojega položaja;
- strah in nelagodje: neprizadeti pogosto verjamejo, da so prizadeti ljudje nevarni, nepredvidljivi, poleg tega pa v njihovi družbi čutijo nelagodje, saj ne vedo, kaj smejo vprašati, kako naj se vedejo;
- sovražstvo: vidno in nevidno (v raznih institucijah, družinah ali v običajnih odnosih med hendikepiranimi in nehendikepiranimi, kjer so hendikepirani

pogosto žrtve zanemarjanja, fizičnih in spolnih zlorab), namerno in nenamerno (ljudje so priče zlorabam, ki se dogajajo nad prizadetimi ljudmi, vendar ne reagirajo).

V nekaterih kulturah hendikepirane osebe sprejemajo kot svete, v drugih so izključeni. Glede na večinski odnos neprizadetih do prizadetosti, Zaviršek (2000:156-159) govori o štirih tipih družb:

- o družbah, v katerih so prakse do prizadetih izjemno negativne in prizadete dojemajo kot zlo, nevarnost, kazen za greh;
- o družbah, ki poznajo tako negativne kot pozitivne prakse do prizadetih;
- o družbah, kjer je pisna tradicija do prizadetih negativna, vendar so vsakdanje prakse drugačne od tega;
- o družbah, kjer je telesna prizadetost sprejemljiva, zaželena ali del družbenih norm.

## **1.2. DEFINICIJA NASILJA**

### **1.2.1. “Nasilje je, ko te nekdo udari.”**

Če si pogledamo definicijo nasilja vidimo, da je nasilje nespoštovanje meja (prostora psihološke, čustvene, fizične, duhovne, pravne, intelektualne ..., skratka – celostno osebnostne nedotakljivosti) druge osebe oz. drugega živega bitja. (<http://sviz.cezarus.si/files/nasilje-11-04/def-nasilja.pdf>)

Prav tako je pomembno, kdo definira nasilje. Kanduč in sodelavci (1998: 25) trdijo, da se velja zavedati, da poimenovanje (in opredeljevanje) nasilja nikakor ni naravno, ampak družbeno in kulturno “dejstvo”. Dogaja se v simboličnih interakcijah (ideološko pogojenih procesih komuniciranja), kjer ima ključno vlogo “perspektiva” (zorni kot) osebe, ki nekaj opiše kot nasilje.

Kot navajajo avtorji (Hanmer v Kanduč 1996: 24-25), ženske drugače definirajo nasilje kot moški. Ženske opredeljujejo nasilje do poznanega moškega kot položaj, ki se mu ne morejo izogniti ali ga ne morejo nadzorovati po tem, ko so že vpletene v nezaželene interakcije. Lahko gre za psihično, fizično, ekonomsko ali spolno nasilje. Ko gre za tuje osebe, ženske opredeljujejo nasilje kot živopisen spekter vedenjskih oblik. Te so lahko vizualne, verbalne, fizične ali kombinirane med naštetimi.

Moški dojemajo nasilje precej ožje. Kot nasilje razumejo predvsem fizično nasilje in še to izključijo milejše oblike le tega. Telesno nasilje vključuje primere, ko sila izrazito odstopa od običajnega vedenja in pušča telesne poškodbe, ki so vidne in razmeroma trajne.

#### **1.2.1.1. Agresija in destruktivno vedenje**

V zvezi z nasiljem lahko povežemo pojem agresija in destruktivno vedenje. Rus Makovec (2003: 23-25) govori o pozitivni oziroma zdravi agresiji, ki nam pomaga, da se borimo za svojo psihološko, socialno in telesno integriteto ter o negativni agresiji. Agresija ima med ljudmi pogosto slabšalen, negativen pomen in naj bi pomenila nekaj nasilnega, zaradi česar agresijo pogosto tudi enačijo z nasiljem.

Destruktivno vedenje razume avtorica kot vedenje, ki teži k uničevanju. Pod destruktivno vedenje šteje psihološko agresijo, ki se izraža bodisi verbalno bodisi skozi neprijetne čustvene izraze in/ali telesno agresijo.

Nemalokrat so tarča destruktivnega vedenja med drugimi tudi hendikepirane osebe. Nekateri ljudje jih tako sovražijo že zaradi dejstva, da so hendikepirane, da jih želijo dobesedno uničiti, razvrednotiti, ponižati in objektivizirati.

V svojem delu avtorica sicer navede, da pripisujejo nekateri strokovnjaki del vloge pri agresivnem vedenju genetiki (ljudje so različno občutljivi na neprijetne dražljaje, različno nagnjeni k impulzivnemu reagiranju ipd.), vendar pa se večji vplivi pripisujejo okolju in temu, kako se oseba prilagodi na te vplive. Med zunanje vplive navaja družino, šolo,

medije in širšo družbo, ki posreduje svoje norme, vrednote, prepričanja, med notranje vplive pa navezovanje med ljudmi, sposobnost empatije, veščine reševanja socialnih problemov, ... (Rus Makovec 2003: 26).

Pogosto se agresivno vedenje pripisuje hendikepiranim ljudem, ki veljajo za zelo nasilne. Agresivnost hendikepiranih oseb naj bi bila genetsko pogojena, kar pa vemo, da je le utrjen stereotip.

#### **1.2.1.2. Moč in zloraba moči**

Tema moči in tema nasilja sta zelo tesno povezani. Do nasilja pride navadno tedaj, ko ima ena oseba več moči kot druga.

V odnosih druženja in povezovanja ljudi med seboj prihaja do različnih razmerij v odnosu moči. Pri nasilju gre vedno za zlorabo moči, ki je neenakomerno porazdeljena. Kadar govorimo o moči nad drugo osebo, ne smemo imeti v mislih samo fizično moč, ampak moramo imeti v mislih tudi moč, ki jo drugi izvajajo nad osebami s kričanjem, kritiziranjem, kontroliranjem porabljenega denarja, kaznovanjem, ustrahovanjem in podobno (Videmšek, 2011: 14-15). "O zlorabi moči govorimo, ko ima ena oseba že v osnovi več moči nad drugo osebo zaradi družbenega položaja, starosti, nacionalnosti, fizičnih ali umskih lastnosti in to moč izkorišča v škodo druge osebe." (Videmšek, 2011: 16)

Osrednja tema nasilja je govor o moči. Moč lahko razumemo različno in sicer kot telesno moč, moč, ki nam jo daje socialni položaj, psihološki vpliv ipd.

Dragoš (2005: 11) govori o Webrovi definiciji moči, ki se še vedno uporablja. Weber (1987) definira moč kot vsako stopnjo verjetnosti, da akter v družbenem odnosu vsili svojo voljo kljub odporu drugega in ne glede na osnovo, iz katere ta verjetnost izhaja.

Po Cartwrightu in Zanderju (1968) lahko govorimo o moči, ki jo ima ena oseba nad drugo (socialni moči) takrat, kadar lahko prva s svojim vedenjem pri drugi povzroči določeno spremembo. Pri tem sta pomembni dve komponenti: prva komponenta so izvori moči, s katerimi razpolaga oseba, ki vpliva (bogastvo, prestiž, znanje, informacije, fizična moč ipd.), druga komponenta pa so različne potrebe osebe, na katero je vplivanje usmerjeno. Izvori moči delujejo le pogojno, saj morajo osebi, na katero vplivajo, predstaviti nekaj, kar ji ugaja oz. kar potrebuje.

(Bečaj 1997: 185)

Rus Makovec (2003: 31-32) govori o različnih vrstah socialne moči:

- moč prisiljevanja (temelji na grožnjah in kaznovanju s strani osebe, ki ima moč);
- moč nagrajevanja (oseba, ki ima moč lahko zagotovi drugi osebi korist);
- referenčna moč (oseba, ki ima to moč vzbuja pri drugi osebi pozitiven odnos, zato ji ta druga oseba želi ugajati oziroma zadovoljiti njena pričakovanja);
- legitimna moč (oseba s to močjo glede na splošno sprejete norme določa način vedenja; gre za »uradno« moč institucij, delovnih organizacij, staršev ipd.);
- informacijska moč (oseba s to močjo lahko vpliva na druge zaradi posedovanja in posredovanja informacij).

Moč je povezana tudi z rabo jezika. Oseba z več socialne moči lahko označi neko vedenje kot dobro, slabo, nesprejemljivo. Bolj kot je oseba močna, večji del jezikovne komunikacije nadzira, kar lahko na primer opazimo v načinu komunikacije v institucijah. Predstavniki institucij, katerih moč velja za legalno, določajo kako dolgo bo komunikacija trajala, jo bodisi spodbujajo ali prekinjajo (Rus Makovec 2003: 32).

Dragoš (2005: 36) pravi, da smo ljudje socialna bitja, odvisni smo eden od drugega, zato pri krepitvi moči ne gre za odpravljanje odvisnosti nasploh, ampak za spreminjanje tipa ali stopnje konkretnih razmerij odvisnosti.

Krepitev moči je ena temeljnih metod dela v socialnem delu. S krepitvijo moči uporabniki pridobijo na občutku lastne vrednosti, spoznajo, da niso sami, da imajo tudi sami talente in znanja.

Dragoš (2005: 38) navaja 5 načinov ravnanja z viri moči:

- aktiviranje obstoječih virov: povečamo moč obstoječih virov, ki so že navzoči v okolju uporabnika in jih je bilo le treba pretvoriti iz potencialne v aktualizirano obliko;
- kreiranje novih virov: npr. uporabniku priskrbimo denarno socialno pomoč ali hendikepirano osebo vključimo v osnovno šolo s prilagojenim programom, da si bo pridobila določeno stopnjo izobrazbe in povečala možnosti zaposlitve;
- povečanje dostopnosti virov: npr. odprava arhitektonskih ovir za hendikepirane, obseg in kakovost socialnih storitev povečamo v ruralnih okoljih, da bodo primerljive s tistimi v mestnih središčih;
- redistribucija virov: npr. prenos pooblastil iz uporabnika na njegovega zastopnika in obratno ali pa sredstva občinskega proračuna nameniti za drugo storitev;
- mediacija: nepristransko posredovanje v sporu, kjer je udeležen tudi uporabnik.

Vsak izmed nas ima izdelana nekakšna merila o tem, ali je neko dejanje zloraba ali ne; merila se seveda razlikujejo od kulture do kulture, na njih vpliva tudi zgodovinski čas bivanja. Pomembna so prepričanja, vrednote in norme, ki jih okolje goji do tega katere pravice ljudem pripadajo in do tega kako je z ljudmi potrebno ravnati, kaj je dopustno in kaj ne (Rus Makovec 2003: 36).

### **1.2.2. Vrste nasilja**

Ko slišimo za nasilje, po navadi pomislimo na pretepanje, vendar pa je fizično nasilje le ena izmed vrst nasilja. Poznamo še spolno, psihično, najmanj poznano ekonomsko nasilje in zanemarjanje. Hendikepirane osebe, vključene v najino raziskavo, so poročale, da so bile žrtve vseh vrst nasilja, razen zanemarjanja. Meniva, da je ta oblika nasilja najtežje prepoznavna, sploh če se mu ne pridružuje še katera od oblik nasilja, kar je morda tudi razlog, da nihče ni poročal o njem. Morda je eden od razlogov tudi ta, da so lahko naše definicije nasilja zelo subjektivne in različne. Za nekoga bo dejanje zanemarjanja nasilje, za nekoga drugega pa ne.

#### **1.2.2.1. Fizično nasilje**

“Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile ali resna grožnja z uporabo sile. Usmerjeno je na telo ali njegovo življenje. Fizične bolečine in posledice, ki jih nasilnež tako povzroča, vedno spremljajo tudi psihične posledice pri žrtvah.” (Kuhar *et al.* 1999: 10)

Ena od značilnosti nasilnega odnosa je ta, da se nasilje običajno stopnjuje. Zadnja stopnja brutalnega nasilja je smrt. Žrtve lahko istočasno doživljajo več vrst nasilja, na primer fizično, spolno in psihično.

“Konkretne pojavne oblike fizičnega nasilja: klofuta, brca, udarec z roko ali katerimkoli predmetom, ščipanje, lasanje, odrivanje, dotikanje, če človek tega ne želi, zvijanje rok, ugašanje ogorkov na telesu, polivanje z mrzlo ali vročo vodo, neželjeno striženje las, puljenje dlak, omejevanje gibanja, odrekanje ali vsiljevanje hrane, umor.” (Kuhar *et al.* 1999: 11)

#### **1.2.2.2. Psihično nasilje**

Kot navajajo avtorji (Kuhar *et al.* 1999: 5-7) je psihično nasilje najbolj razširjena oblika nasilja, ki jo je hkrati najtežje definirati. Menijo, da je potrebno mejo med nasilnim in nenasilnim ravnanjem določati pri vsaki osebi posebej, saj se razlikujejo od posameznika/posameznice do posameznika/posameznice, prav tako se meje nenehno spreminjajo, zato je potrebno o njih govoriti.

Žrtve psihičnega nasilja smo tekom življenja lahko vsi, lahko pa ga prav tako vsak od nas povzroča. Vsaka nepremišljena beseda, ki sogovornika ali sogovornico zaboli, je lahko oblika tega nasilja. S psihičnim nasiljem lahko ranimo človekovo duševnost, psihično ravnovesje in samozavest (Kuhar *et al.*, 1999: 5).

“Psihično nasilje se dogaja predvsem na besedni ravni, s preišljenimi ali neprejšljenimi besedami, predsodki in stereotipi, žaljivimi mnenji, lahko pa z odteovanjem komunikacije. Z molkom doseemo podoben uineek, kot e bi na eloveka vpili ali ga udarili. Pojavne oblike psihieneega nasilja:

- namerna ali nenamerna uporaba grobih besed in mnenj;
  - vpitje, žaljenje, zmerjanje in poniževanje;
  - ustvarjenje negativnih mnenj o eloveku na podlagi predsodkov in stereotipov (blondinke so butaste, Neslovenci so kriminalci, obritoglavci se drogirajo, ...);
  - prepir ali nesoglasje, kjer ena stran zlorablja svojo fizično, psihično, ekonomsko, hierarhično, institucionalno ali drugo premoč;
  - izsiljevanje in grožnje (tudi s fizičnim, ekonomskim ali drugim nasiljem ) itd.”
- (Kuhar et al. 1999: 5-6)

Na tem mestu bi omenili tudi diskriminacijo, kjer gre za obliko psihieneega nasilja. Kadar se ljudje obnašajo diskriminatorno do določene skupine, s tem omejujejo potencial skupine, kot tudi potencial posameznikov in posameznic (Kuhar et al. 1999: 8).

### **1.2.2.3. Spolno nasilje**

“Spolno nasilje je nezaželen poseg v posameznikovo spolno integriteto. To je vsako dejanje, s katerim se eden od partnerjev ali ena od partneric ne strinja.” (Kuhar et al., 1999: 18).

Kelly (1996: 101) poudarja pomen opredelitve nasilja s strani žrtev samih. Ženske morajo (nasilni) dogodek opredeliti kot nekaj izven okvira normalnega in kot izrabljanje.

Kelly (1996: 102) poudarja tudi pomen družbene definicije, saj ta razjasni ženski, da ima take izkušnje morda še kdo drug. S tem se odpravi občutek izoliranosti, da se to dogaja le njej.

Kot v vseh drugih oblikah nasilja, se tudi v primeru spolnega nasilja osebne meje posameznikov in posameznic razlikujejo, vsak jih postavi zase. Med spolno nasilje tako spadajo tudi neprimerni pogledi, komentarji, nagovarjanje (Kuhar et al. 1999: 17-18).

Oblika spolnega nasilja, ki ima največ medijske pozornosti, je posilstvo. Avtorji (Kuhar et al. 1999: 18) opozorijo tudi na spolno nasilje in zlorabe nad slabotnimi osebami.

“Kot spolno nasilje razumemo vsa dejanja, ki jih občutimo kot prisilo: slačenje, opazovanje, poljubljanje, otipavanje, siljenje h gledanju ali izdelavi pornografskega materiala, siljenje k masturbiranju, vzajemna masturbacija, siljenje v oralni, analni ali vaginalni spolni odnos, vtikanje prstov ali predmetov v anus ali nožnico, prisilen spolni odnos z živaljo.” (*ibid.*)

#### **1.2.2.4. Ekonomsko nasilje**

“Ekonomsko nasilje je neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje družinskega člana pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim družinski član samostojno razpolaga oziroma upravlja ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov.” (<http://www.zavod-emma.si/index.php?page=druzinsko-nasilje>)

Definicija je usmerjena na družinsko nasilje, kjer se velika večina ekonomskega nasilja res zgodi. Pogoste žrtve ekonomskega nasilja so starejši in tudi hendikepirani – na primer mož razpolaga z vsemi sredstvi hendikepirane ženske oz. otroci razpolagajo s sredstvi postaranih staršev ali drugih sorodnikov. Vrsta ekonomskega nasilja je tudi neenako plačilo za enako delo. Osebe z oviro so nemalokrat slabše plačane samo zaradi dejstva, da so ovirane. Med ekonomsko nasilje lahko štejemo tudi krajo.

#### **1.2.2.5. Zanemarjanje**

Po 3. členu Zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) je zanemarjanje oblika nasilja, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin.

#### **1.2.3. Kje in med kom se nasilje dogaja**

Nasilje se lahko dogaja na različnih krajih, znotraj različnih institucij in med osebami, ki se bodisi med seboj poznajo, bodisi so med seboj tujci. Glede na to lahko govorimo o :

- družinskem nasilju;
- institucionalnem nasilju;
- vrstniškem nasilju;
- "uličnem nasilju".

##### **1.2.3.1. Nasilje med družinskimi člani**

Ko obstaja med storilcem nasilja in žrtvijo družinska vez govorimo o nasilju v družini. Najpogosteje gre za nasilje med starši ali pa nasilje s strani staršev, ali enega izmed njih, nad otrokom ali otroki. Ni pa nujno. Lahko so storilci otroci, sorojenci, strici, tete, očim ali mačeha, tast ali tašča, nečak. V vlogi storilca in žrtve se lahko znajde kdorkoli v družini.

Pomembno je poudariti dejstvo, da otrok doživlja nasilje že s tem, ko je priča nasilju.

Družina naj bi bila sistem, kjer se počutimo najbolj varne. Predstavljala naj bi temeljni varnostni sistem, vendar je hkrati lahko tudi zelo nevaren kraj, kadar je širše socialno okolje zelo strpno do družinskega nasilja. Tisti, ki verjamejo v idealizirano podobo družine, navadno zanikajo družinsko realnost in s tem trpljenje žrtev. Hkrati menijo, da je nelojalno oziroma izdajalsko govoriti o družinskih zadevah z osebami, ki niso del

družine. Družinski člani naj bi sami rešili svoje probleme. Seveda je ta molk neetičen in škodljiv, kadar se znotraj družine dogajajo zlorabe nad šibkejšimi člani. Kadar družina ne deluje kot varno okolje, največ škode utrpijo otroci, saj nimajo razvite telesne moči in psiholoških obramb, s katerimi bi se lahko obranili pred škodljivim okoljem, ki je lahko tudi lastna družina, prav tako nimajo socialne moči, da bi si poiskali pomoč v okolju zunaj družine ali si izbrali drug dom (Rus Makovec 2003: 39).

Nussdorfer (2008, 140) pravi, da je nasilje skrito za zidovi mnogih domov, ki nimajo oči in ušes. Otroci so od staršev odvisni in se jih bojijo, zato o nasilju pričajo le modrice, slabo počutje in bolezenski znaki, ki se ponavljajo.

Nussdorfer (2008, 141) govori tudi o tem, da otroci o nasilju spregovorijo šele ko odrastejo, ali pa tudi ne. Doživeto nasilje nosijo v zavesti ali podzavesti. Posledice se kažejo občasno in še strokovnjaki težko najdejo primarne vzroke. Trpljenje otrok se ne neha s koncem otroštva, ampak se pogosto nadaljuje.

Velikokrat se zgodi, da se člani stanju v družinah prilagodijo. Otroci bodo poskušali poiskati obliko vedenja s katerim bi lahko zmanjšali nevarnost, vendar se lahko s tem stanje še poslabša, namreč če so še bolj pridni in ubogljivi, so še lažja tarča za nasilneža, po drugi strani pa če otroci postanejo agresivni in se upirajo, je lahko to dodatni razlog za nasilje. Ena od nevarnosti prilagoditve stanju je tudi ta, da žrtve ne iščejo pomoči, saj se navadijo na realnost. Misel na spremembe jim vnaša strah in tesnobo, saj jim nihče ne more zagotoviti, da bo boljše, stanje se lahko še poslabša (materialni problemi, še večje trpinčenje, občutek osamljenosti). Brez tega tveganja pa je seveda težko pričakovati, da bo prišlo do rešitve, zato je potrebno dati tem osebam, ki so žrtve nasilja, ustrezno in zadostno podporo in pomoč, da bodo pripravljeni tvegati in spremenili svoje življenje (Rus Makovec 2003: 40).

### 1.2.3.2. Institucionalno nasilje

Zakon o socialnem varstvu (ZSV) v 16. členu navaja, da institucionalno varstvo po tem zakonu obsega vse oblike pomoči v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, s katerimi se upravičencem nadomeščajo ali dopolnjujejo funkcije doma ali lastne družine, zlasti pa bivanje, organizirana prehrana in varstvo ter zdravstveno varstvo.

Med institucije s področja socialnega varstva, ki so namenjene hendikepiranim osebam, spadajo institucionalno varstveni zavodi, zdravstvene in terapijske ustanove, razne oblike dnevnega varstva in dnevnih centrov, kot so varstveno delovni centri, društva in terapijske delavnice, stanovanjske skupine, rejništvo, šole (s prilagojenim programom) ipd.

“Veliko dejanj, ki se znotraj socialnega sistema definirajo kot pomoč, je nasilnih, npr. nekateri postopki ob sprejemu v institucije in pri obvladovanju vsakodnevnega življenja. Že življenje v zaprtih, segregiranih ustanovah pomeni socialno izolacijo in torej nasilje samo po sebi. Drugi taki postopki so: omejitev gibanja, sistem nadzorovanja in kaznovanja, pogojevanje priboljškov in vedenja, zaprtost v dnevne sobe, brez dejavnosti za popestritev življenja. Primer nekaterih institucionalnih samoumevnih kršitev pravic: plačevanje dela s cigareti, zaklenjene sobe, kopanje in tuširanje z obvezno asistenco, ne moreš se nikamor zakleniti, neusposobljenost za upravljanje z denarjem.” (Završnik 2001: 27)

Zgornji odstavek opisuje nasilje s strani institucije same in zaposlenih, kar je seveda velik problem. Zanimariti pa ne smemo dejstva, da je veliko nasilja v institucijah medvrstniškega, kar se je pokazalo tudi v najini raziskavi.

Aničić in Lešnik Mugnaioni (2002: 175) ugotavljata, da lahko družinsko nasilje dojemamo kot obliko institucionalnega nasilja, ki ga družina kot institucija (s pravili, strukturo moči, moralo ipd.) izvaja nad svojimi člani. Lahko bi šlo za “meddružinsko nasilje” – nasilje med različnimi družinami in klani.

### 1.2.3.3. Nasilje v šoli

O nasilju v šoli govorimo takrat, ko se dogaja znotraj šole kot institucije. Če je v preteklosti veljalo, da so v šoli storilci nasilja učitelji, žrtve pa učenci, dandanes ni več tako. Učitelji do otrok ne smejo biti nasilni. Gre za zastarel vzgojni ukrep. Danes se nasilje dogaja predvsem med učenci. Večina nasilja v šoli je medvrstniškega. So pa nemalokrat učenci nasilni tudi do učiteljev in drugih zaposlenih. Če povzamemo, so bili v preteklosti storilci praviloma učitelji, danes pa so učenci.

Dijaška organizacija Slovenije je v letu 2008/2009 naredila raziskavo o nasilju na slovenskih srednjih šolah. Z raziskavo so ugotovili, da je nasilje na slovenskih srednjih šolah prisotno v veliki meri. Dijaki se vsak dan srečujejo s posrednimi in neposrednimi oblikami nasilja. Najpogosteje se pojavlja verbalno nasilje, ki je prisotno v šoli vsak dan. V raziskavi so opozorili tudi na nasilje s strani učencev na učitelje, pokazalo se je namreč, da kar 31% dijakov učitelje žali. Obratno, pa tudi učitelji izvajajo nasilje nad dijaki z ignoriranjem (24%), žalitvami (6%) in neprimernimi opazkami (12%). Rezultati raziskave so pokazali, da je skoraj 50% dijakov, ki so bili zajeti v raziskavo, bilo vsaj enkrat trpinčenih. O sodelovanju pri izvajanju nasilja nad drugim dijakom, je 41% dijakov odgovorilo, da ne bi sodelovali. Izkazalo se je, da so fantje bolj pripravljeni sodelovati kot pa punce. Večina dijakov nasilje najpogosteje opazi med odmori. Kadar so dijaki sami žrtve nasilja, se običajno branijo verbalno in ne fizično, kadar se dogaja nasilje posameznika nad posameznikom, se največ dijakov (42%) zavzame za žrtev in na verbalen način skuša ustaviti nasilneža. Kadar nasilje izvaja skupina ljudi, se največ dijakov (39%) odloči, da ne posreduje in le opazuje dogajanje. 40% dijakov prvega letnika in 43% tretjega letnika je odgovorilo, da učitelji redko posežejo, da bi pomagali ustaviti nasilje med dijaki. Če se že vmešajo, potem se nasilja lotijo tako, da storilca prepričujejo naj preneha z dejanjem ali pa storilcu grozijo s kaznijo. 57% dijakov prvih letnikov meni, da je kaznovanje primeren način reševanja nasilja, po drugi strani pa 70% dijakov tretjih letnikov meni, da to ni pravi način reševanja problemov. Med vzroke nasilja dijaki najpogosteje navajajo stresno okolje in tekmovalnost. 57% dijakov prvih letnikov in 58% dijakov tretjih letnikov si pogovora, če bi bile žrtve nasilja, s

svetovalcem ne bi želela, kar potrjuje dejstvo, da se žrtve še vedno bojijo spregovoriti o nasilju (<http://dos.omnia.si/uploads/dosraziskava-o-nasilju-n.pdf>).

“Na pojav nasilja v šoli vplivajo različni dejavniki, nekateri so zunanji, na primer socialno okolje, družbene spremembe, ali notranji, ki jih ustvarja šola sama. Vsak posameznik prinaša v šolo lastne izkušnje sobivanja, katerih del so nemalokrat izkušnje z nasiljem v okolju ali družini.” (Verbnik Dobnikar 2002: 35)

S tem, da so nasilni otroci tak vzorec vedenja videli v družini ali okolju, se popolnoma strinjajo. Osebe, ki jih pozna in so bile nasilne, so same že nastopale kot žrtve nasilja.

Vernik Dobnikar (2002: 35) nadaljuje s tem, da se napetost poveča v kolikor se na šoli razvije tekmovalna in storilnostna klima, visoka zahteva po poslušnosti in podrejenosti, če rešitve niso individualne, če so meje in zahteve nejasne ter če se dogovori slabo sklepajo in uresničujejo. Večja kot je napetost, več je konfliktov.

Rus Makovec (2003: 99) piše o stresu, ki ga otroci lahko doživljajo zaradi odnosa učiteljev do njih. V primeru slabega psihološkega ravnanja kot je poniževanje, neutemeljeno kaznovanje s spraševanjem ali dodatnimi nalogami idr., se lahko pri otrocih, ki so žrtve takšnega odnosa, razvijejo tesnoba, glavobol, bolečine v želodcu, slabosti in drugi psihosomatski simptomi.

#### **1.2.3.4. Vrstniško nasilje**

“Vrstniško nasilje je namerna, ponavljajoča se uporaba fizičnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja povzročitelja nad drugim otrokom ali mladim podobne ali enake starosti.” (Zabukovec Kerin 2002: 105)

Seveda pa se medvrstniško nasilje ne dogaja samo med otroci in mladimi, ampak tudi med odraslimi in starejšimi. Za medvrstniško nasilje gre, ko sta storilec in žrtev približno iste starosti.

Vrstniško nasilje se lahko zgodi kjer koli in lahko gre za katero koli vrsto nasilja. Veliko medvrstniškega nasilja se zgodi v šolah med učenci in v drugih institucijah med uporabniki, doma med starši ali pa med sorojenci ali kje drugje. Ocenjujeva, da je večina nasilja ravno medvrstniškega.

#### **1.2.3.5. “Ulično nasilje”**

Pod “ulično” nasilje sva želeli zajeti nasilje, ki se zgodi s strani neznancev in v javnosti oziroma zunaj doma, šole, institucij.

Nasilja nad neznanci je približno tretjina, kar pomeni, da je večina nasilja storjenega s strani poznanih oseb. Edina izjema so ropi, kjer jih je velika večina storjenih s strani neznancev.

### **1.3. NASILJE NAD HENDIKEPIRANIMI**

Običajno ne razmišljamo o tem, da bi žrtve nasilja lahko bile tudi hendikepirane osebe, zato nas rezultati raziskav, ki raziskujejo to področje, lahko še kako presenetijo. Literature na to temo je še vedno zelo malo, tudi knjižnice so slabo založene s knjigami, ki bi vsebovale opisano problematiko. Tudi Završnik (2001:94) v svoji diplomski nalogi opozarja na pomanjkanje zanesljivih podatkov o nasilju nad hendikepiranimi, vendar opominja, da pa lahko preko posameznih pričevanj kar hitro ugotovimo, da situacija ni tako rožnata, kot se na prvi pogled zdi.

V knjižnicah je prav tako opaziti pomanjkanje literature v angleškem jeziku, čeprav lahko na medmrežju zasledimo, da “obstaja” kar nekaj knjig, ki govorijo o nasilju nad hendikepiranimi.

Zdi se, da je nasilje nad hendikepiranimi osebami tabu tema oziroma "obrobna" tema, ki se ji vsekakor posveča premalo prostora, besed, diskusij, časa in pozornosti.

Zgodbe o nasilju nad hendikepiranimi običajno pridejo le do strokovnih delavcev, ki so jim bile zgodbe zaupane ali pa so jim bili priča kar sami. Vzrokov, zakaj takšne informacije ne pridejo do širšega kroga javnosti, je seveda več. Eden je zagotovo ta, da mediji redko objavijo zgodbo o nasilju nad hendikepirano osebo. Problem, ki lahko predstavlja oviro pri ozaveščanju ljudi o problematiki razširjenosti nasilja nad hendikepiranimi osebami, je lahko tudi ta, da četudi obstaja raziskava o nasilju nad hendikepiranimi osebami, bodo rezultati le-te najverjetneje objavljeni v strokovnih revijah ali knjigah, ki jih širša javnost običajno ne bere.

Potrebno je doseči, da za nasilje ne bodo vedeli več samo storilci in žrtve.

### **1.3.1. Toleranca do nasilja in odgovornost države**

Zaviršek (2002: 2) govori o kulturni anesteziji do nasilja nad hendikepiranimi, torej o raziskovalni in strokovni neobčutljivosti in brezčutnosti za nasilje v primerih, ko gre za nasilje nad hendikepiranimi.

Zloković in Dečman Dobrnjič (2007: 54) izpostavita dejstvo, da se toleranca do nasilja veča. Opozorita na to, da ljudje, ki bi se po etiki, morali in zakonu morali odzvati na nasilje, tega ne storijo, nasilje celo racionalizirajo, iščejo opravičila za nasilno vedenje in celo obsojajo žrtve.

Naloga države je, da zagotavlja svojim državljanom in državljkam varnost v javnih in zasebnih prostorih. Obsojati mora nasilje in se boriti proti storilcem. Varna družba se začne pri varni družini (Van der Ent idr. v Zloković, Dečman Dobrnjič 2007: 52).

### **1.3.2. Zmotna prepričanja o osebah s težavami v duševnem zdravju in/ali osebah z oviro**

Bašič (1998: 18) navaja naslednja zmotna prepričanja, ki jih imajo ljudje o osebah s težavami v duševnem zdravju in/ali osebah z oviro:

- nihče se ne bo spustil tako nizko, da bo spolno napadel takšnega otroka;
- duševno prizadeti ali drugače prizadeti otroci "ne razumejo za kaj gre" in njih to ne prizadene;
- duševno prizadeti in/ali telesno prizadeti otroci zaradi pozornosti, ki jo hočejo zbuditi, normalnih sporočil, fantazij itn. pogosteje dajejo lažne trditve o zlorabi;
- sporočila duševno prizadetega otroka sploh ne moremo jemati resno;
- duševno in/ali telesno prizadetega otroka ni mogoče zaščititi;
- vsi starši teh otrok so svetniki/ oni tega nebi nikoli storili svojemu otroku.

Meniva, da tudi mediji s svojimi negativnimi reprezentacijami hendikepiranih oblikujejo podobe o njih, ustvarjajo oziroma utrjujejo predsodke in stereotipe in na nek način izvajajo nekakšno psihično nasilje nad njimi, zato bova nekaj besed namenili tudi temu področju.

Oreški (2008: 271-274) v svojem članku skuša predstaviti številne vplive, ki jih imajo mediji na osebe s težavami v duševnem zdravju. Mediji so pomemben dejavnik, ki vplivajo na naše predstave o ljudeh, ki doživljajo duševne stiske ali imajo dolgotrajnejše težave v duševnem zdravju. S svojim delovanjem vplivajo na doživljanje, delovanje, mišljenje, čutenje oseb, ki imajo težave v duševnem zdravju, svoj vpliv pa imajo tudi na tiste, ki teh težav nimajo. S posredovanimi informacijami vplivajo na predstavo o skupnostnih službah, ki nudijo pomoč tem osebam in s tem tudi na njihov razvoj.

Mediji pogosto navajajo netočne in zavajajoče podatke. Osebe s težavami v duševnem zdravju predstavljajo kot nasilne, neredko se jih povezuje s kriminalnimi dejanji. Dojema se jih kot družbeno breme in osebe, ki niso zmožne prispevati k družbenemu razvoju.

Oreški omeni raziskavo angleškega združenja za duševno zdravje MIND iz leta 2000, ki je želela izmeriti negativne medijske učinke. Rezultati so pokazali, da se polovica oseb, ki ima težave v duševnem zdravju, zaradi posredovanih negativnih medijskih sporočil pogosto počuti slabo, okoli tretjina oseb je doživela diskriminacijo pri iskanju zaposlitve, 37 % oseb pa je opazilo, da so mediji s svojimi sporočili negativno vplivali na vedenje svojcev in prijateljev do teh oseb (Oreški 2008: 275).

Avtorica opozori na pomembno dejstvo, da medijska sporočila močno vplivajo na socialno politiko. Če bo v družbi veljalo prepričanje, da so osebe s težavami v duševnem zdravju nevarne in nezmožne skrbeti zase, bodo odločitve, ki jih bo sprejela vlada, posledica takšnih prepričanj. V takem primeru bodo bolj nagnjeni k oblikovanju programov in storitev, ki nadzorujejo in obvladujejo osebe s težavami v duševnem zdravju kot pa k programom, ki bi spodbujali njihovo aktivno življenje v skupnosti (Oreški 2008: 275).

Na tem mestu, kjer omenjava medije in njihov "prispevek" k življenju hendikepiranih ljudi, bi želeli omeniti tudi članek v katerem piše Zaviršek (<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/04/reklama/>) o reklamnih plakatih za oblačila Benetton, na katerih so otroci s telesno oviro. Ti plakati naj bi presegali norme normalnosti. Eden od načinov preseganja oziroma širjenja norme normalnosti ponujajo prav Benettonovi plakati, ki so bili polepljeni po Evropi, tudi v Ljubljani. Benetton tokrat za modele ni izbral temnopoltih, belih ali azijskih otrok, pač pa je, kot pravi avtorica članka, izbral otroke s fizično oviro, otroke z mišično distrofijo, Downovim sindromom, sklerozo multipleks in podobno. Posledica te Benettonove odločitve je bila, da se je javnost razdelila na tiste, ki so v plakatih videli "zlorabo nemočnih otrok" in na tiste, ki so preko plakatov spoznali sporočilo o izključevanju hendikepiranih oseb iz vsakdanjega življenja. Prizor na plakatih (odnosi med osebami na plakatu so bili neobičajni, saj so prikazovali žensko, ki v prostoru javnega drži otroka s fizično oviro), ki je nenavaden in umeščen v nekaj, kar je družbeno pozitivno vrednoteno, ravno zaradi svoje neobičajnosti, po besedah Zavirškove, premakne normo normalnosti. Otrok s hendikepom postane viden. Prav tako otrok na plakatu presega kliše, da so modna oblačila le za tiste, ki ustrezajo normi pravilnega telesa. Torej to Benettonovo akcijo lahko razumemo kot spodbudo, da

se pridružimo akciji za vidnost hendikepa, vendar Zaviršek opozarja tudi na drugo plat. Po drugi plati gre lahko torej tudi za reklamno potezo s strani Benettona, ki bo svoja oblačila približal skupini ljudi, kupcem, ki so verjeli, da modna oblačila niso zanje in ki si jih tudi težko kupijo, privoščijo. Tudi avtorica se ob koncu sprašuje, kateremu delu torej verjeti, ali gre res za akcijo, da bi presegali norme normalnosti, ali pa gre le za marketinško potezo (<http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/04/reklama/>).

### **1.3.3. Zakaj so hendikepirane osebe dostopnejše za zlorabo?**

Zaviršek (2000: 253-254, 260-264 ) navaja vzroke, zakaj si storilci izberejo za žrtve hendikepirane osebe. Avtorica v tem delu sicer piše o spolnih zlorabah, vendar meniva, da lahko vzroke, ki jih navede, razširiva tudi na ostale zlorabe.

Pogosto se storilci odločijo, da bodo zlorabili prizadeto osebo, ker imajo od tega večkratne koristi:

- hendikepirana oseba ima zaradi svoje oviranosti manj moči v primerjavi s storilcem, in to omogoča storilcu, da bo zadovoljil svojo željo po tem, da bo nadzoroval in imel pod kontrolo nekoga, ki je šibkejši od njega;
- žrtev se ne zna ali ne more braniti;
- storilec se ob žrtvi počuti varnega;
- žrtev zaradi svoje oviranosti nima družbene legitimitete, s čimer si storilec zagotovi, da ga žrtev ne bo izdala;
- žrtev je od storilca odvisna in ta odvisnost je lahko tudi eden od razlogov, da ga žrtev ne izda.

Bašič (1998: 18) pa navaja razloge, zakaj so hendikepirani otroci dostopnejši za zlorabo:

- neenakost v razmerju moči pri hendikepiranih otrocih je izrazitejša;
- hendikepirani otroci imajo manjše možnosti izbire in nadzora nad svojim življenjem;
- pogosto imajo okoli sebe več skrbnikov;

- v primerjavi z drugimi otroki so duševno prizadeti še dodatno onesposobljeni za morebitno lastno obrambo;
- pogosto jim je potrebno zagotavljati intimno nego, kar povečuje tveganje zlorabe;
- večkrat potrebujejo varstvo in pridejo večkrat v stik z osebami, ki lahko izrabijo njihovo nemoč;
- zaradi razlik v komunikaciji in sporočanju težko spregovorijo o zlorabi ali pa nam verbalno o tem sploh ne morejo sporočiti;
- vedenjske posledice zlorabe pri teh otrocih se pripisujejo drugim razlogom, le redko pomislimo na zlorabo.

#### **1.3.4. Zakaj hendikepirane žrtve nasilja ne spregovorijo?**

Izsledki zgodb Zavirškove (2002: 5) pričajo o tem, da hendikepirane žrtve nasilja o dogodku nikomur ne poročajo. "Nikoli ni nikomur povedala, "ker bi se mama jezila".  
"Nikomur ni povedala, da ne bi bila "mama žalostna"."

Ljudje pogosto molčijo o nasilju. Razlogi za to so različni. "Izhajajo iz življenjske filozofije in vere ljudi, iz kulture bivalnega okolja, iz načina vzpostavljanja medsebojnih odnosov, postavljanja medsebojnih odnosov, postavljanja osebnih meja, psihodinamičnih procesov." (Zloković, Dečman Dobrnjič, 2007: 52)

Zaviršek (1997: 330) opozarja, da je eden od razlogov za molk tako na strani storilcev kot tudi žrtev, ideja o obstoju meje med zasebnim in javnim, pri čemer je spolno nasilje del zasebnosti in mora tam tudi ostati.

Bašič (1998: 17-18) omenja, da ni veliko prijavljenih primerov nasilja nad hendikepiranimi otroki, je pa prepričana, da so prijavljeni primeri le vrh ledene gore, saj je področje nasilja nad hendikepiranimi otroci še močno tabuizirano.

Bašič (1998: 18) našteva naslednje razloge za molk žrtev:

- žrtve čutijo, da so vzrok za zlorabo, kar jim govori tudi storilec;
- strah jih je, da jim ne bodo verjeli;
- strah jih je pred storilcem;
- včasih duševno prizadeti otroci težko ločijo med seksom in ljubeznijo. Problematično je zlasti, ko so storilci družinski člani ali osebje v instituciji, kjer je otrok nameščen.

Zaviršek (1994: 157) piše tudi o tem, da je odkritje spolnega nasilja, ki ga doživlja hendikepirana/hendikepirani odvisno od različnih dejavnikov:

- pritiskov, ki jih doživlja v zunanjem okolju (strah pred tem, da bo povzročitelj uresničil svoje grožnje, ekonomska odvisnost, strah pred stigmatizacijo, grožnje sorodnikov);
- od tega, kako trdna je lojalnost do povzročitelja;
- od učinkovite intervencije strokovne službe;
- od drugih življenjskih izkušenj, lastnega notranjega sveta;
- in od dobrega zagovornika oziroma zagovornice.

Nehendikepirani otroci in odrasli se bojijo nasilnega odziva storilca, če za zlorabo pove. Za hendikepirane osebe pa je še toliko težje, saj se zavedajo, da si nekateri ljudje zares želijo, da bi bili mrtvi zaradi svojega hendikepa.

(Cooke, Sinason: 1998, 5)

Kelly (1996: 102-103) opozori na pomembnost poimenovanja nasilja, nasilnih situacij. Zanj moramo imeti ustrezne besede, da žrtve lahko opišejo nasilno dejanje, dogodek. Žrtve spolnega nasilja pogosto ne poznajo imena za spolne organe, kar storilci neredko izkoristijo v svojo korist. Povzročitelji skušajo racionalizirati svoja dejanja in s tem še bolj zmedejo žrtve. Tako je verjetnost, da bodo komu povedale, s tem še zmanjšana.

### **1.3.5. Pravica do svoje osebne zgodbe**

Na tem mestu bi opozorili še na pomen pripovedovanja zgodb "ljudi, ki so imeli zgodovinsko gledano najmanj priložnosti, da stopijo na plan s svojimi zgodbami in razvijejo svoj pogled nase (Urek 2005: 221).

"Imeti legitimno pravico do svoje zgodbe namreč pomeni imeti pravico do razširjanja svoje vednosti in "svoje resnice"." (Urek 2005: 221)

Urekova opozori, da so resnico o skupinah ljudi, ki so veljale za marginalizirane, torej tudi o hendikepiranih, največkrat širili drugi. Drugi so vedeli, kaj doživljajo, kako živijo, kakšni so predstavniki teh skupin. Te zgodbe lahko skupine ljudi bodisi krepijo, bodisi jih delajo žrtve (Urek 2005: 221–222).

Tisti, ki so spregovorili, lahko s svojo zgodbo spodbudijo tudi ostale, da spregovorijo o svoji izkušnji (Urek 2005: 224).

Na tem mestu se nama zdi pomembno poudariti misel Urekove (2005: 231), ki pravi: "Zatirani ljudje se lahko uprejo takrat, ko se prepoznajo kot subjekti, definirajo svojo realnost, oblikujejo svojo identiteto, poimenujejo svojo zgodovino in povedo svojo zgodbo."

Oseba, ki je uspela preživeti izrabljanje, lahko svojo zgodbo pove, vendar pa je potreben še nekdo, ki jo bo zmožen slišati (Sinason, 1996: 180).

### **1.3.6. Hendikepirane osebe kot uporabniki storitev**

Kot je razvidno v članku Urek (2005: 73-74) se društva s problematiko nasilja nad hendikepiranimi ne srečujejo, čeprav verjamejo, da se nasilje dogaja. Možen razlog je ta, da se ženskam z duševno prizadetostjo ne verjame, ko poročajo o nasilju. Ena socialna delavka se takemu stanju ne čudi, saj se v društvu, v katerem je zaposlena, s tem nihče ne ukvarja. Avtorica opozarja na problem namestitve žensk žrtev nasilja z duševno prizadetostjo, saj jih v zatočišča ne sprejemajo zaradi pomanjkanja znanja v specifičnih situacijah in zaradi pomanjkanja kadra in denarja za zagotovitev 24 urne podpore stanovalkam, ki bi jo potrebovale. Po drugi strani pa bi ustanavljanje posebnih varnih hiš

za osebe s prizadetostjo, le te dodatno izključevalo. Zaradi tega avtorica predlaga iskanje rešitve znotraj obstoječih institucij, z njihovim prilagajanjem specifičnim skupinam ljudi.

Nastale so številne varne hiše in materinski domovi, redko pa se zgodi, da bi jih zaradi nasilja obiskala ženska, ki je gibalno ali senzorno ovirana. Avtorice (Zaviršek *et al.* 2002: 25) poudarjajo, da tudi hendikepirane ženske doživljajo nasilje, vendar se v varne hiše in materinske domove zaradi pomanjkanja informacij ne zatekajo. Njihove izkušnje nasilja so še bolj skrite kot izkušnje nehendikepiranih žensk.

Ker sva želeli ugotoviti, ali se je situacija glede nameščanja hendikepiranih žrtev v varne hiše in materinske domove kaj izboljšala, sva se obrnili kar nanje preko elektronske pošte. Pisali sva na 24 elektronskih naslovov (vključevali so naslove varnih hiš, materinskih domov, društev in kriznih centrov, ki se ukvarjajo z žrtvami nasilja). Od tega sva dobili 10 odgovorov, 3 elektronska sporočila so bila zavrnjena zaradi “neznane naslovnika, uporabnika”.

Spodaj prikazujeva 8 različnih odgovorov.

#### Varna hiša 1

V njihovi varni hiši še niso imeli nameščenih hendikepiranih oseb, saj po njihovih besedah nimajo prilagojenih razmer za te potrebe. (elektronska pošta, 27.3. 2012)

#### Varna hiša 2

V njihovo varno hišo sprejemajo ženske, ki so sposobne skrbeti zase v fizičnem smislu, torej po njihovih besedah ženske na vozičku ne morejo sprejeti. So pa že imeli primer, ko so sprejeli žensko brez ene noge in žensko, ki je bila gluha. Posredovali so tudi podatek, da mislijo, da so v Sloveniji samo tri varne hiše, ki so prilagojene gibalno oviranim in to sta dve v Ljubljani in ena v Slovenskih Konjicah. (elektronska pošta, 28.3. 2012)

#### Varna hiša 3

Tudi v to varno hišo še niso sprejeli hendikepirano osebo. Za krajši čas je bila pri njih starejša gospa, ki je slabo videla, vendar je bila to le trenutna namestitev preden je odšla v

dom za upokojence. To je bila tudi izkušnja za varno hišo, preko katere so spoznali, da ima njihova varna hiša nekatere ovire za hendikepirane osebe: nekatera preozka vrata, stopnišča, hodniki, ki nimajo dnevne svetlobe ipd. Imeli so le primer, ko so bili pripravljeni sprejeti gospo, ki je bila slepa, vendar se gospa ni odločila, da bi prišla k njim. (elektronska pošta, 28.3. 2012)

#### Materinski dom 1

V njihov materinski dom so bile v zadnjih letih nameščene 3 hendikepirane osebe v starosti nad 50 let za prehodno obdobje in sicer v času čakanja za namestitev v ustrezno institucijo. Napisali so, da hendikepirana oseba potrebuje osebje, ki ima tovrstno strokovno usposobljenost, vendar to ni v primarni domeni pomoči kot je materinski dom. Do sedaj še niso imeli primera, da bi hendikepirana mamica poiskala pomoč v njihovih domovih. Zapisali so, da imajo v enem od domov prilagojen vstop za hendikepirano osebo. (elektronska pošta, 29.3. 2012)

#### Materinski dom 2

V njihovem materinskem domu so že imeli gluhonemo uporabnico, zelo slabovidno uporabnico, uporabnico, ki je uporabljala bergle, niso pa še imeli uporabnice, ki bi uporabljala invalidski voziček – njihov materinski dom uporabnicam, ki uporabljajo invalidski voziček, žal ni prilagojen. Tudi klicev za sprejem oseb, ki uporabljajo invalidski voziček, še niso imeli. Pravijo, da je vse odvisno od osveščenosti in ko bo za njih prostor, kjer bo možnost nastanitve in vključitve v program, bodo hendikepirane osebe to tudi poiskale in koristile. (elektronska pošta, 10.4. 2012)

#### Društvo 1

Društvo je odgovorilo, da so v vseh letih delovanja imeli nekaj uporabnic, ki so bile gluhe ali kako drugače govorno ali slušno ovirane. Pri tem so si pomagali s tolmači za znakovni jezik ali pa so se sporazumevali pisno. (elektronska pošta, 30.3. 2012)

### Krizni center 1

Iz enega kriznega centra sva dobili odgovor, da niso imeli nameščene hendikepirane matere žrtve nasilja in da tudi hiša kriznega centra ni prilagojena sprejemom uporabnic, ki so gibalno ovirane, so naju pa opozorili, da je ena od hiš SOS telefona prilagojena za hendikepirane osebe. (elektronska pošta, 30.3. 2012)

### Zatočišče društva

Specifičnost njihovega programa, ki ga izvajajo oziroma nudijo je, da zagotavlja možnost bivanja gibalno oviranih uporabnic in uporabnikov, ki doživljajo nasilje (pritličje hiše je prilagojeno za gibalno ovirane uporabnike in uporabnice). Po njihovih besedah je to edino zatočišče, ki sprejema gibalno ovirane uporabnice, svoja vrata pa so odprli leta 2009. V času odkar njihov program deluje, so bile pri njih nastanjene tri gibalno ovirane uporabnice, od tega sta dve uporabljali invalidski voziček. Kar zadeva postopek, so nama pojasnili, da se postopek dela bistveno ne razlikuje od postopka dela z nehendikepiranimi uporabnicami, ima pa svoje specifičnosti. Pri uporabnicah s hendikepom se bolj prilagajajo kraju srečanja (odidejo v kraj od koder je uporabnica), pogovorijo se o specifičnih potrebah uporabnic, ki so vezane na njihovo oviranost (kakšne so njihove ovire, kakšno pomoč potrebujejo pri skrbi zase, v zatočišču organizirajo mrežo pomoči, ki uporabnicam omogoča živeti čim bolj samostojno (pomoč socialne oskrbovalke na domu, osebne asistentke, patronažne službe, dostave kosil na dom, ...), kar pomeni, da v hišo prihajajo tudi drugi ljudje, kljub temu, da je lokacija zatočišča tajna. Pravijo, da na splošno rečeno je pri uporabnicah s hendikepom potrebnega več dela v smislu organizacije in spremstva ter veliko podpore pri odhodu iz programa v smislu iskanja in urejanja nadaljnje namestitve. (elektronska pošta, 6.4. 2012)

Podatke sva preverili in ugotovili, da je v Slovenskih Konjicah društvo gibalno oviranih dobilo svoje prostore leta 2009. S Hišo zaupanja so dosegli, da se imajo tudi gibalno ovirane ženske možnost umakniti iz nasilnega okolja, odnosa. Društvo Vizija se ukvarja z gibalno oviranimi ženskami, ki se soočajo z diskriminacijo zaradi spola in zaradi hendikepa, zato je eden njihovih glavnih programov program socialne preventive za

gibalno ovirane ženske, ki se soočajo z nasiljem. Hiša Zaupanja je njihovo zatočišče (<http://web.vecер.com/portali/vecер/v1/default.asp?kaj=3&id=2009101005476368>).

V letu 2009 se je v okviru društva SOS odprlo varno stanovanje za gibalno ovirane uporabnice in Zatočišče za ženske in otroke – žrtve nasilja II (<http://www.multipladiskriminacija.si/node/30>).

Če povzameva odgovore, sva dobili povratne informacije iz treh varnih hiš. Ena hiša je začasno imela uporabnico, ki je slabo videla, druga hiša pa je sprejela eno osebo brez ene noge in eno osebo, ki je bila gluha. Ena od teh varnih hiš je izpostavila zavedanje, da so se ravno z izkušnjo sprejema slabovidne ženske začeli zavedati dejstva, da ima njihova hiša nekatere pomanjkljivosti, ki predstavljajo ovire za sprejem hendikepiranih oseb. Veseli naju, da se tega zavedajo, saj to pomeni, da bodo morda začeli delovati v smeri spreminjanja in odstranjevanja teh ovir. Dokler se problema ne zavedamo, namreč ne moremo pričakovati izboljšav, napredka. Vse tri varne hiše, ki so nama posredovale povratne informacije, nimajo prilagojenih razmer za sprejem osebe na vozičku.

Prejeli sva odgovora iz dveh materinskih domov. Oba domova že imata izkušnje s sprejemom hendikepirane osebe. V enem imajo vstop prilagojen hendikepirani osebi, s čimer so verjetno imeli v mislih osebo, ki uporablja invalidski voziček. Drugi materinski dom, ni prilagojen za sprejem oseb, ki uporabljajo invalidski voziček. V tem materinskem domu so opozorili na dejstvo, da ko bodo nastali prostori, kamor se bodo hendikepirane osebe lahko umaknile pred nasiljem in ko se bo povečala osveščenost okoli tega, torej ko se bo o tem več govorilo in pisalo, bodo hendikepirane osebe le to tudi koristile.

Odgovore sva prejeli še iz enega društva, enega kriznega centra in enega zavetišča društva.

Iz društva so pojasnili, da si pri komuniciranju s slušno ali govorno oviranimi osebami pomagajo s tolmači ali pisno komunikacijo. Krizni center še nima izkušenj s sprejemom hendikepirane osebe, tudi prostori niso prilagojeni gibalno oviranim.

Zatočišče enega od društev nama je odgovorilo, da nudijo možnost bivanja gibalno oviranim osebam, ki so žrtve nasilja. Posredovali so nama tudi informacije, da ima delo s hendikepirano osebo nekatere specifičnosti.

Iz zapisanega lahko opazimo, da so v domove, hiše in zavetišča pogosto največkrat sprejemali senzorno ovirane osebe. Sprejeli so tudi osebe, ki imajo govorno oviro in gibalno oviro (vendar samo zatočišče društva in materinski dom lahko sprejema osebe na vozičku), nihče pa ni odgovarjal, da bi sprejeli osebo, ki ima težave v duševnem zdravju. Ali te osebe ne iščejo pomoči v teh ustanovah, se jim morda ne verjame, ko poročajo o nasilju ali pa jih morda ne sprejmejo, ker osebje nima specifičnega znanja in spretnosti za delo z njimi oziroma je problem v pomanjkanju kadra?

Meniva, da stvari gredo pozitivno naprej, saj se različne ustanove, ki naj bi nudile zaščito žrtvam nasilja, že zavedajo, da bi svoje prostore morale prilagoditi tudi za sprejem hendikepiranih oseb. Upava, da ne bo ostalo le pri zavedanju.

Powers in Oschwald (<http://www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf>) navajata, da mnogi posamezniki poročajo, da so glavne težave pri interakcijah z invalidskimi organizacijami povezane s pomanjkanjem spoštovanja, priznanja in nadzora:

- invalidske organizacije ne poslušajo ali posameznika ne jemljejo resno;
- invalidske organizacije ne pomagajo posameznikom pri soočanju z zlorabo ali pri predelavi izkušenj zlorabe;
- poročanje o zlorabi lahko pripelje do vdora agencije na različna področja posameznikovega življenja in do neupoštevanja posameznikove zasebnosti;
- poročanje o zlorabi lahko povzroči izgubo samostojnosti;
- poročanje o zlorabi lahko vodi do izgube skrbništva nad otroki, saj oseba z oviro ne zgleda sposobna skrbeti za otroke.

Powers in Oschwald (*ibid.*) navajata ovire s katerimi se spopadajo žrtve:

- osebe s posebnimi potrebami niso seznanjene s storitvami, ki so jim na voljo v skupnosti;
- večina storitev ni bila ustanovljena za moške;
- primanjkuje zavetišč ali začasnih stanovanj, ki so dostopni za osebe s posebnimi potrebami;

- primanjkuje ustrezne pomoči (usposobljenega kadra) v zavetiščih ali primanjkuje ustrezne specializirane opreme;
- zaradi redkih primerov zlorab in nasilja nad hendikepiranimi ljudmi se strokovnjaki soočajo s pomanjkanjem veščin za delo z njimi;
- programi policije in skupnosti niso prilagojeni osebam s posebnimi potrebami.

### **1.3.7. Pregled raziskav o nasilju nad hendikepiranimi**

V tujini se s problematiko nasilja nad hendikepiranimi ukvarjajo desetletje dlje kot Slovenci. Prve raziskave v tujini (Mreža ženskih invalidov Kanade 1989) na to temo so se pojavile proti koncu 80. let, pri nas pa z več kot desetletnim zamikom (NVO center 2002). Če analiziramo nekaj raziskav lahko ugotovimo, da so rezultati starejših raziskav pokazali manj nasilja, kot so ga kasnejše raziskave, ki so bile bolj poglobljene.

V nadaljevanju predstavljava rezultate nekaterih raziskav. Raziskave si sledijo v kronološkem zaporedju.

Ena prvih študij v Veliki Britaniji (1989) je pokazala, da naj bi zlorabo doživelo 4-5% posameznikov s hendikepom. Vprašalniki so bili poslani 34 psihiatričnim svetovalcem, ki so delali s hendikepiranimi osebami. Mnogi svetovalci so verjeli, da je velik procent zlorab skritih.

(Cooke v Cooke, Sinason: 1998: 2)

Mreža ženskih invalidov Kanade (1989) je anketirala 245 hendikepiranih žensk in ugotovili so, da je 40% žensk doživelo nasilje. Posiljenih je bilo 12%. V 37% so bili storilci posilstva zakonci ali nekdanji zakonci, v 28% so bili tujci, v 15% starši, v 10% zaposleni v organizacijah in v 7% osebe, ki so se z žrtvijo sestajale na zmenkih.

(Ridington v Nosek, Howland: 1998: 1 )

Sobsey in Varnhagen (1989) ocenjujeta, da 75% zlorab, ki vključuje žrtve z intelektualno oviro, ni prijavljenih organom.

(Sobsey in Varnhagen v Cooke, Sinason: 1998: 4)

Marchetti in McCartney (1990) sta ugotovila, da je razmerje med moškimi in ženskimi žrtvami fizičnega nasilja 56% proti 44%.

(<http://www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf>)

Sobsey in Doe (1991) sta izvedla študijo na 166 primerih zlorabe. Ugotovila sta, da so bili v 96% storilci znani žrtvi. V 44% so bili storilci ponudniki storitev, 79% žrtev pa je nasilje doživelo večkrat.

(Sobsey in Doe v Nosek, Howland: 1998: 1)

Storilci spolnega nasilja, ki so intelektualno ovirani pogosto ponovijo zlorabo. Day (1993) je izvedel študijo, ki je pokazala, da je 85% storilcev storila več kot eno vrsto spolnega nasilja. 20% jih je storilo tako heteroseksualno kot homoseksualno zlorabo in 50% jih je zlorabilo tako odrasle kot otroke. V njegovi raziskavi se je tudi pokazalo, da so intelektualno ovirani storilci spolnega nasilja trpeli za psihološkimi dejavniki, med katerimi so bili nasilje v družini, spolne zlorabe in patologije v družini.

(Day v Cooke, Sinason, 1998: 6)

Zaviršek (1994: 155) navaja angleško raziskavo avtoric Turk in Brown iz leta 1992, ki sta raziskovali spolne zlorabe odraslih s težavami pri učenju. Analizirali sta 84 primerov odkritih in potrjenih spolnih zlorab, ki so bile registrirane od januarja 1989 do decembra 1990. V raziskavo so bile vključene osebe s težavami pri učenju stare med 18 in 61 let. Njihove biografije so hranile zdravstvene in socialne organizacije.

“Spolne zlorabe so bile kategorizirane v tri vrste: zloraba brez stika (pornografija, vojerizem, nadlegovanje), zloraba s stikom (masturbacija, dotikanje genitalij, dotikanje prsi) spolni odnos ali poskus (analno, vaginalno). Rezultati so pokazali, da je bila v 23%

zloraba brez kontakta, v 87% zloraba s stikom in v 67% zloraba s spolnim odnosom ali s poskusom.” (Zaviršek 1994: 155)

Od 84 primerov spolnih zlorab, je šlo v 61 primerih za zlorabo ženske in v 23 primerih za zlorabo moškega. Skoraj 70% oseb je imelo tudi drugačno prizadetost (epilepsijo, fizično prizadetost, psihiatrične diagnoze idr.). Raziskava je pokazala tudi, da je največ storilcev bilo takšnih, ki jih je žrtev poznala in ki so bili tudi sami duševno prizadeti, najpogosteje pa je do zlorabe prišlo na domu žrtve ali storilca (Zaviršek 1994: 155, 156).

“Raziskava je odkrila, da je bilo 35 storilcev druga oseba s težavami pri učenju (41,7%), 15 storilcev je bilo družinskih članov (17,8%), 12 storilcev je bilo iz vrst osebja psihosocialnih služb (14,3%), 14 ljudi je bilo različnih znancev (16,7%) in 8 ljudi je bilo neznancev (9,5%).” (Zaviršek 1994: 156)

Ob navajanju izsledkov raziskave Zaviršek opozori, da so torej tudi hendikepirani ljudje lahko žrtve zlorab, hujša kot je njihova prizadetost, bolj je storilec zaščiten pred tem, da bi ga žrtev izdala. Storilec pogosto hendikep žrtve uporabi za opravičilo svojega dejanja, izkaže pa se v številnih primerih, da pravila, ki veljajo med nehendikepiranimi, ne veljajo v odnosu do hendikepiranih (Zaviršek 1994: 156).

“Furey, Granfield in Karan so v raziskavi iz 1994. leta ugotovili, da se je zgodilo 82 odstotkov vseh primerov nasilja nad hendikepiranimi v petih letih, ko je potekala raziskava, v zavodih, stanovanjskih skupinah in drugih institucijah in poudarili, da je veliko manj fizičnega in spolnega nasilja storjenega doma (Verdugo, Bermejo: 1997)”. (Zaviršek 2002: 6)

V Noskovi raziskavi (1996) so intervjuvali 31 žensk. Od tega jih je 25 bilo zlorabljenih. 15 jih je doživelo spolno nasilje, 17 fizično in 23 psihično nasilje. (Nosek v Nosek, Howland: 1998: 2)

V raziskavi, ki so jo leta 1997 izvedli Young et al. se je pokazalo, da je razširjenost nasilja nad hendikepiranimi ženskami enaka razširjenosti nasilja nad nehendikepiranimi ženskami.

(Young et al. v Nosek, Howland: 1998: 2)

Nosek in drugi (2001) so ugotovili, da 15% žensk z oviro poroča o spolnih in fizičnih zlorabah s strani ponudnikov storitev, v primerjavi s 4% žensk brez ovire.

(<http://www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf>)

Nacionalna raziskava Noska, Howlanda, Rintala, Younga in Chanponga (2001) je pokazala, da se zgodi približno isto nasilja nad ženskami, ki so hendikepirane in tistimi, ki niso. Pri obeh skupinah je 62% žensk poročalo o neki zlorabi v življenju. V obeh skupinah je polovica žensk doživela fizično ali spolno nasilje. Ženske, ki so hendikepirane, so dlje časa doživljale nasilje kot nehendikepirane. (*ibid.*)

Powers et al. so leta 2002 anketirali 200 žensk s fizično ter s fizično in intelektualno oviro. 67% žensk je doživelo fizično nasilje, 53% pa jih je doživelo spolni napad. (*ibid.*)

V Powersovi študiji (2002) je 29% žensk s fizično in intelektualno oviro poročalo, da jim je zloraba s strani osebnih asistentov preprečila, da bi bile zaposlene, 64,4% jih je dejalo, da jim je le ta onemogočila, da bi skrbele za svoje zdravje in 60,9% jih je dejalo, da jim je zloraba onemogočila samostojno življenje. (*ibid.*)

V študiji Powersa in drugih (2004) so hendikepirani moški poročali, da je zloraba s strani osebnih asistentov manj vplivala na njihovo življenje. 16% je onemogočala zaposlitev, 23% jih je nehalo skrbeti za svoje zdravje, 16% je zloraba onemogočila samostojno življenje. (*ibid.*)

Raziskava Powersa, McNeffa, Cunyja, Saxtona in Elliotta (2004) je zajemala 275 moških s fizičnimi in intelektualnimi ovirami in pokazala je, da je 65% moških doživelo fizično zlorabo, med tem ko pa je spolno zlorabo doživelo 24% moških. (*ibid.*)

Po pregledu opravljenih raziskav kar hitro ugotovimo, da so rezultati različnih raziskav precej različni, če jih začnemo med seboj primerjati. Ena prvih raziskav iz Velike Britanije je pokazala, da nasilje doživlja le 4-5% hendikepiranih oseb, po drugi strani naj

bi nasilje doživelo 40% hendikepiranih žensk, v drugi raziskavi naj bi nasilje doživelo 25 od 31 intervjuvanih žensk. Nekatere raziskave so pokazale, da so hendikepirane osebe žrtve nasilja tako pogosto kot nehendikepirane, po drugi strani pa naj bi se večina nasilja nad hendikepiranimi zgodila v institucijah, kar pomeni, da bi morale nehendikepirane ženske toliko pogosteje doživljati nasilje doma, da bi se količina nasilja izenačila. Ena od omenjenih raziskav je pokazala, da so storilci skoraj vedno poznani žrtvi, druga raziskava pa temelji na predvidevanjih, da je 75% nasilja nad hendikepiranimi neprijavljenega. Raziskave so tudi pokazale, da so hendikepirane ženske pogosteje žrtve nasilja kot hendikepirani moški. Rezultati nekaterih raziskav kažejo, da storilci nasilja pogosto tudi sami hendikepirani. V eni raziskavi so ugotovili, da hendikepirane ženske pogosteje doživljajo fizično nasilje kot spolno, s tem da je procent žrtev obeh oblik nasilja višji od 50%. Raziskave ne omenjajo psihičnega nasilja, morda se o psihičnem nasilju takrat sploh ni govorilo, morda se psihičnega nasilja sploh ni dojemalo kot takega, morda pa preprosto niso verjeli, da so hendikepirane osebe lahko žrtve le tega. Ena raziskava je pokazala, da nasilje vpliva na življenje žrtve, zlasti če gre za nasilje s strani osebnega asistenta. Do leta 2004 se v raziskovanju nasilja nad hendikepiranimi skoraj niso ukvarjali z vprašanjem moških žrtev, čeprav je raziskava pokazala, da je fizično nasilje doživelo 65% moških, spolni napad pa 24% moških.

#### **1.3.8. “Domače” raziskave o nasilju nad hendikepiranimi**

Pa vendar so tudi “pri nas” opravili nekaj raziskav o nasilju nad hendikepiranimi. V letu 2010 se je začela na Fakulteti za socialno delo izvajati obširna raziskava “Etika hendikepa” (Zaviršek 2010), ki se v enem delu naslanja tudi na temo nasilja. Upava, da bo odgovorila na čim več vprašanj v zvezi z nasiljem nad hendikepiranimi.

Po Zaviršek (2002: 4) je NVO Center za pomoč žrtvam od aprila 1998 do aprila 2002, zabeležil 166 oseb, ki so bile hendikepirane in žrtve nasilja. Med njimi je bilo 114 oseb s psihiatričnimi diagnozami, 18 oseb z gibalnimi ovirami, 13 s senzornimi in 13 z intelektualnimi. Med njimi je bilo 119 žensk, 41 moških in 6 mladoletnih otrok. V večini

primerov je šlo za nasilje s strani sorodnikov in znane osebe. V 32 primerih je šlo za institucionalno nasilje.

Nagode in Jakob (2003: 116-129) sta izvedli kvantitativno raziskavo na Centrih za pomoč žrtvam kaznivih dejanj v Ljubljani, Mariboru in Kranju. Zbirali sta podatke o klicalcih med aprilom 1998 in marcem 2003. Izmed vseh klicincev je v 5 letih bilo 7% oseb, ki so bile hendikepirane. Izmed teh je bilo 31% moških in 69% žensk. Največ hendikepiranih klicincev je bilo starih med 45 in 60 let. Ugotovili sta, da manj psihičnega in fizičnega nasilja nad hendikepiranimi izvajajo družina in partner, več pa drugi (sorodniki, institucija, vrstniki, skrbniki, sosedje...). Največ spolnega nasilja nad hendikepiranimi se zgodi s strani družinskih članov in partnerjev. Ugotovili sta, da se v institucijah zgodi 24,1% vsega psihičnega nasilja, 25,9% vsega fizičnega in 2,9% vsega spolnega nasilja. V 32, 69% je bil povzročitelj nasilja družinski član, v 22,43% partner, v 19,23% je šlo za institucionalno nasilje, v 12,17% je bil storilec sosed, v 6,42% so bili storilci družinski člani in partner, v 3,84% so bile to druge osebe, v 1,91% pa so bili storilci delodajalci.

V naslednji raziskavi (Švab 2008: 52-53), jih je med drugim zanimalo ali so anketirane osebe, s statusom invalida, že doživele nasilje zaradi hendikepa, za katero vrsto nasilja je šlo, kdo je nasilje izvajal in če so kdaj doživeli nenamerno nasilje. 18,9% anketiranih je doživelo nasilje, 38% oseb na to vprašanje ni odgovorilo, ostali pa so odgovorili nikalno. Dve tretjini žrtev so bile ženske. Največ nasilja je bilo doživetega v starosti med 16 in 30 let ter v starosti od 46 do 60 let. 23,2% oseb je doživelo psihično nasilje, fizično in spolno nasilje je doživelo manj kot 5% oseb, ki so doživele nasilje zaradi invalidnosti. 72% jih na to vprašanje ni odgovorilo. Med tistimi, ki so doživeli psihično nasilje je bilo skoraj dve tretjini žensk. Žrtve spolnega nasilja so bile vse ženskega spola. Največ jih je dejalo, da je doživelo nasilje s strani nepoznane osebe na ulici, člani/-ce ožje družine in širšega sorodstva. Najmanjkrat so bili storilci strokovnjaki in zaposleni v društvih. 78% anketirancev na to vprašanje ni odgovorilo. Skoraj polovica je bila kdaj prizadeta zaradi opazk, ki niso bile izrečene nalašč. Med temi je bila skoraj polovica moških. V raziskavi se jim je potrdilo to, kar so ugotovili pred tem z intervjuji in sicer, da je področje nasilja neraziskano in tabuizirano, saj je bilo veliko manjkajočih odgovorov. Nasploh se o

nasilju premalo govori, zato je tudi tako malo podatkov o njem. Kot pravi Zaviršek je pri nasilju tako, da je hendikepirana oseba vesela, da sploh lahko živi v družini, saj ji je v breme. Lahko bi jo dali v zavod. Zato se o nasilju ne bo govorilo. Zaviršek je opozorila tudi na dvoličnost družbe do nasilja. Gre za prepričanje, da živijo intelektualno ovirani v drugem svetu, da imajo drugačna čustva, da ne vedo kaj se jim dogaja. S tem minimaliziramo problem, češ da zanje to ni tako hudo.

Leta 2008 je Urad za enake možnosti opravil raziskavo “Nasilje nad invalidnimi osebami v zasebni sferi in / ali v partnerskih odnosih”. Rezultati raziskave so pokazali, da so hendikepirane ženske pogostejše žrtve nasilje kot invalidni moški. Ženske najpogostejše doživljajo telesno ali fizično zlorabo in psihično ali čustveno zlorabo, medtem ko se pri moških najpogostejše kot oblika nasilja pojavlja zanemarjanje.

Storilci fizičnega in psihičnega nasilja nad hendikepiranimi ženskami so najpogostejše partnerji, medtem ko jih materialno oziroma finančno najpogostejše zlorablajo njihovi otroci.

Invalidni moški so najpogostejše žrtve psihičnega nasilja in zanemarjanja s strani partneric, njihovi otroci pa so tisti, ki jih najpogostejše zlorablajo fizično in materialno.

Vzroki za izvajanje nasilja nad invalidnimi osebami so bili različni, in sicer nemoč, slaba ozaveščenost in odvisnost invalidnih oseb od drugih. Ugotovitve raziskave so pokazale še, da se invalidne ženske srečujejo še z diskriminacijo, ki je povezana s spolom.

(Slana 2008: 23)

### **1.3.9. Nasilje nad hendikepiranimi v družini**

Zaviršek (2002: 12) opisuje, da so družine s hendikepiranim otrokom bolj obremenjene zaradi skrbi, revnejše, ker je manj časa za plačano zaposlitev in z manj podporne socialne mreže. Ti dejavniki utrjujejo prepričanje, da so hendikepirani otroci “težki”, vir trpljenja, ne prinašajo zadovoljstva in ne vračajo čustev. Revnejša in bolj izolirana kot naj bi bila družina, večja naj bi bila verjetnost nasilja in zanemarjanja nad hendikepiranim otrokom.

Zaviršek (2000: 257) omenja avtorja Oliverja in Sapeya (1999), ki pišeta o toleranci ljudi do spolnih zlorab hendikepiranih otrok. Le-te so pogosto spregledane oziroma opravičene zaradi obremenitve, ki jo doživljajo skrbniki pri skrbi za "težavne" otroke. S tem se del odgovornosti in krivde prepiše na hendikepirane otroke, saj so zaradi prizadetosti otrok skrbniki, starši izpostavljeni številnim fizičnim in psihičnim pritiskom. Takšna toleranca, med drugim tudi s strani strokovnjakov, je, po mnenju Oliverja in Sapeya, način lastne razbremenitve, ko so zlorabe odkrite. Avtorja menita, da so službe premalo sposobne, da bi namesto molka in toleriranja zlorab organizirale ustrezno pomoč in tako podprle prizadete ljudi. Najpogostejše je opravičevanje strokovnjakov v primeru fizičnih zlorab.

Kot navaja Urek (2005: 75-76) je, po tujih raziskavah in ocenah, verjetnost zlorabe pri hendikepiranih ženskah od 1,5 do 10 krat večja, kot je pri nehendikepiranih ženskah.

Navaja tudi ameriško raziskavo, po kateri hendikepirane ženske ostajajo v nevarnih situacijah dvakrat dlje kot nehendikepirane ženske. Pogosto se zgodi, da je storilec partner in ta lahko nadzoruje denar hendikepirane ženske, jo omejuje pri gibanju, nadzoruje njeno komunikacijo z bližnjimi in zunanjim svetom. Pogosto se zgodi, da hendikepirana ženska o nasilju ne spregovori, ker obstaja večja verjetnost, da ji bodo otroka odvzeli, ko bodo izvedeli za nasilje. Nekatere ženske nasilja dolgo ne prepoznajo, saj so bile v družini deležne zaščitniškega nadzorujočega odnosa, prepletenega s kontrolo nad življenjem osebe s hendikepom.

#### **1.3.10. Nasilje nad hendikepiranimi v šoli**

Kot navaja Vanček (2002, 86-87), hendikepirani otroci praviloma dosegajo v šoli slabše rezultate, zato se ne morejo uveljaviti in pridobiti pomembnega mesta, zato se pogosto počutijo nepriljubljeno, osamljeno in nimajo veliko prijateljev. Z nekaterimi motnjami so povezani tudi slabši rezultati, samopodoba in samovrednotenje otrok. Hendikepirani otroci pogosto zaostajajo v nekaterih segmentih psiho-socialnega razvoja, so bolj otročji, zaostajajo pri socializaciji, se težje vključujejo v družbo, imajo težave pri prilagajanju v skupini in razumevanju pravil. Nekateri otroci so bolj osredotočeni nase kot na ostale

člane skupine, kar imenujemo egocentrizem. Njihove reakcije na težave in konflikte so neustrezne, primanjkuje jim samokritičnosti, njihovo razpoloženje je spremenljivo, imajo pogoste čustvene izbruhe. Zaradi vseh teh posebnosti so pogosto žrtve nasilja v razredu. Največkrat so žrtve psihičnega nasilja, kot so: zavračanje, ustrahovanje, kričanje, poniževanje in zmerjanje, grožnje s fizičnim nasiljem, uničevanje stvari ipd. Ob nepravočasnem ukrepanju učiteljev in okolice lahko psihično nasilje preraste v fizično.

Prav tako je pomembno vedeti kateri so vzroki za nasilje s strani hendikepiranega otroka, saj smo že omenili, da je večina nasilja v šoli medvrstniškega.

Kot opisuje Vanček (2002, 84-85) je hendikepiran otrok nasilen, ker doživlja občutek neuspešnosti in nesprejetosti v šolskem okolju. Nasilno vedenje služi prikrivanju pomanjkljivosti. Za uspešen socialni razvoj je zelo pomembna identifikacija s skupino. Prav tako si mora mladostnik v skupini priboriti posebno mesto in veljavo. Vendar hendikepiranim otrokom pogosto spodleti uspešna identifikacija in mesta v skupini si pogosto ne uspejo izboriti. Otroci se svoje drugačnosti zavedajo. Če je okolje negativno naravnano in otroka ne sprejema takega kot je, bo otrok razvil občutek izoliranosti, nepriljubljenosti in manjvrednosti. Otrok želi biti enak ostalim, ta občutek želi preseči in pridobiti želi veljavo v skupini.

K nasilju se zatekajo, ker bi radi pridobili potrebno pozornost in opozorili nase. Če je otrok nasilen, se počuti bolj varnega pred dejanskimi ogroženostmi, ki ga spremljajo in pred notranjo ogroženostjo, ki je posledica izgube občutka samospoštovanja. Biti nemočen, ranljiv, pomeni biti ponižan in osramočen. Z nasiljem poskuša otrok pregnati in premagati ta občutja. (Tomori v Vanček 2002: 85)

“Otrok, ki povzroča nasilje, ima za svoja dejanja različne vzroke:

- znak premagovanja strahu. Povzročitelji/-ce se počutijo ogrožene, negotove, polni/-e bojazni ali pa vzbujajo v njih strah okoliščine in obremenitve, ki bi jih utegnile soočiti s porazom ali neuspehom, ki se ga še posebej bojijo;
- obvladovanje ogroženosti. Otrok ne zaupa vase in v druge ljudi. Kadar se počuti ali doživi kaj nepredvidljivega, napade oz. reagira z nasiljem;

- istovetenje z napadalcem. Vlogo žrtve je vzdrževal vse do takrat, ko je sam lahko prevzel vlogo povzročitelja. S tem si poskuša zgraditi občutje varnosti, ki mu manjka. To mu daje moč in dominantnost, ki je ne zna doseči drugače. Tako prenašajo nasilne vzorce vedenja, saj drugih načinov reševanja problemov ne poznajo;
- način iskanja ugodja. Ustrahovanje in fizično obvladovanje drugega otroka, posebej šibkejšega in podrejenega, daje občutek zadoščenja;
- nadomestilo za pomanjkljivo samospoštovanje. Gre za dokazovanje lastne vrednosti;
- impulzivni odziv na prizadetost. Lahko gre za organsko motnjo ali osebnostne motnje;
- prikrito samokaznovalno vedenje. Gre za podzavestno težnjo po kazni. Otrok goji globoko v sebi željo, da bi ga okolje ustavilo, obvladalo. Ta način iskanja varnosti z izzivanjem in testiranjem moči drugih potrjuje dejstvo, da je občutje lastne negotovosti velikokrat težje prenašati kot nadvlado drugega;
- sprejemanje meril subkulture. V nekaterih okoljih je nasilje uveljavljen in običajen način komuniciranja.” ( Pajk v Vanček 2002: 85)

### **1.3.11. Nasilje nad hendikepiranimi v institucijah**

“Institucije so segregirani prostori, v katerih “ni prič”, ki bi pripovedovale; in javno pripovedovanje (državnih ustanov, medijev, strokovnjakov, svojcev) jih idealizira.” (Zaviršek 2000: 270)

O nasilju znotraj institucije zaposleni raje molčijo, saj želijo institucijo zaščititi. Javnost skušajo prepričati, da se pri njih nasilje ne dogaja in če se že, gre za nasilje med uporabniki ali pa za nujne ukrepe za obvladovanje uporabnikov.

Še do nedavnega so izvajali prisilne hospitalizacije oseb s težavami v duševnem zdravju. “Nasilje nad uporabniki psihiatrije se prične že s prisilno hospitalizacijo, ko jih iztrgajo iz

zunanjega sveta, iz svobode in jih zaprejo za zidove in rešetke psihiatrične bolnice in to samo zato, ker so moteči. Nasilni odvzem svobode pomeni največjo kršitev človekovih pravic. Postopku prisilne hospitalizacije, ki ga spremlja tudi fizično in psihološko nasilje, sledi postopek popolne degradacije in razčlovečenja. Človek s svojimi potrebami, željami in sanjami s postopki discipliniranja postane kot nemočna žival, izgubi vso svojo individualnost, avtonomijo in kar je najhujše, izgubi samega sebe, svoje dostojanstvo. Uporabniki, ki so pod stalnim vplivom prevelikih odmerkov psihofarmatikov, pod strahom, nadzorom, se ne upajo upreti. Če se uprejo, sledi še fizična prisila in nasilje, pasovi, jopiči...” (Sitar 2002:109).

Ta odstavek sva citirali, ker sva želeli pokazati skrajne značilnosti življenja v instituciji, ki naj bi bile del zgodovine. Vendar še danes hendikepirane osebe živijo v zavodih, o čemer ne odločajo same, ampak njihovi skrbniki. V zavodu se morajo prilagoditi pravilom zavoda, živijo skupaj z različnimi ljudmi, kar pomeni, da se prilagajajo tudi drug drugemu, po navadi izgubijo možnost zasebnosti in intimnosti, pogosto prejemajo številna zdravila, ne da bi vedeli katera in zakaj in podobno.

Tudi Lamovec (1998: 27-30) piše o hospitalizaciji in o tem, kako lahko le ta za osebo pomeni izgubo večine človekovih in zakonskih pravic. Po kratkem psihiatričnem pregledu ob prihodu se degradacija nadaljuje. Uporabniku odvzamejo obleko in ostale predmete, pred očmi osebja se mora umiti, nato pa ga oblečejo v pižamo, ki ni niti najmanj prilagojena velikosti uporabnika. Kadar gre za vprašanje prisilnega zdravljenja, ima uporabnik dve možnosti. “Uporabnik lahko izbira, ali se mu bo podredil “prostovoljno” ali pa bo dobil injekcijo na brutalen način.” (Lamovec 1998: 30)

Uporabniki se skozi bivanje v bolnišnici naučijo katera dejanja niso sprejemljiva, oziroma katero vedenje je kaznovano. Najhujša kazen je kletka iz vrvi, nič manj priljubljeni pa niso niti povečani odmerki zdravil, ki pri uporabnikih povzročajo trpljenje. (Lamovec 1998: 33)

Zaviršek (2000: 140-141) navaja, da novejša raziskave, ki so bile izvedene v Sloveniji, ugotavljajo, da hendikepirane osebe poročajo o psihičnem, fizičnem in spolnem nasilju,

ki ga doživljajo v institucijah ali rejniških družinah. Hendikepirani ljudje poročajo o poniževanju in zlorabi temeljnih človekovih pravic, kot so prepoved svobode gibanja, nespoštljiv odnos osebja ipd.

Zaviršek (2000: 270-274) piše o spolnih zlorabah nad hendikepiranimi v institucijah. Navedena avtorica našteva ključne značilnosti spolnih zlorab v institucijah:

- raziskavi M. McCarthy in D. Thompson pokažeta, da so najštevilčnejša skupina storilcev moški, ki imajo sami intelektualne ovire in so uporabniki istih socialnih služb kot žrtve. Moški storilci so intelektualno manj ovirani od žensk, ki so bile žrtve;
- pogosto so spolne zlorabe kolektivne, kar pomeni, da za zlorabo ve več oseb – osebje in uporabniki; neredko ve za zlorabe tudi vodilno osebje v instituciji, vendar se o tem ne spregovori, saj bi to metalo slabo luč na podobo institucije – le ta je namreč pomembnejša od pravic uporabnikov;
- spolne zlorabe v institucijah so del institucionalne pedagogizacije, osebje uporabnikom s svojim vedenjem sporoča, da so manjvredni, da je njihov položaj brezizhoden ipd. Pogoste so zlorabe (tako s strani osebja kot vrstnikov), ko storilec žrtvi plača za spolno uslugo z materialnimi (denar, cigarete, idr.) ali nematerialnimi dobrinami (prijateljstvo, zaščita);
- pri spolni zlorabi v instituciji gre pogosto za “zlorabe na daljavo” (2000: 272): kazanje pornografskih slik, razkazovanje, verbalno nadlegovanje ipd;
- spolne zlorabe v institucijah pogosto niso enkratno dejanje; kadar storilcu, ki spolno zlorablja svoje varovance/varovanke grozi odkritje, začasno prekine s svojim početjem ali zapusti institucijo;
- včasih je pri spolnih zlorabah težko ločiti, kdaj gre za zlorabo in kdaj ne. Žrtve namreč lahko privolijo v spolni odnos zaradi pritiska, zaradi strahu pred fizičnim nasiljem ali zaradi strahu, da bodo izgubile nekatere privilegije;
- največkrat so žrtve spolnih zlorab deklice. Kadar storilci nimajo možnosti zlorabiti deklic, zlorabijo dečke;
- za prizadete ljudi se pogosto verjame, da ne čutijo ničesar.

Ljudje si pogosto zatiskajo oči pred resnico, kar je spet samo v prid storilcem in v škodo žrtvam. Četudi žrtev telesno in psihično kaže znake (spolne) zlorabe, bodo starši, osebje ali drugi odgovorni pomislili na vse drugo, največkrat bodo “znake” označili za poslabšanje stanja. To stanje bodo skušali popraviti z (novimi) zdravili, vzgojnimi ukrepi. Žrtve bodo morda celo poročale o dejanjih spolne zlorabe, vendar se pogosto zgodi, da jim ne verjamejo. Obtožijo jih celo, da so si vse skupaj izmislili, ker si v resnici želijo spolnih odnosov (Zaviršek 2000: 253, 254).

“Hendikepirani otroci so na primer žrtve spolnih zlorab vsaj dvakrat pogostejše kakor nehendikepirani; še zlasti ranljive so deklice z oznako motnje v duševnem razvoju (Brown 2001 ; Brown, Craft 1989; Jones, Bassler 1997: 189).” (Zaviršek 2005: 12)

“Veliko strokovnjakinj in strokovnjakov namiguje, da hendikepirani otroci pogosto sami izzovejo nasilje, kar je očiten primer obtoževanja žrtve in obsojanja tistega, ki ima v sistemu manj moči (primer hierarhičnega obrata).” (*ibid.*)

“Posamezniki, ki so najbolj ranljivi, so pogostejše institucionalizirani in tako tudi bolj ranljivi za institucionalno nasilje. Nasilje nad hendikepiranimi otroci in otroci etničnih manjšin ima značilnosti nasilja, storjenega iz sovraštva (*hate crime*), saj ni usmerjeno le v posamezno osebo, temveč simbolnega »drugega«, ki ga je treba zavrniti ali celo izničiti (Sobsey 1994; Rommelspacher 1999; Petersilia 2001; Zaviršek 2002).” (*ibid.*)

Zaviršek v svojem delu (2000) pozornost nameni tudi prisilni sterilizaciji, ki jo lahko tudi dojemamo kot nasilje. “Prisilne sterilizacije so bile v preteklosti vsakdanja oblika nadzorovanja hendikepiranih žensk.” (Zaviršek 2000: 235).

Navezujoč na to, kar so pisali mediji, avtorica (*ibid.*) posreduje podatek, da naj bi v zavodu za ljudi s prizadetostmi v Črni na Koroškem sterilizacijo opustili šele leta 1994.

Videmšek (1999: 62) navaja, da je bil postopek sterilizacije legaliziran leta 1907 v Indiani (ZDA). V letu 1910 je postala aktualna sterilizacija zapornikov, hendikepiranih in

revežev. V ZDA je bila sterilizacija uzakonjena leta 1927 v okviru Zakona o spolni sterilizaciji (Sexual sterilisation act).

Videmšek (1999: 63) piše tudi o tem, da naj bi sterilizacija pripomogla h higienizaciji družbe, kar bi pripomoglo k zdravemu in čvrstemu narodu. Sterilizacija je pomenila obrambo proti nekaterim boleznim.

Videmšek (1999: 65) poudarja, da ima sterilizacija svoje zagovornike tudi danes, saj nekateri posamezniki še danes menijo, da je potrebno nadzorovati spolnost hendikepiranih, da ne pride do zanositve, saj to pomeni, da se bo rodil otrok, ki bo prav tako hendikepiran.

### **1.3.12. Posledice zlorab**

Plaz (2004: 48) navaja, da ima nasilje vedno psihične posledice in da ženska izgubi sama sebe, svoje samospoštovanje, samozavest in porušen je njen občutek varnosti. Namesto tega se pojavijo občutki ničvrednosti, strahu, ničevosti. Avtorica pravi še, da ženska izgubi nadzor nad svojim življenjem, saj o njej odloča nekdo drug.

Plaz (2004: 49) našteva posledice nasilja, ki jih čutijo ženske, ki so bile ali so žrtve nasilja. Naštevajo, da se počutijo demoralizirane, degradirane, zelo jih je strah, so introvertirane, z nizko samopodobo, imajo samomorilske misli, se počutijo ponižane, osramočene, krive, negotove, neljubljene, neljubeče, nevredne zaupanja, nesposobne, zmedene, ranljive, stare, psihično in fizično uničene, izgubijo stik same s seboj in ne vedo več, kaj bi rade v življenju, pričnejo živeti skladno s pričakovanji nasilneža, pričnejo misliti, da je to kar se jim dogaja normalno, bojijo se odprtih prostorov, se samopoškodujejo, izgubijo stik z realnostjo, opustijo misel na to, da bi lahko živele brez nasilja, obrnejo hrbet prijateljicam in racionalizirajo nastali položaj (Breaking through v Plaz 2004: 49).

Avtorica (*ibid.*) govori tudi o možnih posledicah nasilja nad ženskami. Med te sodijo: trajna invalidnost, osamitev, izolacija od drugih ljudi iz strahu, da bo nasilje odkrito ali da

se bo nadaljevalo, psihološki stres, ki se kaže v obliki kroničnih bolezni, motnje hranjenja, težave pri iskanju zaposlitve in obdržanju službe, nesposobnost za opravljanje raznih službenih obveznosti zaradi poškodb, sramu, strahu pred nasiljem, depresija, samomor, umor – lahko gre za nasilneža ali žrtev.

Plaz sicer govori o posledicah nasilja nad ženskami, vendar so po najinem mnenju posledice nasilja nad osebami s hendikepom precej podobne.

Cooke in Sinason (1998) navajata številne posledice zlorab. Žrtve imajo pogosto občutek, da so izdale zaupanje, sram jih je, gnusijo se same sebi, strah jih je pred govorom o tej skrivnosti, čutijo krivdo za spolno vznburjenje.  
(Cooke, Sinason 1998: 5)

Žrtve so lahko agresivne do sebe in drugih, se umaknejo, trpijo motnje spanja, izgubijo prejšnje znanje, spretnosti in imajo nižjo stopnjo delovanja. (*op. cit.*: 3)

Zloraba je lahko vzrok za post-travmatske stresne motnje. Te motnje se kažejo pri osebah na neverbalni ravni, preko tega, da se vračajo v preteklost, poveča se njihova dovzetnost za dražljaje in zmanjša se njihovo zanimanje za vsakodnevne aktivnosti.  
(Ryan v Cooke, Sinason 1998: 3)

Ena od posledic zlorab je lahko tudi sekundarna prizadetost. Lahko se zgodi, da je fizična ali duševna prizadetost posledica fizičnega nasilja (poškodbe glave, zlomi udov). Gre za primere, ko se primarnemu hendikepu (zlorabe), pridruži novi hendikep – intelektualna oviranost. Novi hendikep je posledica primarnega. Oseba je najprej hendikepirana zaradi zlorab (fizičnih, psihičnih, spolnih idr.), posledice teh prvotnih zlorab so moteče vedenje, čustvovanje, ki dobijo medicinske oznake in na podlagi katerih se osebo označi za fizično oziroma duševno prizadeto. Te oznake in diagnoze osebe tudi sekundarno hendikepirajo (Zaviršek 2000: 254-255).

Cooke in Sinason (1998: 5) spregovorita o možnih terapijah za žrtve. Skupinska terapija prinaša dobre rezultate, saj žrtve delijo sram, strah, razburjenja, nemoč. Večina avtorjev meni, da je skupina terapevtov bolj učinkovita kot obravnava z enim terapevtom.

Pri osebah z intelektualno oviro lahko uporabljamo kognitivne terapije. Dolan (1991) opisuje kako "varno spominjanje" in prestrukturiranje spominov zlorabe pomaga žrtvi premagati občutke nemoči in krivde.

### **1.3.13. Ukrepi za preprečevanje nasilja**

Akcijski program za invalide (2007-2013) kot enega izmed ciljev navaja odkrivanje in preprečevanje nasilja ter diskriminacije nad invalidi. Hendikepirane osebe so zaradi različnih ovir še toliko bolj izpostavljene različnim oblikam nasilja. Program opozori, da se zlorabe dogajajo tako v družinah in institucijah, zaradi česar je potrebno zagotoviti pomoč države, lokalnih skupnosti in socialnih mrež v nevladnem sektorju.

V primeru prisilne hospitalizacije in zdravljenja je potrebno zagotoviti varstvo osebne nedotakljivosti, potekati mora po zakonsko določenih predpisih, prilagojeno mora biti posamezniku idr.

Program za uresničevanje omenjenega cilja našteva naslednje ukrepe (Akcijski program za invalide, 18-19):

- "ozaveščanje invalidov o njihovih pravicah in možnostih ukrepanja ob morebitnih zlorabah in nasilju;
- opozarjanje javnosti na nasilje in zlorabe (posebej nasilje nad invalidnimi otroki, invalidnimi ženskami in starimi invalidi);
- zagotavljanje izobraževanja za strokovne delavce o prepoznavanju zlorab, preprečevanju nasilja in ukrepanju;
- zagotavljanje prostorskih in drugih delovnih razmer za izvajalce programov na področju odkrivanja, razreševanja in preprečevanja nasilja nad invalidi;
- zagotavljanje enakega dostopa do namestitve v varen prostor (tudi v varne hiše) in ustrezne strokovne pomoči invalidom žrtvam nasilja;
- povečanje vključevanja invalidnih žensk v odločanje v skupnosti, invalidskih

- organizacijah, delovnem okolju ipd;
- zagotavljanje spodbujanja izobraževanja invalidnih žensk;
- zagotavljanje izobraževanja in usposabljanja o pravicah in potrebah invalidnih žensk v družinah;
- oblikovanje storitev za pomoč in spodbujanje ukrepov za samopomoč invalidom, še zlasti invalidnim ženskam;
- zagotavljanje prepovedi zdravstvenih ali znanstvenih poskusov na invalidih brez njihove prostovoljne in zavestne privolitve;
- izdajanje informativnih priročnikov o odkrivanju in preprečevanju nasilja nad invalidi v obliki, prilagojeni za invalide (za slepe in slabovidne, osebe z motnjami v duševnem razvoju ipd.)”. (Akcijski program za invalide: 18-19)

Kot nosilce pa program navaja naslednje (Akcijski program za invalide: 19):

“Varuh človekovih pravic, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za zdravje, Ministrstvo za notranje zadeve oziroma Policija kot organ v njegovi sestavi, Urad vlade za enake možnosti, centri za socialno delo, lokalna skupnost, Inštitut za kriminologijo, nevladne organizacije, ki se ukvarjajo s problematiko nasilja, Fakulteta za socialno delo, Pedagoška fakulteta, invalidske in humanitarne organizacije”.

Pušnikova (1996: 73 - 75) navaja številne predloge, kako zmanjšati in preprečevati nasilje na šolah. Ker naju je zanimala razširjenost nasilja nad hendikepiranimi tudi v šolah, bova na tem mestu navedli te predloge in jih razširile še na druge institucije, ki jih hendikepirane osebe koristijo, obiskujejo in v katerih se prav tako pojavljajo različne oblike nasilja.

Zgoraj omenjena avtorica piše o tem, da je potrebno imeti razvit sistem preventive, klimo, ki ne dopušča nasilja in ukrepe za takojšnje posredovanje, če do nasilja pride.

Pod sistemom preventiv avtorica (1994: 73-74) našteva naslednje predloge:

- sistem vrednot: pomembno je usklajevanje vrednot med vsemi, ki so vključeni v sistem, institucijo (učitelji, učenci, zaposleni, uporabniki, ...);
- poučevanje o človekovih pravicah: vsak ima pravico do mirnega obstoja, bivanja, razvoja, ...;

- organizacijska struktura: spodbuja zaposlene k delovanju, ki je v skladu s sprejetimi dogovori, normami, pravili, vrednotami;
- naravnost klime organizacije, institucije: onemogočati mora nasilno vedenje, strmeli naj bi k pozitivnemu odnosu, spoštovanju, sprejemanju;
- jasno izoblikovana pravila, red: jasno je potrebno povedati in zapisati, kakšno vedenje je sprejemljivo in kakšno ni; jasne morajo biti pravice, odgovornosti, pričakovanja in posledice vedenja oziroma ravnanja; kot opozori Pušnikova, morajo določene odredbe biti namenjene žrtvam, saj se s tem poudari, da se nasilje ne tolerira; s pravili morajo biti seznanjeni vsi;
- izobraževanje zaposlenih: izobraževanje in pridobivanje znanja in tehnik obravnavanja nasilja, reševanja konfliktov;
- osveščanje: osveščati učence, uporabnike storitev organizacij, institucij o nasilju, organizirati debate o tej temi, delavnice, ...;
- učenje spretnosti: izražanje čustev in misli, sprejemanje drugačnosti, sprejemanje razlik, reševanje konfliktov, samoobvladovanje, vzpostavljanje pozitivnih odnosov, skupinsko delo ipd.

Pušnikova (1996: 75) predlaga še naslednje konkretne predloge za zmanjševanje in preprečevanje nasilja:

- povečati nadzor v okolici in v šoli, organizaciji sami;
- uvajanje različnih metod dela, poti, ne dajati pomena univerzalističnim pristopom, pač pa upoštevati posebnost, zgodbo, okoliščine vsakega dogodka, posameznika posebej;
- uvajanje interesnih dejavnosti, ki pritegnejo in omogočajo uspešnost in uveljavitev;
- zaposliti več oseb, ki lahko opravljajo svetovalno delo in delajo tudi na preventivi;
- posvetiti več pozornosti novincem;
- šole ter druge organizacije in institucije naj v časovnih presledkih naredijo analizo stanja;

- kadar se nasilje pojavi, je potrebno poiskati vzroke, ki so pripeljali do nasilnega vedenja, imeti pripravljene ukrepe za primere nasilja, prav tako pa je pomembno tudi, da je pripravljen program za delo z žrtvijo in program za delo s storilcem.

Powers

in

Oswald

([http://www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-](http://www.directcareclearinghouse.org/download/AbuseandViolenceBrief%203-7-04.pdf)

04.pdf) naštevata strategije za pomoč hendikepiranim posameznikom, da bi se izkoreninilo nasilje:

- spodbujati je potrebno posameznike, da imajo več osebnih asistentov;
- podporni osebni asistenti bi morali biti dostopni za nujne primere vsem hendikepiranim posameznikom, ki so uporabniki osebne asistence, ob vsakem času;
- posameznikom omogočimo, da si sami izberejo ponudnike osebne asistente;
- posameznikom omogočimo, da plačajo osebnim asistentom s konkurenčno plačo;
- opogumljanje in podpora posameznikov za soočanje z zlorabo;
- izobraževanje in seznanjanje institucij s sklenjeno zakonodajo in postopki pomoči žrtvam. Policija, ponudniki storitev in druge institucije se morajo povezati, da se žrtvam nasilja lahko zagotovijo kakovostnejše in celovitejše storitve;
- vključevanje centrov za samostojno življenje, samozagovorniške organizacije uporabnikov psihiatrije in drugih strokovnih skupin za izobraževanje o nasilju in podporne dejavnosti;
- osebi z invalidnostjo moramo zagotoviti informacije o nasilju, zagovornike in podporne skupine. Pomagati jim moramo, da se, če želijo, vključijo v te skupine;
- zagotoviti moramo, da oseba ne bo umeščena v skupino ali institucijo in da njeni otroci ali domače živali ne bodo odvzeti, če se razkrijejo zlorabe;
- zagotoviti moramo 24-urno telefonsko linijo za posameznike z invalidnostjo, da lahko skupaj z zagovorniki načrtujejo posameznikovo varnost;
- vzpostavitev nujnega prevoza, ki ga lahko zahtevajo posamezniki;
- vzpostavitev storitev za nego otrok in hišnih ljubljencev v sili, ki jih lahko zahtevajo posamezniki;

- vzpostaviti storitve tolmačev za klic v sili, da jih lahko pokličejo posamezniki, policija ali skupnost;
- vsem uporabnikom osebne asistence je potrebno dati informacije in jih usposablјati za upravljanje osebnih asistentov in ukvarjanje z zlorabami: - anketiranje in izbiranje ponudnikov osebne asistence, - odgovornosti asistentov naj bodo jasne in opisane naj bodo delovne naloge, - redno je potrebno ocenjevati uspešnost, - strategije komuniciranja, vzdrževanje mej in obravnava zlorab s pomočjo družine in prijateljev;
- usposablјanje za vse ponudnike osebne asistence za identificiranje in obravnavanje zlorabe;
- osebam s posebnimi potrebami moramo omogočiti, da imajo dostop do informacij o predhodni zaposlitvi in da imajo možnost pritožbe nad osebnimi asistenti;
- zagotoviti hendikepiranim posameznikom potrebna orodja, ki vključujejo informacije o tem kakšno obnašanje je sprejemljivo in katero ne, zavedanje, da je varnost osnovna človekova pravica, znanje za prepoznavanje zlorabe, vizitka s pomembnimi telefonskimi številkami in nasvete za zagotavljanje varnosti;
- posameznike moramo spodbujati, da imajo neposreden nadzor nad svojim varčevalnim računom;
- poskrbeti moramo, da bodo ljudje s posebnimi potrebami deležni pomoči pri komuniciranju s policijo in državnim tožilstvom, da bi nasilneži dobili prepoved približevanja;
- da bi obravnavali storilce, ki kršijo prepoved približevanja in za pripravo za pričanje pred žirijo;
- posameznikom moramo omogočiti, da lahko spremenijo prejemnika plačila;
- posamezniku moramo zagotoviti dostop do telefona ali gumba za klic v sili po celotnem stanovanju.

Če bi združili predloge za zmanjševanje nasilja omenjenih avtorjev, bi dobili izčrpen seznam ukrepov za preprečevanje nasilja nad hendikepiranimi osebami. V tem poglavju sva predstavili 4 sklope predlogov. V vseh sklopih predlogov poudarjajo njihove pravice, ozaveščanje hendikepiranih oseb o nasilju, o tem kam se lahko v primeru doživljanja

nasilja obrnejo in podobno. Prav tako poudarjajo pomen usposobljenosti strokovnih delavcev za spopadanje z nasiljem. Seznami se med seboj bolj ali manj dopolnjujejo. Akcijski program za invalide želi s svojimi ukrepi izenačiti položaj hendikepiranih žensk in moških oziroma želi izboljšati položaj hendikepiranih žensk, da se bodo lažje ubranile nasilju s pomočjo enakovrednejšega položaja v družbi. Hkrati želi Akcijski program za invalide zagotoviti tudi prepoved zdravstvenih ali znanstvenih poskusov na hendikepiranih osebah brez njihove prostovoljne in zavestne privolitve. Na tej točki se spomnimo predvsem na prisilne sterilizacije hendikepiranih ženk, ki so se do nedavnega dogajale in se dogajajo morda še danes.

Pušnikova navaja ukrepe za preprečevanje nasilja v institucijah in med drugim opozarja na pomen usklajevanja vrednot vseh vključenih v institucijo, jasno postavljenih pravil, in na pomen sprejemanja razlik. Pušnikova opozarja, da je potrebno raziskati vzroke, ki so do nasilja pripeljali, poudarja, da se moramo posvetiti vsakemu nasilnemu dogodku posebej, brez posploševanja.

Powers in Oswald veliko predlogov posvečata preprečevanju nasilja s strani osebnih asistentov. Med drugim omenjata predloge za vzpostavitev 24 urne telefonske linije, dostop do telefona, pomen tolmačev za komuniciranje in vzpostavitev storitev za nego otrok in hišnih ljubljencev v sili.

Predlogi se nama zdijo odlični, sploh ko gre za nasilje v instituciji, res pa je, da primanjkujejo predlogi za zmanjševanje nasilja nad hendikepiranimi osebami v družini in s strani neznancev.

#### **1.3.14. Oblike pomoči za hendikepirane**

##### **1.3.14.1. Na koga se lahko žrtve nasilja obrnejo**

Osebe, ki doživijo nasilje, lahko pokličejo policijo, društvo SOS telefon za ženske in otroke, Žensko svetovalnico, Društvo za nenasilno komunikacijo, Zavod EMMA, Združenje proti spolnemu zlorabljanju, enega od kriznih centrov, eno od varnih točk ali Center za pomoč žrtvam kaznivih dejanj.

Žrtve se lahko obrnejo tudi na Centre za socialno delo, zaposleno osebje v institucijah, če/ki jih obiskujejo, svojo izkušnjo lahko zaupajo prijateljem ali bližnjim, ki jim zaupajo in skupaj poiščejo rešitev.

#### **1.3.14.2. Delo z žrtvami**

Zloković in Dečman Dobrnjič (2007: 77, 80) po Dečman Dobrnjič navajata, kako naj bi se vedli, če delamo v svetovalni službi in do nas pristopi dekle, ki je bilo spolno zlorabljeno. Misli, da se lahko podobnih načel držimo tudi v primeru drugih zlorab, zato jih tudi navajava:

- zagotoviti varen in miren prostor;
- poslušati;
- spraševati, vendar ne soditi;
- verjeti zgodbi;
- ponuditi pomoč;
- izkazati osebi in njenemu priznanju spoštovanje;
- osebi večati občutek lastne vrednosti;
- večkrat poudariti, da nikoli ni kriva žrtev, pač pa storilec nasilja (še posebej je pomembno ta stavek večkrat ponoviti, kadar gre za spolne zlorabe);
- preverimo, ali je bil storilec prijavljen in če je bila osebi nudena strokovna pomoč in podpora; ustrezno ukrepamo v primeru, da temu ni bilo tako.

Bašič (1998: 18-19) piše o tem, kako naj ravnamo, ko nam otrok poroča o zlorabi. Otroku najprej verjamemo. Zlorabo prijavimo, ob tem spoštujemo njegovo zaupanje, ne ponavljamo zgodbe ob otrokovi prisotnosti. Otroku povemo, da nam je žal, da se mu je to zgodilo in da bomo storili vse kar je v naših močeh, da ga zavarujemo. Otroku moramo dopustiti, da je jezen, ne da bi ta občutja moral razlagati. Otroku damo možnost, da nam znova in znova pripoveduje svojo zgodbo.

Tako ravnanje ni primerno samo ko gre za otroke, ampak tudi ko gre za odrasle osebe z oviro. Žrtvi zlorabe moramo vedno nuditi oporo, razumevanje, pomoč, predvsem pa moramo vsakemu poročanju o zlorabi verjeti.

Vsaka oseba ima pravico do življenja brez nasilja. Večkrat slišimo stavek, da morajo biti vsi ljudje obravnavani enako. Morda to, da so hendikepirane žrtve obravnavane enako kot nehendikepirane ni dovolj, saj potrebujejo več časa in pozornosti, osebje, ki dela z njimi, pa dodatna znanja, spretnosti in morda drugačne metode dela in pristope. Način dela mora biti prilagojen vsakemu posamezniku.

“Pomembno je, da se ljudem s posebnimi potrebami zveča izbira, da se jim zagotovijo usluge, ki so jih kot ljudje vredni, spoštovati pa je treba tudi njihovo voljo in želje, ko se odloča o pomembnih stvareh, ki bodo odločilne za prihodnost njih samih in njihovih najbližjih.” (Kristanc 1995: 5)

Opolnomočenje je pomembna metoda socialnega dela. Z njo oseba pridobiva občutek, da ima vedno več nadzora nad svojim življenjem, nad odločitvami, ki se tičejo njenega življenja. Z opolnomočenjem pomagamo osebi razumeti osebne in družbene ovire, ki se pojavljajo v njenem življenju, prav tako lahko z opolnomočenjem pomagamo osebi spoznati družbeno ustvarjene neenakosti in diskriminacije. Osebo z opolnomočenjem spodbujamo k razvoju sposobnosti s katerimi povečuje svoj vpliv in moč. Naloga strokovnjakov je tudi ta, da uporabnike in uporabnice spodbujajo, da svoje življenjske izkušnje podelijo z drugimi, ki doživljajo podobno. Tako lahko uporabniki in uporabnice doživeto uporabijo za opolnomočenje drugih ljudi. Uporabnik oziroma uporabnica se tako počuti koristnega, hkrati pa na ta način osmisli svojo izkušnjo (Zaviršek et al 2002: 60-61).

Videmšek (1999: 112-13) govori o procesu opolnomočenja, ko gre za pomoč hendikepiranim žrtvam nasilja, ki zavzema:

- razumevanje, saj mora hendikepirana oseba razumeti kaj se dogaja;

- zaupanje, ki si ga morajo strokovnjaki pridobiti in se zavedati, da zaupanje zajema tudi odgovornosti, ki jih imajo do osebe, ki je svojo zgodbo izpovedala. Odgovornost pomeni predvsem spoštovanje zaupnosti informacij;
- razbremenitev krivde, saj mora hendikepirana oseba vedeti, da to ni njena krivda;
- pravica do izbire, kar pomeni, da je hendikepirani osebi potrebno podati informacije, da se zave možnosti intervencij, ki so na voljo. Pomembno je, da hendikepirana oseba sodeluje in če je le možno sama odloča o spremembah, ki jo zadevajo na vseh področjih;
- podpora skupin, saj se uspeh dela v praksi poveča, če se delo odvija v skupini in če se strokovnjaki med seboj podpirajo;
- pravica do zgodbe. Hendikepirana oseba mora imeti pravico, da izpove svojo zgodbo in jo ima priložnost večkrat povedati;
- informacije o preventivni zaščiti. Pomembno je, da hendikepiranim osebam povemo, kakšne so možnosti za preventivno zaščito. Informirati jih moramo o tem, kje lahko dobijo pomoč (npr. telefonske številke).

Nekaj besed bi na tem mestu namenili še zagovorništvu. Zagovorništvo je pomembna metoda dela pri delu z vsemi manjšinami, saj je pogosto to edina pot do uveljavljanja pravic, ki jim pripadajo. Hendikepirane osebe pogosto ne vedo kam se lahko obrnejo za uveljavljanje pravic, ali pa sploh ne vedo, da pravice imajo, saj jim tega ni nihče povedal. Zgodi se, da jih ljudje ne jemljejo resno, mislijo si, da teh pravic ne potrebujejo, se jih ne zavedajo ali jim jih enostavno ne privoščijo. Pa ne gre samo za to. Pri zagovorništvu gre tudi za vzpostavljanje pristnega odnosa, za krepitev uporabnikove samopodobe, za krepitev njihove moči, iskanje njihovih znanj, spretnosti in zmožnosti.

“Namen zagovorništva je, da poveča občutek moči posameznice in posameznika; pomaga jima, da pridobita večje samozaupanje, postaneta asertivnejša, dobita več izbire v svojem življenju, izboljšata kvaliteto življenja in zmanjšata izgube, prikrajšanosti ter izključenosti.” (Zaviršek et al 2002: 80)

Zagovorništvo se izvaja v okolju, kjer se ne odzivajo na potrebe in pravice uporabnikov in uporabnic (Zaviršek et al 2002: 80). Avtorice (2002: 83) navajajo nekatere temeljne naloge zagovorništva, med katere naštevajo opolnomočenje uporabnika/skupine

uporabnikov (svetovanje, informiranje, učenje spretnosti, izdelava individualnega načrta, spremstvo do različnih institucij), zavzemanje za cilje uporabnika/skupine uporabnikov (organizacija kriznega tima, odstranitev arhitektonskih ovir) in zavzemanje za spremembe v širšem smislu (sprememba zakonodaje, javnega mnenja, idr.).

#### **1.3.14.3. Pomoč hendikepiranim storilcem nasilja**

Ne smemo zanemariti dejstva, da tudi storilci nasilja potrebujejo pomoč, saj brez pomoči ne bodo zmožni spremeniti nasilnih vzorcev vedenja, ki so morda posledica doživetih travm ali priučenih vedenjskih vzorcev. Nasilja se ljudje naučimo. Ni nujno, da so bili storilci nasilja kdaj žrtve, lahko so bili priča nasilju med starši, morda je oče svojega sina zavestno učil, da mora biti nasilen do žensk ali pripadnikov manjšin in drugih šibkejših oseb. Res pa je, da so raziskave pokazale, da je večina storilcev nasilja že nastopala kot žrtev.

Zaviršek (1997: 342) pravi, da je za veliko povzročiteljev nasilja koristna skupinska obravnava, kjer se učijo asertivnosti namesto agresivnosti. Za dobro se je izkazalo, če skupino vodita dve socialni delavki ali dva socialna delavca, zlasti če skupino vodita en socialni delavec in ena socialna delavka. Socialni delavec oz. delavka mora biti v skupini pozorna na naslednje:

- odpor v zvezi s prepoznavanjem nasilnega dejanja pri storilcih;
- delo mora potekati tako, da se povzročitelji nasilja ne vidijo kot žrtve;
- z izgovori na nesrečno otroštvo se skušajo povzročitelji izogniti odgovornosti;
- o spominih iz otroštva se lahko pogovarjajo, vendar brez racionalizacije nasilja;
- povzročitelji pogosto krivijo alkohol za svoje ravnanje;
- Mullender (1996) poudarja, da so lahko programi, kjer se storilci učijo ravnati s svojo jezo, škodljivi, saj lahko izzovejo prepričanje, da so ženske same izzvale nasilje;
- storilci naj se učijo komunikacijskih veščin;
- učijo naj se, kako se ženske počutijo v nasilnem napadu;

- udeležence je potrebno nenehno soočati z njihovim vedenjem in jim sporočati katera dejanja so sprejemljiva in katera ne;
- tudi s povzročitelji je potrebno narediti načrt varnosti za takrat, ko oseba začuti, da postaja nasilna.

Strokovno pomoč je potrebno nuditi tudi storilcem nasilja. Mnogi hendikepirani storilci so tudi sami doživeli zlorabo.

Enaka vrsta terapij kot se uporablja za žrtve, se lahko uporablja tudi za storilce.

Browne (1993) je ugotovila, da 1 od 14 oseb z intelektualno oviro, ki je doživela zlorabo postane storilec, ostalih 13 pa ne.

(Cooke, Sinason: 1998, 6)

#### **1.4. PRAVNI PREDPISI (ZAKONODAJA)**

Pregledali sva zakone, ki opredeljujejo področje nasilja, posebej sva bili pozorni na odločbe, ki se nanašajo na hendikepirane osebe. Problematiko nasilja obravnavajo tako predpisi Evropske unije kot Republike Slovenije. Člene, ki govorijo o nasilju na splošno in nasilju nad hendikepiranimi sva zasledili v:

- Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
- Konvenciji o pravicah invalidov
- Konvenciji ZN o otrokovih pravicah
- Ustavi Republike Slovenije (URS)
- Kazenskem zakoniku (KZ)
- Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)
- Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO)
- Zakonu o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM)

Členi bolj ali manj navajajo, da je nasilje oz. mučenje ali kruto ravnanje prepovedano in kaznivo dejanje, da morajo države sprejemati ukrepe za preprečevanje nasilja in zaščititi ranljive skupine ljudi. Nekatere določbe navajajo kazni za tako ravnanje.

Pomembno se nama zdi poudariti 4. člen ZPND. Člen v 1. odstavku govori o tem, da posebno varstvo pred nasiljem uživa mladoletni družinski član. V 2. odstavku govori o tem, da je otrok žrtev nasilja tudi, če je prisoten pri izvajanju nasilja nad drugim družinskim članom ali živi v okolju, kjer se nasilje izvaja. V 3. odstavku pa navaja, da so posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam deležne starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

## 2. PROBLEM

### 2.1. OPIS PROBLEMA

Hendikepirani ljudje so zaradi večje potrebe po podpori v vsakdanjem življenju mnogokrat žrtve ali priče nasilju. Večkrat se zgodi, da se nasilju ne znajo ali ne morejo upreti in eden od razlogov za to je tudi pomanjkanje informacij.

Vsakršna oblika nasilja je nedopustna in nesprejemljiva. Življenje brez nasilja je pravica vsakogar in ustrezne informacije lahko pripomorejo k temu, da se ljudje naučijo, kako se nasilju upreti in kam oziroma na koga se lahko obrnejo po pomoč, kadar so žrtve ali priča nasilju.

V diplomski nalogi sva se ukvarjali z vprašanjem nasilja nad hendikepiranimi ljudmi. V enem varstveno delovnem centru, osnovni šoli s prilagojenim programom, dnevnem delovno terapevtskem centru in v socialno varstvenem zavodu sva s pomočjo izvedbe delavnic skupaj z udeleženci skušali ustvariti razpravo o pojavnosti nasilja in skozi njo priti do podatkov.

Skozi pogovor sva želeli dobiti odgovore na vprašanja o tem, kakšno je njihovo vedenje o nasilju, kaj pojmujejo kot nasilje, kakšno je njihovo vedenje o vrstah nasilja, o tem kdo je lahko storilec in kdo žrtev in predvsem o tem, na koga se lahko v primeru, da so priče nasilju, obrnejo po pomoč. Del delavnice je bil namenjen pogovoru o lastnih izkušnjah z nasiljem, zato sva ob tem delu skušali priti do informacij kakšne so te njihove izkušnje, kje se je nasilje dogajalo, kdo so bili storilci nasilja in kako so se z nasiljem soočili.

Delavnice so nama tako bile v pomoč, da sva pridobili podatke o razširjenosti nasilja nad hendikepiranimi, hkrati pa sva imeli vlogo ozaveščanja.

Vse informacije in zgodbe, ki sva jih zbrali, so namenjene vsem hendikepiranim osebam, še posebej pa tistim, ki so kdaj bile ali pa še bodo priče nasilju in bi se temu želele upreti ter poiskati pomoč, prav tako so zbrani podatki namenjeni vsem tistim, ki delajo ali živijo s hendikepiranimi osebami, da bodo še bolj pozorni na morebitno nasilje, ki se izvaja nad njimi. Analiza rezultatov, ki smo jih zbrali s pomočjo delavnic je lahko izhodišče za ustvarjanje prakse, ki odgovarja na potrebe posameznikov ali skupine.

In konec koncev je naloga namenjena tudi vsem laikom, ki so bili do sedaj prepričani, da se nasilje nad hendikepiranimi osebami ne izvaja. Kot je napisala Rus Makovec (2003) v svojem delu, si tudi midve želiva, da bi z diplomom *»vzbudili zanimanje za temo zlorablajočih odnosov, da jih ne bi odrivali iz svoje zavesti in da ne bi bili na njih pretirano prilagojeni«* (Rus Makovec, 2003: 8).

## **2.2. HIPOTEZE**

Najina naloga je tako kvantitativna kot kvalitativna, zato sva si zastavili 5 hipotez in 2 raziskovalni vprašanji.

Najine hipoteze so bile naslednje:

1. Nasilje nad hendikepiranimi osebami je zelo razširjeno.
2. Hendikepirane osebe so najpogostejše žrtve institucionalnega nasilja.
3. Hendikepirane osebe so najpogostejše žrtve psihičnega nasilja.
4. Ko gre za nasilje znotraj institucije, so storilci nasilja najpogostejše uporabniki storitev.
5. Več nasilja je v institucijah, kjer uporabniki stanujejo, kot v institucijah, ki jih uporabniki obiščejo za nekaj ur dnevno.

Najini raziskovalni vprašanji:

1. Ali uporabniki institucij prepoznavajo nasilje in ali so o njem dovolj ozaveščeni?
2. Ali uporabniki institucij vedo, kam se lahko obrnejo po pomoč, v primeru, da so žrtve nasilja?

### 3. METODOLOGIJA

#### **3.1. VRSTA RAZISKAVE**

Najina raziskava je tako kvalitativna kot tudi kvantitativna. Sestavljajo jo besedni opisi ter pripovedi. Gradivo je obdelano in analizirano na beseden način. Za zbiranje gradiva sva uporabljali kvalitativne metode in sicer sva izvedli delavnice, ob katerih sva imeli možnost opazovati z udeležbo in razviti skupinsko razpravo in pa intervju z odgovorno osebo za stike z javnostjo na Policijski postaji Koper in s koordinatorko za nasilje, zaposleno na Centru za socialno delo Koper.

Po drugi strani bodo ti kvalitativni podatki uporabljeni tudi količinsko (npr. koliko oseb je poročalo o nasilju v instituciji).

Raziskava je tudi primerjalna, saj sva primerjali zbrane podatke med seboj in ugotavljali v kateri instituciji, ki sva jo obiskali, so udeleženi poročali o več nasilja in o katerem nasilju so največkrat poročali.

Raziskava je tudi deskriptivna, saj bova ocenili koliko je nasilje nad hendikepiranimi osebami prisotno in ali obstaja zveza med institucionalnim varstvom in doživetim nasiljem.

#### **3.2. MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV**

Vir podatkov je bila razprava, ki se je razvila med delavnico. Nekateri uporabniki so s skupino podelili izkušnje, ko so bili žrtve nasilja.

Priročnik za izvedbo delavnice je pripravila Petra Videmšek (2011). Pri izvajanju delavnice sva sledili priročniku.

Delavnica je trajala približno 3 ure. Obsegala je vprašanja o tem kaj je nasilje, kakšne vrste nasilja poznamo, o razlikah med nasiljem in konfliktom, o razmerjih moči v

odnosih, kje se nasilje dogaja, kdo so storilci in žrtve, kako se nasilju ubraniti, oziroma kako pomagati, kadar smo priča nasilju in na koga se v primeru nasilja lahko obrnemo oz. komu o nasilju spregovorimo.

### **3.3. POPULACIJA IN VZORČENJE**

V najini diplomski nalogi populacijo predstavljajo osebe, ki obiskujejo izbrani varstveno delovni center, osnovno šolo s prilagojenim programom, dnevni delovno terapevtski center in osebe, ki stanujejo v enem od socialno varstvenih zavodov. Institucije sva si izbirali sami, razen dnevnega delovno terapevtskega centra, kjer sva delavnico opravili na željo vodje le tega. Odločili sva se, da institucij, zaradi varstva podatkov udeleženi pri delavnici, ne imenujemo.

V vzorec je bilo zajetih 11 oseb (6 žensk in 5 moških) iz varstveno delovnega centra, 12 oseb (5 žensk in 7 moških) iz osnovne šole s prilagojenim programom, 13 oseb (6 žensk in 7 moških) iz socialno varstvenega zavoda in 15 oseb (10 žensk in 5 moških) iz dnevnega delovno terapevtskega centra. Vzorec je skupno štel 51 uporabnikov (27 žensk in 24 moških).

Vzorec je bil priročen, saj so se delavnice udeležili tisti uporabniki, ki so si tega želeli ali pa so po lastni presoji o tem odločili zaposleni v instituciji. Tako tisti, ki niso želeli sodelovati ali se zaposlenim niso zdeli primerni za sodelovanje, niso imeli možnosti pristati v vzorcu. Te skupine oseb niso izbrane na slučajnostni način iz širše populacije, zato se postavlja vprašanje, katero populacijo predstavljajo in kako je mogoče ugotovitve iz vzorcev posplošiti na širšo populacijo (Mesec 1997: 81).

### **3.4. ZBIRANJE PODATKOV**

Podatke sva zbirali na srečanjih, na katerih sva izvedli delavnice. Delavnice sva izvedli v mesecu januarju, marcu in aprilu, in sicer 11.1.2012 sva izvedli delavnico v varstveno

delovnem centru, 19.1.2012 v osnovni šoli s prilagojenim programom, 9.3.2012 v dnevnem delovno terapevtskem centru in 16.4.2012 v socialno varstvenem zavodu.

Naša srečanja so potekala v razpoložljivih prostorih posamezne institucije, trajala pa so od 9. do 12. ure z vmesnimi odmori, razen v dnevnem delovno terapevtskem centru, kjer smo z delavnico začeli pol ure prej. Srečanj nisva snemali, sva si pa sproti zapisovali oporne točke. Posebno sva bili pozorni na zapisovanje uporabnikovih izkušenj z nasiljem.

Udeležencem sva se najprej zahvalili za prisotnost. Sledila je predstavitev vseh udeležencev. Nekateri so svojo predstavitev obogatili s tem, da so povedali kaj imajo radi, česa se veselijo, kaj najraje počnejo. Pojasnili sva, da bo naše delo potekalo v skupini in da bo tema našega pogovora nasilje (kje se nasilje dogaja, kdo so storilci, kako se zaščititi, kam se obrniti po pomoč v primeru, da smo priče nasilju, naše izkušnje z nasiljem). Za lažji pregled nad dogajanjem sva odgovore pisali na plakate. Ob vprašanju določenega sklopa sva pod vprašanjem zapisali njihove odgovore.

Ob začetku delavnice naju je najprej zanimalo, ali so se delavnice udeležili prostovoljno, oziroma zakaj so prisotni in kakšna so njihova pričakovanja.

Sledil je dogovor o delu – dogovorili smo se, da bomo delali kot skupina, postavili smo tudi pravila skupine.

Po uvodnem delu smo začeli z delom. Začeli smo z uporabnikovim pojmovanjem nasilja. Govorili smo tudi o odnosih moči med ljudmi, vrstah nasilja in izpostavili smo ključne razlike med nasiljem in konfliktom. V nadaljevanju smo se pogovarjali o tem, kje se nasilje dogaja, o tem, kdo so žrtve in kdo storilci ter zakaj o nasilju ne spregovorimo. Na tej točki sva se obrnili na vsakega uporabnika posebej in ga vprašali, če ima izkušnje z nasiljem, oziroma če pozna kakšno žrtev nasilja. Tudi sami sva podelili svoje izkušnje.

Sledil je pomemben del delavnice o tem, kako se lahko pred nasiljem zaščitimo in o tem, kam se lahko v primeru nasilja obrnemo. Uporabnikom sva tudi razdelili liste s pomembnimi telefonskimi številkami, ki jih je prav tako zapisala Petra Videmšek. Delavnico sva skušali zaključiti na pozitiven način.

Ob koncu sva udeležence povprašali o pomanjkljivostih delavnice, možnih izboljšavah, dobrih stvareh. Po koncu delavnice sva še malo klepetali z nekaterimi uporabniki – s tistimi, ki so si tega želeli. Svoje izkušnje z nasiljem so uporabniki delili tekom cele delavnice. Vsakdo je imel možnost povedati svojo izkušnjo ali izkušnjo znane osebe, kadar koli je to želel. Ko smo zaključili z delavnico sva napisali refleksijo na delavnico.

Podatke sva zbirali tudi s pomočjo opazovanja z udeležbo. Med razpravo sva opazovali njihovo vedenje, geste, mimiko.

Z metodo spraševanja (preko elektronske pošte in telefonskega pogovora) sva zbrali podatke o nasilju na policijski postaji Koper in Centru za socialno delo Koper. Zanimalo naju je, ali v postopku obravnave nasilja beležijo, da je žrtev hendikepirana in če obstajajo evidence iz katerih je razvidno koliko primerov prijavljenega nasilja nad hendikepirano osebo so obravnavali. Zanimalo naju je tudi, ali se postopek obravnave nasilja, ko je žrtev hendikepirana, razlikuje od obravnave nasilja, ko žrtev ni hendikepirana.

### **3.5. OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV**

Podatke sva obdelali kvalitativno, in sicer ročno. Izkušnje uporabnikov sva si sproti zapisovali.

Njihove izkušnje sva razdelili v več sklopov:

- doživeto nasilje znotraj institucije;
- doživeto nasilje znotraj družine;
- doživeto nasilje v javnem prostoru.

Med temi tipi nasilja sva nato, med drugim, naredili primerjavo, saj naju je zanimalo, kje se nasilje nad hendikepiranimi največkrat zgodi.

## 4. REZULTATI

V nadaljevanju bova najprej predstavili podatke, ki sva jih pridobili na Policijski upravi Koper, sledili bodo podatki iz Centra za socialno delo Koper, nato pa še podatki pridobljeni na delavnicah in sicer v varstveno delovnem centru, osnovni šoli s prilagojenim programom, socialno varstvenem zavodu in dnevnem delovno terapevtskem centru.

Pri citiranju uporabnikovih izkušenj sva uporabili izmišljena imena, da bi s tem dodatno zaščitili njihovo anonimnost.

### **4.1. PODATKI IZ POLICIJSKE UPRAVE KOPER**

Pri pridobivanju podatkov o nasilju nad hendikepiranimi sva se obrnili na policijsko upravo Koper. Zanimalo naju je, koliko imajo zabeleženih primerov o nasilju nad hendikepiranimi. Poleg tega naju je zanimalo, ali se postopek obravnave nasilja nad osebo, ki je hendikepirana, razlikuje od postopka obravnave nasilja, kjer žrtev ni hendikepirana. Kontaktirali sva vodjo stikov z javnostjo Policijske uprave Koper, ki nama je odgovorila na elektronsko pošto. Napisala je naslednje:

“Podatkov glede tega, koliko oseb, ki so bile žrtve kaznivih dejanj ali prekrškov so hendikepirane, nimamo. Statistična obdelava ne omogoča selekcije oz. parametra ali je oseba bila kakorkoli hendikepirana.

Predpisi, ki določajo postopke glede obravnave kaznivih dejanj ali prekrškov (npr. Zakon o policiji, Kazenski zakonik, Zakon o varstvu javnega reda in miru, Zakon o prekrških itd.), ne predpisujejo posebnih oziroma drugačnih postopkov v primeru, da gre za kakorkoli hendikepirane osebe.

Vsekakor pa policisti pri obravnavi tovrstnih primerov postopke prilagodijo v smislu, da posvetijo dodatno pozornost pri izvrševanju ene temeljnih nalog iz 3. člena Zakona o policiji – varovanja življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi. Posebnost je na

primer, da se pri postopkih (npr. z gluho nemimi osebami), poslužujemo tolmačev za znakovni jezik, s katerimi ima policija pogodbe za tolmačenje.

Seveda pa je dejstvo, da je oškodovanec nekega kaznivega dejanja ali prekrška invalid ali drugače hendikepirana oseba, razvidno bodisi iz kazenske ovadbe, ki jo policija pošlje na tožilstvo, obvestila o nasilju v družini, ki ga policija pošlje na Center za socialno delo, ali pa iz listin postopka o prekršku in drugih listin v postopkih, saj gre za pomembno dejstvo kaznivega dejanja ali prekrška.” (elektronski zapis: 12.3.2012)

Napisanemu ni kaj dodati. V postopku je razvidno ali je oseba hendikepirana ali nehendikepirana, statistike o tem, koliko je do sedaj bilo primerov, da je žrtev bila hendikepirana, pa ne vodijo.

#### **4.2. *PODATKI IZ CENTRA ZA SOCIALNO DELO KOPER***

Pogovarjali sva se s koordinatorko za nasilje za področje Obalno-kraške regije, zaposleno na Centru za socialno delo Koper. Ob pogovoru z njo sva izvedeli, da se pri obravnavi žrtev nasilja ne vodi posebne evidence o tem, ali je žrtev hendikepirana ali ne. Je pa možno podatke o hendikepu pridobiti iz spisa, v kolikor je ta podatek pomemben za načrtovanje pomoči žrtvi. Dejala nama je, da uradnih evidenc ne vodijo, v njih pa tudi ne vidi pravega smisla, saj je jasno, da so hendikepirane osebe lahko diskriminirane in bolj ovirane pri uveljavljanju pravic, tudi brez uradnih evidenc.

Razložila nama je, da se obravnava hendikepiranih žrtev razlikuje od obravnave nehendikepiranih žrtev, v kolikor ima hendikep določeno težo za zadevo. Podala je primer gibalno ovirane osebe, saj je pri načrtovanju pomoči potrebno upoštevati arhitektonske ovire programov, varnih hiš ipd. V kolikor pa oseba hendikepa ne problematizira in ji ne predstavlja stiske, pa se tega ne izpostavlja. Če pa hendikep nastopa kot dejavnik ogroženosti, se ga pa pri obravnavi upošteva. (elektronski vir: 27.3.2012)

### **4.3. VARSTVENO DELOVNI CENTER**

Varstveno delovni center je oblika institucionalnega varstva namenjena osebam z lažjo, zmerno, težjo in težko intelektualno oviro. Dejavnosti varstveno delovnega centra so namenjene pridobivanju novega znanja, spretnosti, razvijanju ustvarjalnosti, vključevanju v okolje in krepitvi občutka koristnosti.

Delavnico sva izvedli 11.1.2012. Z izvedbo delavnice sva pričeli ob 9h zjutraj, vendar sva prišli malo prej, da sva spoznali zaposlene in pripravili vse potrebno za delavnico. Delavnico sva zaključili ob 12h.

Delavnice se je udeležilo 10 uporabnikov, polovica je bila moških, polovica pa žensk. Najmlajši uporabnik udeležen pri delavnici je bil star 28 let, najstarejši pa 62. Povprečna starost udeležencev je bila 47,3 let. Vsi so zagotovili, da so se delavnice udeležili prostovoljno.

Iz delavnice sva izvzeli predvsem besedilo, ki se nanaša na nasilje. Navedli sva poročanja udeležencev o nasilju, ki so ga v preteklosti ali ga še vedno doživljajo v družini, šoli, instituciji in zunaj prostorov navedenega.

Nasilje je doživelo 9 uporabnikov, kar je 90% udeležencev. Nasilje je doživelo 5 moških, torej vsi (100%) in 4 ženske od 5, kar je 80% med vsemi.

#### **4.3.1. Nasilje v družini**

Štirje udeleženci delavnice so poročali, da so doživeli nasilje v družini.

Statistično gledano bi to pomenilo, da je nasilje v družini doživelo 40% udeležencev.

#### Poročali so o fizičnem nasilju:

- *“Doma me mama pretepe, starši me tepejo, ko ne ubogam.” (Marko)*

- *“Oče me je enkrat pretepel po nogah, ker nisem hotela v šolo, takrat sem bila že bolna. Nisem hotela v šolo, ker so se norčevali iz mene in me zmerjali. Udaril me je z bičem. Zgodilo se je samo enkrat.” (Ana)*
- *“Doma so me tudi topli, ko sem bila malo večja, zdej me ne tepejo.” (Nina)*
- *“Jaz sem doma dobila z metlo, od mame, ko nisem hotela k maši.” (Maja)*

Udeleženka, ki je poročala o fizičnem nasilju, nam je zaupala tudi izkušnjo psihičnega nasilja:

- *“Enkrat so me zaklenili v hišo. Oni so šli ven. Bilo me je zelo strah.” (Ana)*

O spolnem in ekonomskem nasilju v družini ni poročal nihče. V vseh poročanih primerih so bili storilci nasilja starši.

#### **4.3.2. Nasilje v šoli**

O doživetem nasilju v šoli so poročali 4 udeleženci delavnice, kar je 40% vseh udeležencev.

Poročali so o fizičnem in ekonomskem nasilju s strani sošolcev:

- *“V šoli se je dogajalo, da mi je kdo kak denar ukradel. Pretepel me pa je tudi kdo kdaj.” (Simon)*
- *“Zoran je bil moj sošolec in me je udaril s punjo v trebuh. Ko sem hodila v Strunjan.” (Nina)*

Eden od udeležencev je poročal o fizičnem nasilju s strani učiteljev:

- *“Doživel sem nasilje v šoli. Večkrat. Več ljudi bilo fizično nasilnih. Nasilje so izvajali učitelji. Več ne želim povedati.” (Dušan)*

Gospod, ki je poročal o nasilju s strani učiteljev, se je želel o tej izkušnji z nama pogovoriti na samem med odmorom oziroma po koncu delavnice. Ko sva ga po končani

delavnici povabili k pogovoru, si je premislil in pojasnil, da je spomin na te izkušnje preveč boleč in da mu je o tem težko govoriti.

#### Psihično nasilje s strani učencev:

- *“V šoli so padale žalitve, to je res.” (Ana)*

#### Spolno nasilje:

Udeleženka delavnice nam je zaupala, da so njeno prijateljico spolno zlorabili. Posilil jo je sošolec. Prijateljica ji je zaupala to izkušnjo in udeleženka jo je opogumila, da je o dogodku spregovorila s socialno delavko.

- *“Najprej je povedala meni. Govorila sem ji, naj bo pogumna in naj pove socialni delavki na šoli.” (Marija)*

### **4.3.3. Nasilje v varstveno delovnem centru (institucionalno nasilje)**

Nasilje znotraj institucije je doživelo oziroma še vedno doživlja 7 udeležencev delavnice, kar je 70% udeleženi. V glavnem so udeleženi omenjali dva storilca, eden od njih je bil prisoten tudi na delavnici. Poročali so o fizičnem in psihičnem nasilju.

Nihče ni poročal o spolnem in ekonomskem nasilju. V vseh primerih gre za oblike nasilja med uporabniki, nihče pa ni poročal o nasilju s strani zaposlenih.

#### Fizično in psihično nasilje znotraj varstveno delovnega centra med uporabniki:

- *“Tu v delavnici je Anže nasilen. Večkrat. Vleče me za lase.” (Maja)*
- *“Marko provocira in ko mu kaj rečeš nazaj, je takoj vse narobe in je bolan. Za žalit ni bolan, če mu kaj rečeš, je takoj bolan. Fizično ni nasilen, provocira pa 100 na uro.”*  
*“Zadnjič sem dal Marku eno brco. Enostavno mi je počilo in gotovo.” (Ivan)*
- *“Tu doživljam fizično in psihično nasilje s strani Anžeta in Marka. Enkrat me je Marko udaril, pa sem ga nazaj. (Dragan)*
- *“Marko zna žgačkat in to zna biti boleče.” (Dunja)*

- *“Tu v delavnici ja, sem doživel nasilje. Marko žali in poriva.” (Simon)*
- *“Kakšen krat me je Marko žalil, ma zdej se je poboljšal.” (Nina)*
- *Marko je dejal: “Jaz izzivam, pa sem jih včeraj fasal.” (Marko)*

#### **4.3.4. Nasilje zunaj šole, varstveno delovnega centra in družine**

O nasilju, ki se je zgodilo zunaj šole, varstveno delovnega centra in družine, je poročala ena uporabnica, kar je 10% vseh udeleženi.

Doživela je tako psihičen in fizičen napad s strani neznanca, kot spolni napad s strani dveh znancev:

- *“Enkrat na avtobusu me je z olfa nožem napadel moški. Nisem ga poznala. Odrinila sem ga stran in brnila tam, kamor najbolj boli. Zelo sem se ustrašila. Sem zakričala. Avtobusni šofer ga je potem brnil z avtobusa.”*  
*“Spomnem se enega ribiča iz Pirana, ki je imel sina. Njegov sin je hotel, da bi malo, saj veste.. (namiguje na seks). Brnila sem ga.”*  
*“Enkrat je pa v mojo sobo prišel, se spomnem, in je hotel, da bi me spolno, pa sem ga brnila med noge. Bil je sin od kmeta, h kateremu smo hodili po kozje mleko. Sem povedala staršem. In potem nismo hodili več k njim.” (Dunja)*

Po zaključku delavnice je ena od udeleženk vprašala, zakaj mislimo, da se dogaja toliko nasilja po svetu. Na vprašanje je odgovorila kar sama: *“Ker ljudje nimajo več občutka za druge”*, eden od udeleženi pa je dodal: *“Poslanci, politiki se kregajo. Tudi oni so krivi. Kakšen zgled pa dajejo ljudem ...”*

#### **4.3.5. Pogled zaposlenih na nasilje znotraj institucije**

Zaposleni v varstveno delovnem centru se zavedajo, da se pri njih dogaja veliko vrstniškega nasilja, zlasti s strani dveh uporabnikov. Ko pride do nasilne situacije, se skušajo s storilcem in žrtvijo nasilja pogovoriti. V kolikor se storilec nasilja ne umiri,

skličejo zaposleni sestanek z njim, med katerim skušajo uporabniku razložiti, da nasilno vedenje ni primeren način ravnanja s konflikti. V kolikor bi imeli ponavljajoče primere hudega nasilnega vedenja, bi uporabnika izključili iz varstveno delovnega centra. V preteklosti so že imeli težave z enim uporabnikom, ki so ga nato premestili v enega od socialno varstvenih zavodov.

#### **4.3.6. Najina opažanja skozi delavnico**

Vzdušje v prostorih varstveno delovnega centra je bilo zelo sproščeno. Udeleženi so vedeli, da je rdeča nit našega pogovora nasilje in zdelo se je, kot da ima že vsak od njih pripravljeno zgodbo.

Na začetku so bili udeleženi rahlo zadržani, bolj ali manj sta se oglašali dve ali tri osebe, čez čas pa je tudi ta začetna zadržanost minila in so svoje izkušnje podelili tudi drugi.

Med delavnico je bilo na trenutke napeto, saj je bil prisoten tudi fant, ki ga je marsikdo od prisotnih izpostavil kot problematičnega in sicer zaradi tega, ker žali, provocira in je tudi fizično nasilen. Zaradi obtožb je omenjeni fant večkrat nameraval zapustiti delavnico, vendar sva mu razložili, da smo danes tukaj ravno zato, da pretrgamo ta molk o nasilju, da se naučimo, da nasilje ni rešitev, da je o njem treba spregovoriti, da se naučimo braniti oziroma poiskati pomoč ipd. Fant je, kljub večkratnim grožnjam, da ne bo več sodeloval, le ostal do konca.

Sicer je delo potekalo zelo tekoče. Vsi smo se držali pravil, ki smo jih pred začetkom oblikovali. Udeleženci so med delavnico nanje tudi večkrat opozorili - na primer, kadar sta začela govoriti dva hkrati, je nekdo opozoril na pravilo, da vedno govori samo eden in takrat ga ostali poslušamo.

Včasih se je zgodilo, da je kdo želel kaj povedati, vendar je potreboval rahlo spodbudo, da bi povedal do konca kar je začel, oziroma, da bi povedal kaj več. Pomagala sva jim z podvprašanji, večkrat pa sva z njimi tudi sami podelili lastne izkušnje. Tako sva povečali zaupanje med nami, hkrati pa se je lahko ob poslušanju najinih izkušenj in zgodb kdo spomnil na podoben lasten primer ali pa na primer koga, ki ga pozna, ...

Na podlagi slišane sva ugotovili, da je nasilje v varstveno delovnem centru prisotno, vendar se uporabniki branijo, ker vedo, da je takšno vedenje nedopustno. Ubranijo se tako, da o tem povedo drugim uporabnikom, zaposlenim, ali pa vrnejo udarec. Večkrat sva jih pohvalili, da je prav, da ne tolerirajo nobene oblike nasilja in da če se ne morejo zaščititi sami, je še posebej pomembno, da seveda o tem poročajo drugim.

Misliva, da je bila delavnica zelo uspešna. Tudi same udeleženke in udeleženci so bili zelo zadovoljni s samo tematiko in izvedbo. Povedali so, da zdaj vedo še več.

Na začetku sva bili sicer malo nervozni, ker nisva vedeli, kako se bodo odzvali na to tematiko, ali jim bo težko govoriti o nasilju. Skrbelo naju je tudi, ali bo morda dolžina delavnice za njih predolga, vendar so vse skozi dobro sodelovali. Bili sva pozorni na to, da je vsakdo imel možnost povedati svojo zgodbo, če je želel.

Nekateri o svojih ali izkušnjah nasilja drugih niso želeli govoriti, spet drugim to ni bil problem. Večkrat sva poudarili, da nikomur o tem ni potrebno govoriti, če mu je pretežko, če mu to predstavlja stisko. Ena od udeleženk nama je odgovarjala, da njej to ni noben problem oziroma izziv. Rada nam je zaupala svoje izkušnje o večkratnih poskusih posilstva in o njenih uspešnih obrambah in nam s tem sporočala, da nasilja nikakor ne smemo tolerirati in da se moramo boriti proti njemu.

#### **4.4. OSNOVNA ŠOLA S PRILAGOJENIM PROGRAMOM**

Osnovna šola s prilagojenim programom je izobraževalna ustanova, namenjena osebam z lažjo, zmerno, težjo ali težko intelektualno oviro. Izobraževalni program je prilagojen sposobnostim učencev.

Delavnico sva izvedli 19.1.2012. Z izvedbo delavnice sva pričeli ob 9h zjutraj. V osnovno šolo s prilagojenim programom sva prišli pol ure prej, da sva spoznali učitelje in pripravili vse potrebno za delavnico. Delavnica se je zaključila ob 12h.

Delavnice se je udeležilo 12 učencev, 5 je bilo žensk, 7 pa moških. Najmlajši udeleženec je bil star 13 let, najstarejši pa 24. Povprečna starost udeležencev je bila 19 let. Nihče se ni

delavnice udeležil prostovoljno, saj so učitelji in vodstvo šole določili, kdo se bo delavnice udeležil.

Navedli sva poročanja udeleženi o nasilju, ki so ga v preteklosti ali ga še vedno doživljajo v družini, šoli (instituciji) in zunaj prostorov navedenega.

Nasilje je doživelo 10 udeleženi od 12, kar predstavlja 83,33%. O nasilju so poročale 4 ženske od 5, kar predstavlja 80% žensk in 6 moških od 7, kar predstavlja 85,71% vseh udeleženi moških.

#### **4.4.1. Nasilje v družini**

Nasilje v družini je doživelo 5 udeleženi pri delavnici, kar predstavlja 41, 67% vseh udeleženi.

Poročali so o fizičnem nasilju s strani staršev ali sorojencev:

- *“Mene je moj oče enkrat udaril s šibo. Sem imela celo nogo modro. Povedala sem sestri. Samo enkrat me je. Tatija se bojim. Mama je bila v bolnici, bila sem sama in on me je udaril.” (Sara)*
- *“Brat me večkrat tepe.” (Davor)*
- *“Mama me tepe. Udarila me je tudi sestra.” (Lea)*
- *“Enkrat sem dobil klofuto od mame.” (Jaka)*
- *“Brat me je tepel. Večkrat. Ker sem debel.” (Jure)*

#### **4.4.2. Nasilje v osnovni šoli s prilagojenim programom (institucionalno nasilje)**

O nasilju znotraj institucije je poročalo 10 udeleženi, kar predstavlja 83,33% vseh udeleženi delavnice. Dva učenca sta doživela nasilje s strani učitelja. Šlo je za psihično nasilje. V ostalih primerih je šlo za vrstniško nasilje, in sicer najpogosteje je šlo za

psihično in fizično nasilje, v enem primeru je šlo za ekonomsko nasilje in v enem za spolno nadlegovanje.

Fizično in psihično nasilje s strani vrstnikov:

- *“So mi grozili, da me bojo, če ne bom prinesel... Pol so me pretepli. Sošolci.” (Jaka)*
- *“Moral sem pojesti cel pladenj kruha. Takšen kup (pokaže z rokami). Zraven mene so stali. Če ne bi pojedel, ne bi bil več njihov.”*  
*“Zlomil mi je palec. Palce mi je zvijal. Tudi en učitelj mi je govoril grde stvari.”<sup>1</sup>*  
*“Večkrat so me pretepli in mi grozili.”*  
*“Krivično so ravnali ...”<sup>2</sup> (Jure)*
- *“D mi nagaja. Mi govori lepa suha, lepa suha. Se me dotika. Meni vse to ne paše. Ne maram dotikanja. Non stop mi nagaja. Ne maram ga. Tudi tepe me.” (Lea)*
- *“Nasilni so nekateri sošolci in učitelj<sup>3</sup>.” (Adi)*
- *“Zafrkavali so me, zmerjali, da sem grda.” (Asja)*
- *“Sošolec me je večkrat pretepel.” (Davor)*
- *“Eden me je enkrat pretepel.” (Lara)*
- *“M in A me tepeta.” (Darjo)*

Primer ekonomskega, fizičnega in psihičnega nasilja:

- *“Enemu sošolcu sem prinesel 5 evrov. Grozil mi je, da me bo udaril, če mu denarja ne prinesem. Ne bi mu smel dati denarja. Enkrat me je eden tudi tako porinil, da sem padel na tla.” (Marjan)*

---

<sup>1</sup> Udeleženec delavnice je poročal o psihičnem nasilju, ki ga je doživel s strani učitelja. Povedal je, da se je učitelj posmehoval.

<sup>2</sup> Omenil je štiri imena učiteljic, ki so po njegovem mnenju krivično ravnale in ga s tem prizadele, kar je dojel kot psihično nasilje.

<sup>3</sup> Udeleženec ni želel povedati za kakšno vrsto nasilja je šlo, kje in kdaj se je zgodilo oziroma kakšne so bile okoliščine nasilne situacije.

#### Primer spolnega nadlegovanja:

- “ *Imela sem fanta, ki se me je hotel dotikati. Tukaj pa tukaj (pokaže na prsni predel). Me je otipaval. Pa sem se uprla. Danes nisem več z njim. Imam drugega fanta.*” (Sara)

#### **4.4.3. Nasilje zunaj osnovne šole s prilagojenim programom in družine**

.

Nihče od udeležениh ni poročal o nasilju zunaj šole in družine.

#### **4.4.4. Pogled zaposlenih na nasilje v organizaciji**

Zaposlena v osnovni šoli s prilagojenim programom nama je dejala, da je zadnja leta medvrstniškega nasilja veliko manj kot pred leti. Če pride do nasilja, problem najprej rešujejo razrednik ali učitelj, ki je bil v času nasilja z učenci, nato še ravnatelj oz. svetovalna služba. Učencu se lahko izreče tudi vzgojni ukrep in tudi določena koristna naloga, ki jo mora učenec opraviti. Če bi se zgodilo kaj hujšega, bi svetovalna služba kontaktirala s starši in v kolikor bi bilo potrebno, bi se svetovalna služba povezala s centrom za socialno delo. Pred leti, ko so imeli nekateri učenci hude vedenjske težave se je zgodilo, da so koga tudi prešolali v vzgojni zavod.

Izkušnje kažejo, da se učenci najbolj zaupajo svojim razrednikom, včasih pa tudi drugim učiteljem. Povedo pa jim tudi za nasilje izven šole.

Če bi bil storilec nasilja kdo od učiteljev oz. zaposlenih, bi bilo najprej potrebno obvestiti ravnatelja, ki bi moral glede na dokaze ustrezno ukrepati. Tak učitelj pa bi vsekakor izgubil zaposlitev.

#### **4.4.5. Najina opažanja skozi delavnico**

To delavnico je bilo malo težje izvajati, saj so bili mladostniki precej sramežljivi in zadržani, še posebej na začetku. V primerjavi s skupino varstveno delovnega centra so

manj sodelovali, manj povedali o nasilju, sploh so manj o nasilju vedeli. To bi lahko pojasnili s tem, da so v povprečju veliko mlajši kot obiskovalci varstveno delovnega centra, pa tudi s tem, da so naju prvič videli. Stanovalci varstveno delovnega centra so eno od naju že poznali in so bili zaradi tega že na začetku bolj sproščeni. Vzdušje sva poskušali sprostiti s kakšno vmesno šalo. Govorili sva o lastnih izkušnjah z nasiljem, podajali sva številne primere zato, da bi čim bolje predstavili, kaj vse sodi v kategorijo nasilja.

Zelo rada sta se oglašala predvsem dva mladostnika, eden je postavljaj vprašanja, ali je nasilje to in ono, mladostnica pa je rada povedala kakšno besedo o tem, kdo jo osvaja, kako jo osvaja in kaj ji ni všeč.

Do rahle zadrege smo prišli, ko smo se ustavili ob točki spolnega nasilja in zlorab. Ko sva spraševali po tem, kaj menijo, da bi bila spolna zloraba, so bili tiho, zato sva se za hip ustavili ob spolnem odnosu. Kaj spolni odnos je, med kom se dogaja, omenili smo tudi zaščito ipd. Nihče od mladostnikov se ni želel izpostaviti in povedati, kaj je spolni odnos, vsi so gledali v tla in se rahlo hihitali. Tema o seksu oziroma spolnosti jih je spravila v zadrego, bilo jih je sram govoriti. Eden od fantov se je potem opogumil in pokazal s telesnim gibom, ter tako vzbudil še več smeha v razredu. Ker ni bilo odziva z njihove strani, sva nekaj besed povedali midve. Nato smo se vrnili nazaj k spolnemu nasilju in zlorabam.

Ko smo govorili o nasilju in o tem, kje lahko iščemo pomoč oziroma na koga se lahko obrnemo v primeru, da smo žrtve ali priča nasilju, smo omenili tudi prijatelje. Na tem mestu je ena punca začela razlagati, kdo so njeni prijatelji, s kom se rada druži, koga ima rada in spet po drugi strani, kdo pa ni njen prijatelj. Za njo so se oglasili še nekateri, ki so tudi govorili o svojih prijateljstvih. Spregovorili so tudi o tem, kdo je v koga zaljubljen. Pogovor je bil zelo sproščen, zabaven, zato smo čas posvetili tudi tej temi.

Med pogovorom o nasilju v šoli, je prišlo do rahlega nemira. Mladostniki so poročali o svojih izkušnjah nasilja. Ena od deklet je povedala, da je eden od fantov, ki je bil prisoten na delavnici, do nje večkrat nasilen. Ko je prišel do besede on, je povedal, da je dekle tisto, ki je nasilno do njega. Punca se je zelo razjezila, postala je nemirna in začela govoriti, da fant laže. Začela je stiskati pesti. Bila je zelo razburjena, zato jo je Kristina odpeljala iz učilnice, kjer sta se pogovorili in se nato vrnili na delavnico.

Ob zaključku delavnice sva jih prosili, da nama posredujejo povratne informacije o tem, kako so bili zadovoljni z delavnico, ali bi morda kaj spremenili, bi se želeli pogovarjati še o čem oziroma kakšni temi posvetiti več pozornosti ipd. Povedali so nama, da so bili z vsem zelo zadovoljni. Tudi učiteljice so nama posredovale, da so jim mladostniki med odmorom navdušeno razlagali, kaj so se novega naučili in da je na delavnici "zelo fajn".

#### **4.5. SOCIALNO VARSTVENI ZAVOD**

Socialno varstveni zavodi so namenjeni osebam s težavami v duševnem zdravju, z motnjami v duševnem razvoju in kombiniranimi motnjami. Zavod stanovalcem nudi bivanje, socialno oskrbo, zdravstveno oskrbo in drugo.

Delavnico sva izvedli 16.4.2012. Delavnica se je pričela ob 9h zjutraj, končala pa ob 12h. Delavnice se je udeležilo 13 stanovalcev zavoda, med njimi je bilo 6 žensk in 7 moških. Najmlajši udeleženec delavnice je štel 35 let, najstarejši pa 64. Povprečna starost udeleženih je bila 53,77 let. Vsi udeleženi so se delavnice udeležili prostovoljno.

Stanovalci zavoda so poročali o nasilju znotraj institucije, o nasilju v družini in o nasilju s strani znancev oz. neznancev. Nihče ni poročal o nasilju v šoli.

O doživetem nasilju je poročalo 11 uporabnikov, kar predstavlja 84,62% udeleženih delavnice. O nasilju je poročalo 5 žensk, kar predstavlja 83,33% vseh žensk in 6 moških, kar predstavlja 85,71% moških, ki so se delavnice udeležili.

##### **4.5.1. Nasilje v družini**

O nasilju v družini je poročalo 5 udeleženih v delavnici, kar predstavlja 38,46% vseh prisotnih.

Dve uporabnici sta poročali o fizičnem nasilju s strani zakonskega partnerja:

- *“Mož me je zabodel z nožem, ko je prišel pijan domov. Porezal me je po vratu. Če bi me zadel malo nižje, bi mi presekalo žilo in bi umrla. K sreči sem na poti srečala policaja, ki je poklical rešilca, da so me na Polikliniki šivali. Takoj po tem sem se odselila in vložila zahtevo za ločitev. Najini hčeri so dali v rejo.” (Jerica)*
- *“Mož je bil nasilen. Tepel me je.” (Lucija)*

En uporabnik je poročal o psihičnem nasilju s strani očeta:

- *“Oče je bil zelo ljubosumen. Enkrat nam je grozil z nožem in smo morali z mamo bežati.” (Gregor)*

Dva uporabnika sta poročala o psihičnem in fizičnem nasilju s strani enega od staršev:

- *“Z očetom sem se razumela. Z mamo pa ne. Me je enkrat prijela tako za lase, in me vlekla po tleh do kopalnice, kjer sem mogla pod mrzel tuš. Trikrat sem zbežala od doma.” (Simona)*
- *“Oče je pil. Ko je bil pijan, je kričal in razbijal stvari, nas porival.” (David)*

#### **4.5.2. Nasilje v šoli**

O nasilju v šoli ni poročal nihče. Morda res nikoli niso bili žrtve nasilja v šoli, morda pa so te izkušnje izrinili v podzavest ali pa morda izkušnje nasilja niso dojemali kot take. Morda o teh izkušnjah tudi niso želeli govoriti.

#### **4.5.3. Nasilje v socialno varstvenem zavodu (institucionalno nasilje)**

Nasilje v zavodu je doživelo 7 stanovalcev udeleženih pri delavnici, kar predstavlja 53,85% vseh udeleženih.

Fizično nasilje s strani drugih stanovalcev so doživeli štirje uporabniki:

- *“Tukaj v zavodu me je enkrat eden udaril in enkrat eden davil. Oba sta varovanca.” (Jerica)*
- *“Tu v zavodu imam težave z dvema. Včeraj me je eden spotaknil. Sem si poškodoval roko in koleno.” (David)*
- *“Tepe me po glavi. Res, da izzivam, vendar udari pa močno.” (Valentin)*
- *“Doživela sem nasilje s strani cimre. Je zelo ljubosumna, ker imam fanta. Enkrat me je napadla in zlasala. Zdaj je nehala, samo me je še vedno strah. Moram paziti kako se obnašam, če sva s fantom skupaj in je ona kje v bližini, da se ne bi ponovilo.” (Jasna)*

Ena uporabnica je doživela spolno nasilje:

- *“Spolno življenje v zavodu. Niso me prisilili v spolni odnos, bil je moj partner, ampak sem delala to zato, da bi me drugi pustili na miru.” (Mija)*

Štirje uporabniki so poročali o ekonomskem nasilju s strani drugih varovancev:

- *“X mi je ukradel 35 evrov iz omarice.” (Stojan)*
- *“Meni je tudi X enkrat ukradel nekaj stvari.” (Leon)*
- *“Skozi fehtajo za denar in cigarete.” (Simona in Jerica)*

#### **4.5.4. Nasilje s strani (ne)znancev**

Nasilje s strani znancev oz. neznancev sta doživela dva uporabnika, kar predstavlja 15,38% udeležениh pri delavnici.

En uporabnik je bil dvakrat žrtev fizičnega nasilja s strani neznancev:

- *“Enkrat so me pretepli v diskoteki neznanci. Bili so pijani. Enkrat pa so me pretepli v Novi Gorici. Jih nisem poznal. Saj nisem vedel kaj narediti, če jih je bilo pa več.” (Adam)*

Ena uporabnica je dvakrat doživela spolno nasilje. Prvič ga je doživela s strani dveh neznancev, drugič pa s strani novega partnerja:

- *“Dva sta me napadla. Hotela sta me posilit, pa sem zbežala. Komaj sem prišla do doma. Nobenemu nisem povedala.” (Lucija)*
- *“Zapustila sem moža in odšla z novim partnerjem. Bil je zdravnik. En teden me je posiljeval.” (Lucija)*

#### **4.5.5. Pogled zaposlenih na nasilje v zavodu**

Zaposleni v socialno varstvenem zavodu veliko časa namenjajo preprečevanju nasilja znotraj institucije. Ko pride do nasilja, zaposleni skličejo timski sestanek in se s storilcem nasilja pogovorijo. Večina udeležениh pri delavnici je izpostavila problem varovanja, ki krade denar in osebne predmete drugih stanovalcev. Direktorica in strokovna vodja sta nama pojasnili, da se dobro zavedata težave, vendar nimajo pristojnosti, da bi ukrepali proti njemu, da se pa z njim veliko ukvarjajo individualno in upata, da se bodo njegove kraje kdaj nehale. Storilce nasilja v zavodu individualno obravnavajo in spodbujajo spremembe nasilnega vedenja.

#### **4.5.6. Najina opažanja skozi delavnico**

Tokratno delavnico je bilo na trenutke precej naporno izvajati, saj so udeleženi govorili eden čez drugega, kljub temu, da smo ob začetku postavili pravila, da govori samo eden, drugi pa takrat poslušamo. Na delavnici je bil prisoten tudi gospod, ki je ves čas pripovedoval šale, vice. Res je, da nas je s tem marsikdaj nasmejal, vendar pa je občutno motil sam potek delavnice.

Večkrat se je zgodilo, da so udeleženci in udeleženke delavnice začeli pripovedovati svojo življenjsko zgodovino, ko smo se začeli pogovarjati o njihovih izkušnjah z nasiljem. Torej niso govorili o svojih dejanskih izkušnjah z nasiljem, pač pa so začeli pripovedovati kdo so, kako so živeli in podobno. Zato sva jih ob tem poglavju morali

večkrat ustaviti in usmeriti na temo pogovora, ker časovno ne bi predelali vse, kar delavnica vključuje.

Prisotni so bili torej precej zgovorni, vendar pa precej zaprti kar se tiče pogovora o nasilju. Tema nasilja je bila zanje naporna, težka. Ena gospa je šele ob kocu delavnice spregovorila o svojih izkušnjah. Vmes je tudi jokala. Eden od udeležениh je povedal, da joče, ker je veliko pretrpela ravno na področju nasilja.

Nekateri udeleženci in udeleženke so med delavnico odhajali in spet prihajali nazaj, do konca pa se je številka udeležениh v primerjavi z začetno precej zmanjšala.

Ena od pomembnih tem, ki s(m)o jih omenili in se o njih pogovarjali, je bila spolnost. Udeleženci in udeleženke so izrazili stisko in potrebo, da bi imeli prostor za intimnost. Povedali so, da so imeli včasih sobo, vendar so jim jo zdaj pobrali. In sedaj lahko gredo le na stranišče ali v kopalnico.

Ena gospa je govorila tudi o tem, da je potrebno človeku, ki je nasilen, pomagati in ga ne pustiti samega. Potrebno mu je nuditi oporo, mu omogočiti dejavnosti, pri katerih se lahko izkaže in počuti koristnega. Človeka se ne sme samo obtoževati in ga kaznovati, ampak se je potrebno z njim ukvarjati, ga spremljati in mu nuditi ustrezno pomoč. Ta ista gospa je opozorila na soočenje s storilcem nasilja. Opozorili smo, da se vsakdo ni zmožen soočiti s storilcem oziroma niti nima te želje, spet drugim lahko to pomaga pri okrevanju od travmatične izkušnje.

Ko smo se pogovarjali o storilcih nasilja, se je izkazalo stereotipno gledanje - večina je menila, da so storilci nasilja z njihovimi besedami »klošarji, drogeraši, pijanci, roparji«. Seveda ko sva postavili več vprašanj in opozorili, da se nasilje ne dogaja samo zunaj na ulici, ampak tudi doma, v šoli, institucijah, so svoj seznam razširili. Opozorili so, da so ženske zelo izpostavljene nasilnim situacijam.

Kljub temu, da je koncentracija udeležencev in udeleženk večkrat padla, da so nekateri delavnico zapuščali in se po cigareti ali kavi vračali, lahko delavnico označiva za uspešno. Tudi udeleženi in udeležene so bili z njo zadovoljni in so izrazili željo za še več podobnih delavnic.

## **4.6. DNEVNI DELOVNO TERAPEVTSKI CENTER**

Dnevni delovno terapevtski center je namenjen je osebam z izkušnjo duševne bolezni. Namenjen je tako uporabnikom, kot tudi svojcem za pomoč pri urejanju vsakodnevnih stvari.

Delavnico sva izvedli 9.3.2012. Trajala je od 8:30 do 11:30.

Delavnice se je udeležilo 16 uporabnikov, en uporabnik je celo delavnico prespal, tako da lahko rečemo, da se je delavnice udeležilo 15 uporabnikov. Prisotnih je bilo 10 žensk in 5 oz. 6 moških. Najmlajši uporabnik je bil star 31 let, najstarejši pa 73. Povprečna starost uporabnikov je bila 50,31 let. Prisotni v delavnici se delavnice niso udeležili prostovoljno, saj so o tem odločali zaposleni.

Uporabniki so poročali o nasilju, ki so ga doživeli v družini, v šoli in s strani staršev. Nihče ni poročal o nasilju znotraj institucije (dnevnega delovno terapevtskega centra).

O doživetem nasilju je poročalo 11 uporabnikov. Tri uporabnice niso želele govoriti o svoji izkušnji, ker je bilo zanje to preveč boleče, kar pomeni, da je nasilje doživelo skupno 14 uporabnikov prisotnih na delavnici, kar predstavlja 93,33% vse udeleženeh. 1 uporabnica nasilja ni doživela, 1 uporabnik pa je delavnico prespal. Če odštejemo spečega uporabnika, so nasilje doživeli vsi prisotni moški in 9 žensk od 10. Procentualno gledano je nasilje doživelo 100% moških in 90% žensk.

### **4.6.1. Nasilje v družini**

O nasilju v družini so poročali 4 uporabniki, kar predstavlja 26,67% vseh udeleženeh v delavnici.

Vsi uporabniki so poročali o fizičnem nasilju:

- *“Doma sem bil jaz nasilen, ko sem bil pijan. Takrat sem se kregal s starši in razbijal stvari.” (Alen)*
- *“Oče me je tepel za majhne stvari. Ni imel tolerance do mene. Nikoli se ni pogovoril z mano.” (Helena)*
- *“Mož me je pretepel, večkrat. Hčere ni tepel, imel jo je rad. Potem sem se ločila.” (Marija)*
- *“Ko se je oče napil, je bil nasilen nad mamo.” (Žan)*

#### **4.6.2. Nasilje v šoli**

O doživetem nasilju v šoli so poročale 3 uporabnice, kar predstavlja 20% uporabnikov udeleženih pri delavnici.

En uporabnik je poročal o tem, da je bil sam storilec fizičnega in ekonomskega nasilja nad sošolci.

- *“Bil sem nasilen tudi v šoli. Tri sošolce sem pretepel. Včasih sem od koga zahteval tudi denar.” (Alen)*

Dve uporabnici, ki sta poročali o nasilju v šoli, sta bili žrtvi psihičnega nasilja, ena pa spolnega:

- *“Ko sem prišla v Slovenijo, sem bila že večja in en učitelj me je zelo užalil, ko mi je rekel, naj se vrnem od koder sem prišla, če ne razumem slovenščino. Bila sem prizadeta in sem jokala. Mama se je šla pogovoriti z učiteljem in potem je bilo vse v redu.” (Helena)*
- *“Učitelj me je v šoli večkrat žalil.” (Tine)*
- *“Učitelj me je stiskal. Bilo me je strah in sem bežala. Zgodilo se je večkrat.” (Monika)*

#### **4.6.3. Nasilje v dnevnem delovno terapevtskem centru (institucionalno nasilje) z mnenjem zaposlene**

Na najino veliko presenečenje ni nihče od uporabnikov poročal o nasilju znotraj dnevnega delovno terapevtskega centra. To sva povedali tudi zaposleni, ki je potrdila, da se nasilje pri njih res ne dogaja. Deloma zato, ker ga ne dopuščajo, kajti če je nekdo živčen in postaja nasilen, ga povabijo v pisarno, da se tam umiri.

#### **4.6.4. Nasilje s strani (ne)znancev**

Nasilje s strani neznancev so doživele 4 uporabnice, kar predstavlja 26,67% uporabnikov.

Vse 4 uporabnice so doživele spolno nasilje:

- *“Ko sem bila pri teti, me je en spolno napadel. Brčila sem ga v intimne dele, da sem se ubranila. Tete ni bilo zraven. Nisem ga poznala. Stara sem bila 13 let in vsa sem se tresla.” (Helena)*
- *“Enkrat sem se oglasila na telefon in en moški je govoril opolzke stvari. Ne vem, mogoče je mislil, da sem moja mama. Ne vem. Zgodilo se je samo enkrat.” (Ema)*
- *“Doživela sem telefonski klic. Grozil mi je, da me bo posilil. Povedala sem mami. Grozili so mi samo enkrat.” (Marija)*
- *“Enkrat na javnem wc-ju je do mene prišel moški in zahteval da ga primem tam, za spolni ud. Odmikala sem se. Rekla sem mu, da bo prišla mama in potem je odšel.” (Mojca)*

Nasilje s strani znancev so prav tako doživeli 4 uporabniki, kar je 26,67% uporabnikov.

Ena uporabnica je doživela spolno in ekonomsko nasilje:

- *“Imela sem prijatelja, ki me je obiskoval. Želela sem prijatelja za pogovor. Prinašal mi je kekse, ki so mi bili všeč. S tem me je privabil. Čez čas je želel, da bi bila intimna, vendar si nisem želela. Posilil me je. Čakala sem ga, da bo prišel še*

*kdaj, da bi se pogovorila o tem, kaj se je zgodilo. Zanimalo me je, zakaj je to naredil. Vendar ga ni bilo več. Enkrat sem povedala enemu policistu pa mi je rekel, da mi ne more pomagat. Ta isti moški mi je enkrat prinesel drva. Zmenjena sva bila za 2 metra, pa mi je prinesel samo meter in pol, računal pa dva.”*  
(Jasmina)

En uporabnik je doživel fizično nasilje:

- *“Znanci, vrstniki so me dvakrat pretepli.”* (Alen)

Dva pa sta doživela psihično nasilje:

- *“Večkrat se mi je zgodilo, da me ljudje niso poslušali, ker počasi govorim. Niso imeli potrpljenja. Počutim se diskriminiran. Tudi doma so me podcenjevali zaradi govora. Zaradi sapnika tudi težko jem. Potrebujem več časa. Tudi eno uro. In dogaja se, da gledajo čudno, ker tako dolgo jem, ali pa mi vzamejo hrano. Potem si jo včasih skrijem kam, pa jo najdejo in že je konflikt.”*  
*“V italijanski šoli so me zavračali, ker nisem Italijan.”* (Lucijan)
- *“Na delovnem mestu sem bil pravno izigran. Sodelavec me je dal na disciplinsko komisijo, čeprav ni bil pristojen, ker ni bil moj nadrejeni. Rekel je, da sem živčno razvrvan.”* (Borut)

#### **4.6.5. Najina opažanja skozi delavnico**

Delavnica je bila zelo uspešna. Udeleženci in udeleženke so bili zgovorni, sproščeni, odprti za pogovor. Nekateri so podelili svoje izkušnje, ki jih imajo z nasiljem, drugi so o njih molčali, saj jim je bilo preveč boleče govoriti o njih. Izkazalo se je, da imajo veliko znanja o temah, o katerih smo se pogovarjali.

Udeleženci in udeleženke delavnice so opozorili na nasilje za zaprtimi vrati, opomnili pa so naju tudi na nasilje kot je prisilno beračenje, težko delo za zelo nizko plačilo, nasilje zaradi etnične pripadnosti ipd. Omenili so tudi nasilje nad živalmi in okoljem.

Vzdušje je bilo sproščeno. Z delavnico so bili zelo zadovoljni. “Počutim se kot bi prišel od spovedi, zdaj mi je veliko lažje, ko sem vam zaupal”, “kot bi se znebila težkega bremena”, “lažje mi je, ker sem vam povedala” so bili stavki, s katerimi so udeleženci in udeleženke delavnice izrazile zadovoljstvo. Veliko jim je pomenilo, da so dobili priložnost, da so slišane njihove zgodbe. Da je pomembno kaj čutijo, kaj potrebujejo.

Kot je povedala ena od udeleženk, so dobili tudi novo znanje s katerim lahko ubesedijo svoje izkušnje, občutke, strahove, potrebe in podobno.

Izrazili so željo po še več podobnih delavnicah.

#### **4.7. PRIMERJAVA MED INSTITUCIJAMI**

Vseh štirih delavnic se je skupno udeležilo 51 uporabnikov štirih institucij, od tega je bilo 27 žensk in 24 moških.

Tabela 1: število oseb, ki je poročalo o nasilju na posamezni delavnici

| institucija                           | št. žrtev |
|---------------------------------------|-----------|
| varstveno delovni center              | 9         |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 10        |
| socialno varstveni zavod              | 11        |
| dnevni delovno terapevtski center     | 11        |
| skupaj                                | 41        |

Kot vidimo v tabeli 1, je o nasilju poročalo 41 hendikepiranih oseb, kar predstavlja 80,39% udeleženi pri delavnicah.

Tabela 2: število žrtev nasilja glede na spol

| institucija                           | moški | ženske |
|---------------------------------------|-------|--------|
| varstveno delovni center              | 5     | 4      |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 6     | 4      |
| dnevni delovno terapevtski center     | 5     | 9      |
| socialno varstveni zavod              | 6     | 5      |
| skupaj                                | 22    | 22     |

Zgornja tabela prikazuje, da je o nasilju poročalo enako število moških in žensk. Če pogledamo odstotke vidimo, da je o nasilju poročalo 91,67% vseh moških, ki so se delavnice udeležili in 81,48% vseh žensk udeleženih pri delavnicah. Kot vidimo je pri obeh spolih visok odstotek žrtev nasilja. O nasilju je poročalo 10% več moških kot žensk.

Tabela 3: povprečna starost uporabnikov

| institucija                           | povprečna starost udeleženih |
|---------------------------------------|------------------------------|
| varstveno delovni center              | 47,3 let                     |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 19 let                       |
| socialno varstveni zavod              | 53,77 let                    |
| dnevni delovno terapevtski center     | 50,31 let                    |

Kot je razvidno iz zgornje tabele, je bila povprečna starost v osnovni šoli s prilagojenim programom veliko nižja kot v ostalih treh institucijah, kjer so bili uporabniki povprečno stari okoli 50 let.

Tabela 4: število žrtev glede na vrsto nasilja

| institucija                           | fizično nasilje | psihično nasilje | spolno nasilje | ekonomsko nasilje |
|---------------------------------------|-----------------|------------------|----------------|-------------------|
| varstveno delovni center              | 8               | 7                | 1              | 1                 |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 9               | 4                | 1              | 1                 |
| socialno varstveni zavod              | 8               | 3                | 2              | 4                 |
| dnevni delovno terapevtski center     | 3               | 5                | 6              | 1                 |
| skupaj                                | 28              | 19               | 10             | 7                 |

Iz tabele je razvidno, da so uporabniki vseh institucij najpogosteje poročali o fizičnem nasilju, sledi psihično nasilje, nato spolno, najmanj oseb pa je poročalo o ekonomskem nasilju. O fizičnem nasilju je poročalo 54,9% udeleženi pri delavnicah, o psihičnem 37,25% udeleženi, spolnem 19,6% uporabnikov, ekonomskem pa 13,73% udeleženi pri delavnicah.

Tabela 5: število žrtev glede na kraj nasilja

| institucija                           | nasilje v družini | nasilje v šoli | nasilje v instituciji | nasilje nad (ne)znanci |
|---------------------------------------|-------------------|----------------|-----------------------|------------------------|
| varstveno delovni center              | 4                 | 4              | 7                     | 1                      |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 5                 | /              | 10                    | 0                      |
| socialno varstveni zavod              | 5                 | 10             | 7                     | 2                      |
| dnevni delovno terapevtski center     | 4                 | 3              | 0                     | 8                      |
| skupaj                                | 18                | 17             | 24                    | 11                     |

Največ udeleženi pri delavnicah je nasilje doživelo ravno v instituciji, ki so jo v času izvajanja delavnice obiskovali. Nasilju v instituciji sledi nasilje v družini, nasilje v šoli, najmanj nasilja pa se je zgodilo "na ulici", s strani znancev ali neznancev. Nasilje v

instituciji je doživelo 47,06% udeležениh na delavnicah, nasilje v družini je doživelo 35,29% udeležениh, v šoli 33,33%, o nasilju s strani (ne)znancev pa je poročalo 21,57% udeležениh na delavnici.

Tabela 6: število in odstotek žrtev institucionalnega nasilja

| institucija                           | število žrtev | %     |
|---------------------------------------|---------------|-------|
| varstveno delovni center              | 7             | 70    |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 10            | 83,33 |
| socialno varstveni zavod              | 7             | 53,85 |
| dnevni delovno terapevtski center     | 0             | 0     |

Kot vidimo v tabeli 6 se največ institucionalnega nasilja dogaja v osnovni šoli s prilagojenim programom, saj je o doživetem nasilju znotraj institucije poročalo kar 83,33% udeležениh na delavnici. Za razliko od osnovne šole s prilagojenim programom pa o nasilju znotraj dnevnega delovno terapevtskega centra ni poročal nihče. Veliko udeležениh na delavnici je poročalo o nasilju znotraj varstveno delovnega centra, kjer je o nasilju poročalo 70% udeležениh na delavnici. O nasilju znotraj socialno varstvenega zavoda je poročala več kot polovica udeležениh oseb na delavnici, in sicer 53,85% udeležениh.

Tabela 7: število žrtev institucionalnega nasilja glede na vrsto nasilja

| institucija                           | fizično nasilje | psihično nasilje | spolno nasilje | ekonomsko nasilje |
|---------------------------------------|-----------------|------------------|----------------|-------------------|
| varstveno delovni center              | 5               | 4                | 0              | 0                 |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 7               | 5                | 1              | 1                 |
| socialno varstveni zavod              | 4               | 0                | 1              | 4                 |
| dnevni delovno terapevtski center     | 0               | 0                | 0              | 0                 |
| skupaj                                | 16              | 9                | 2              | 5                 |

Kot vidimo, je največ nasilja znotraj institucij fizičnega, sledi psihično nasilje, nato ekonomsko, najmanj pa je spolnega nasilja. Fizično nasilje znotraj institucije je doživelo 31,37% hendikepiranih oseb udeleženi v raziskavi, 17,65% jih je doživelo psihično nasilje znotraj institucije, 9,8% ekonomsko nasilje in 3,92% spolno nasilje.

Tabela 8: storilci nasilja znotraj posamezne institucije

| institucija                           | vrstniki | %   | zaposleni | %  | skupaj | %   |
|---------------------------------------|----------|-----|-----------|----|--------|-----|
| varstveno delovni center              | 7        | 100 | 0         | 0  | 7      | 100 |
| osnovna šola s prilagojenim programom | 10       | 100 | 2         | 20 | 10     | 100 |
| socialno varstveni zavod              | 7        | 100 | 0         | 0  | 7      | 100 |
| dnevni delovno terapevtski center     | 0        | 0   | 0         | 0  | 0      | 0   |

Kot je razvidno v tabeli je velika večina nasilja znotraj institucij vrstniškega. Vsi, ki so doživeli institucionalno nasilje so bili žrtve vrstniškega nasilja, poleg tega sta bila dva obiskovalca osnovne šole s prilagojenim programom tudi žrtve nasilja s strani zaposlene osebe, kar predstavlja 8,33% žrtev nasilja znotraj institucije.

## 5. RAZPRAVA

Za pisanje diplomske naloge o nasilju nad hendikepiranimi sva se odločili, ker sva želeli opozoriti na to problematiko in vzbuditi zanimanje, ki bi doprineslo k temu, da bi se temu področju posvečalo več pozornosti.

Podatke sva zbirali s pomočjo delavnic, ki sva jih izvedli v štirih različnih institucijah. S pomočjo zbranih podatkov sva prišli do naslednjih ugotovitev.

Najina prva hipoteza se je glasila, da je nasilje nad hendikepiranimi osebami zelo razširjeno. Zbrani rezultati so pokazali, da je v vseh štirih institucijah več kot 80% vseh udeleženih doživelo nasilje, zato na podlagi teh podatkov lahko najino hipotezo podpreva.

Druga hipoteza se je glasila, da so hendikepirane osebe najpogosteje žrtve institucionalnega nasilja. Razen v dnevnem delovno terapevtskem centru, kjer udeleženci in udeleženke delavnice sploh niso poročali o institucionalnem nasilju, je bil delež nasilja znotraj vseh ostalih treh institucij visok in nasilje znotraj institucije je predstavljalo tudi najpogostejše nasilje, ki se izvaja nad in med hendikepiranimi osebami. V večini primerov gre za nasilje med samimi uporabniki, torej za medvrstniško nasilje. V ustanovah, ki jih uporabniki obiskujejo ali v njih živijo, je potrebno upoštevati pravila, ki jih postavijo institucije, hkrati pa so potrebna medsebojna prilagajanja med uporabniki in spoštovanje drug drugega. Osebnostne lastnosti uporabnikov in načini vedenja lahko mnogokrat privedejo do konfliktov in posledično nasilja, ki se lahko razvije iz konflikta. Mnogi so namreč poročali, da nekdo izziva, drugi krade, tretji je vzkipljiv in mu ne smeš reči žal besede, spet nekdo bi rad bil "glavni" in podobno. To hipotezo bi podprli kljub temu, da v dnevnem delovno terapevtskem centru nihče ni poročal o nasilju znotraj centra. Ta podatek naju je tudi presenetil, zato sva se po izpeljani delavnici pogovorili še z zaposlenimi, ki so tudi potrdili, da veliko dela vlagajo v to, da bi v centru ne bilo trenj in nasilja z nikogaršnje strani in nad nikomer.

Tretja hipoteza se je nanašala na vrsto nasilja. Najina hipoteza se je glasila, da so hendikepirane osebe najpogostejše žrtve psihičnega nasilja. To hipotezo bova zavrnila, saj se je po zbranih podatkih izkazalo, da so hendikepirane osebe najpogostejše žrtve fizičnega nasilja. Več kot polovica vseh udeleženi na delavnicah je namreč poročala o fizičnem nasilju, medtem ko je malo več kot tretjina vseh udeleženi poročala o psihičnem nasilju. Nad podatki sva bili presenečeni, saj sva bili prepričani, da je ravno psihično nasilje najbolj razširjeno. Vzroke bi morda lahko pripisovali temu, da žrtve psihičnega nasilja pogosto sploh ne prepoznajo kot takega, zato o njem tudi niso poročale.

Četrta hipoteza je bila, da so v primeru nasilja znotraj institucij storilci najpogostejše uporabniki storitev. To hipotezo lahko podpreva, saj so udeleženi na delavnicah večinoma poročali o nasilju s strani uporabnikov storitev, torej o sovrstnikih. Samo v dveh primerih je šlo za nasilje s strani zaposlenih. Upava, da nasilja s strani zaposlenih res ni v večjem številu in da ni šlo za to, da udeleženi niso želeli poročati o njem zaradi strahu ali morda nepoznavanja le tega.

Naslednja hipoteza se je glasila, da je v institucijah, kjer uporabniki stanujejo, več nasilja kot v institucijah, ki jih uporabniki obiščejo za nekaj ur dnevno. Hipotezo bova zavrnila, saj je največ hendikepiranih oseb poročalo o institucionalnem nasilju v osnovni šoli s prilagojenim programom in v varstveno delovnem centru, kjer hendikepirane osebe preživijo dopoldneve in gredo po kosilu domov. Nasilja v socialno varstvenem zavodu je nekoliko manj kot v omenjenih dveh institucijah, čeprav je o nasilju v zavodu poročala nekaj več kot polovica udeleženi v delavnici. Podatek naju je presenetil, saj sva pričakovali, da bo največ nasilja znotraj institucije ravno tam, kjer uporabniki živijo. Morda bi morali za boljšo primerjavo v nalogo zajeti še kakšno institucijo, kjer uporabniki ne preživljajo samo nekaj ur, ampak so tam ves čas.

Najino prvo raziskovalno vprašanje, ki sva si ga postavili je bilo, ali so uporabniki institucij dovolj ozaveščeni o nasilju in ali ga prepoznavajo. Skozi vodenje delavnic, pogovore in razprave sva dobili občutek, da jim manjka znanje o tem kaj vse sodi pod

nasilje. Ko sva spraševali, kaj menijo, da je nasilje, so predvsem naštevati oblike fizičnega nasilja, zelo redko je kdo omenil kakšno obliko psihičnega nasilja, še redkeje pa spolno in ekonomsko. Na podlagi teh "posredno" zbranih podatkov bi lahko rekli, da imajo uporabniki institucij težave pri prepoznavanju nasilja in da bi bilo zelo koristno, če bi dobili več informacij o tematiki, ki se navezuje na nasilje. Predvsem jih je potrebno opominjati, da ne smejo tolerirati nasilja, oziroma da za nasilje ni kriva žrtev, pač pa storilec.

Drugo raziskovalno vprašanje, ki sva si ga postavili je bilo, ali uporabniki institucij vedo, kam se lahko obrnejo po pomoč v primeru, da so žrtve nasilja. Iz slišane na delavnicah sva prišli do ugotovitve, da uporabniki pogosto ne vedo, kakšne so njihove možnosti, če so žrtve nasilja. Omenili so sicer, da bi se lahko zaupali prijateljem, redkeje so omenjali zaposlene, nihče pa ni navajal društev in drugih podobnih organizacij, ki so namenjene žrtvam nasilja.

Omenili bi še nekaj ključnih ugotovitev. Med drugim se je kot pomemben element rezultatov pokazala starost udeležениh na delavnicah. Eno od področij, ki naju je zanimalo, so bile izkušnje z nasiljem v šoli. Izkazalo se je, da je o izkušnjah z nasiljem v šoli poročalo največ udeležениh ravno iz osnovne šole s prilagojenim programom. Njihove izkušnje z nasiljem nastajajo sedaj, ko šolo obiskujejo, medtem ko je pri udeležениh in udeleženkah v ostalih treh institucijah minilo že kar nekaj let (kot vidimo iz povprečne starosti udeležениh) odkar so bili v šolah. Morda bi lahko nizek odstotek poročanja o izkušnjah z nasiljem v šolah pri ostalih treh institucijah pripisali procesom pozabljanja ali težavi pri prepoznavanju nasilja. Podatek, da je bilo včasih nasilja v šoli manj kot danes, naju je namreč zelo presenetil, sploh ker je bilo fizično nasilje v preteklosti uveljavljena metoda vzgajanja učencev.

Starost se je kot omembe vreden dejavnik pokazala pri zbiranju podatkov, saj se je izkazalo, da so bili udeležени in udeleženke v osnovni šoli s prilagojenim programom, kjer je bila povprečna starost pod 20 let, veliko bolj sramežljivi in zadržani. Izkazalo se je tudi, da so manj ozaveščeni o nasilju.

Rezultati so pokazali tudi, da so moški večkrat žrtve nasilja kot ženske. Morda bi lahko vzrok teh rezultatov zopet pripisali procesu pozabljanja pri ženskah in težavam pri prepoznavanju nasilja. Omeniti morava tudi, da se je na delavnicah med odmori ali pa ob koncu večkrat zgodilo, da so ženske povedale, da imajo izkušnje z nasiljem, vendar o njih ne želijo govoriti. Večina jih je pojasnila, da jim govorjenje o tem predstavlja preveliko bolečino.

Zanimiva opazka, ki se je pokazala na vseh štirih delavnicah in bi jo na tem mestu še želeli omeniti, je bilo stereotipno gledanje na storilce nasilje in kraje, kjer se nasilje dogaja. Na začetku razprave o tem vprašanju, so se vedno vrstili odgovori, da so storilci nasilja z njihovimi besedami »lopovi, drogeraši, klateži, pijani ljudje, ...«, nasilje pa naj bi se po njihovem mnenju dogajalo zunaj, na ulicah, v disku in podobno. S tem ko sva postavljali še podvprašanja, se je debata tudi z njihove strani razširila še na druge storilce in »prizorišča« nasilja.

Ob koncu bi dobljene rezultate primerjali še z nekaterimi raziskavami, ki sva jih omenili v najini nalogi.

Ena prvih študij v Veliki Britaniji iz leta 1989 je pokazala, da zlorabe doživlja 4-5% hendikepiranih oseb. V drugi raziskavi (Švab, 2008) so ugotovili, da je nasilje doživelo 18,9% hendikepiranih oseb, res pa je, da 38% hendikepiranih oseb na to vprašanje ni odgovorilo, obstaja pa velika verjetnost, da so tudi oni že nastopali kot žrtve nasilja. Obe raziskavi sta pokazali, da nasilje doživlja veliko manjši odstotek hendikepiranih oseb kot sva ugotovili midve. V najini raziskavi se je pokazalo, da je nasilje doživelo 80,39% udeleženi na delavnicah.

Marchetti in McCartney (1990) sta prišla do ugotovitve, da je razmerje med moškimi in ženskami žrtvami fizičnega nasilja 56% proti 44%. V raziskavi, ki jo je leta 2008 opravil Urad za enake možnosti so ugotovili, da so hendikepirane ženske pogostejše žrtve nasilja kot hendikepirani moški. Midve pa sva v svoji nalogi prišli do zaključka, da so hendikepirani moški pogostejše žrtve nasilja kot hendikepirane ženske, saj je nasilje doživelo 91,67% moških in 81,48% žensk udeleženi v raziskavi.

Furey, Granfield in Karan so v raziskavi iz leta 1994 ugotovili, da je 82 odstotkov vseh primerov nasilja nad hendikepiranimi v zavodih, stanovanjskih skupinah in drugih institucijah. Midve sva prišli do drugačnega zaključka. Ugotovili sva sicer, da se največ nasilja nad hendikepiranimi zgodi ravno v institucijah, vendar je ta odstotek precej nižji in sicer se v institucijah zgodi 34,29% vsega nasilja.

## 6. VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA DELA

Tema nasilja spada v področje socialnega dela. Prav tako tema hendikepa in tema institucionalnega varstva. V socialnem delu se zavzemamo za dobrobit uporabnikov in za njihove pravice in vsakdo ima pravico do nenasilja. Pozornost moramo namenjati tako žrtvam nasilja kot storilcem. Storilec je potrebno pokazati primernejši način reševanja sporov in oblike nenasilne komunikacije ter vedenja. Gre za dolgotrajen proces, za katerega moramo biti usposobljeni. Storilcev nasilja ne smemo a-priori obsojati, saj je najverjetneje nasilje edini način komuniciranja v določenih situacijah, ki ga poznajo in to moramo izkoreniniti. Nuditi jim moramo oporo. Po drugi strani pa je potrebno nasilje vedno obsojati. Nasilje in ne storilcev, če so le ti uporabniki. V kolikor so storilci zaposleni, so neprimerni za delovno mesto v socialnem varstvu in vredni obsojanja, saj so pogosto nasilni zaradi občutka večje vrednosti, moči, položaja, ki ga imajo.

Dobili sva občutek, da se zaposleni v institucijah zavedajo problematike nasilja med uporabniki in si želijo, da ga ne bi bilo več, vendar jim včasih zmanjka učinkovitih metod dela za preprečevanje in reševanje nasilnih situacij.

Meniva, da se tudi na fakulteti temu področju posveča premalo pozornosti. Strinjava se, da je seveda potrebna teorija na kateri lahko gradimo dalje, vendar bi se morali učiti tudi konkretnih pristopov kako delati z žrtvami ali storilci nasilja. Posledica je namreč, da so zaposleni na tem področju pogosto "bosi" in situacija ostaja bolj ali manj enaka, kljub prizadevanju, ki je žal pogosto neuspešno.

## 7. SKLEPI

- Hendikepirane osebe so premalo ozaveščene o nasilju. Ne vedo kaj vse nasilje je.
- Mlajše hendikepirane osebe imajo manj znanja o nasilju in imajo več težav pri prepoznavanju le tega.
- Hendikepirane osebe ne vedo, kam se lahko, v primeru, da doživljajo nasilje, obrnejo po pomoč. Največkrat se obrnejo na zaposlene.
- Ekstremno visok odstotek hendikepiranih žensk in moških doživlja nasilje. Raziskava je pokazala, da nasilje doživlja višji odstotek hendikepiranih moških kot hendikepiranih žensk.
- Udeleženi pri delavnicah so najpogosteje poročali o nasilju znotraj institucije, sledilo je nasilje v družini, ki mu je sledilo nasilje v šoli, najmanjkrat pa so poročali o nasilju "na ulici".
- Udeleženi na delavnici so najpogosteje poročali o fizičnem nasilju, nato o psihičnem, spolnem, najmanjkrat pa o ekonomskem nasilju.
- O doživetem institucionalnem nasilju so največkrat poročali uporabniki osnovne šole s prilagojenim programom. O doživetem nasilju znotraj institucije je poročal tudi visok odstotek uporabnikov varstveno delovnega centra in večina stanovalcev socialno varstvenega zavoda. Za razliko od ostalih pa o nasilju znotraj dnevnega delovno terapevtskega centra ni poročal nihče.
- Največ nasilja, ki se zgodi v institucijah je fizičnega, sledita mu psihično, ekonomsko in spolno nasilje.
- Vse hendikepirane osebe, ki so doživele nasilje v instituciji, so bile žrtve medvrstniškega nasilja, le dva sta bila poleg vrstniškega nasilja žrtev tudi nasilja s strani zaposlene osebe.

## 8. PREDLOGI

V poglavju 1.3.13. o ukrepih za preprečevanje nasilja je naštetih veliko odličnih in izčrpnih predlogov in idej za preprečevanje nasilja nad hendikepiranimi osebami v institucijah. Tudi midve naštevava nekaj predlogov, podlaga zanje pa so rezultati dobljeni v najini raziskavi.

- V institucijah bi morali več govoriti o nasilju, tako bi uporabnike ozavestili, da bi lažje prepoznali, kdaj so njihove pravice kršene. Posebej bi morali poudarjati, da je za nasilje kriv storilec in ne žrtev, četudi je storilec kdo od zaposlenih.
- Na oglasni deski institucij bi morali biti obešeni plakati, kjer bi bile zapisane telefonske številke institucij in organov, na katere se uporabniki, ki so žrtve nasilja, lahko obrnejo.
- Institucije bi morale izvajati delavnice na temo nenasilne komunikacije in nenasilnega vedenja.
- Zaposleni v institucijah bi morali biti posebej občutljivi in izobraženi za prepoznavanje nasilja in pravilno ukrepanje proti njemu. Zato bi morale biti izvedene posebne delavnice tudi za zaposlene. Seveda bi morali na delavnicah glasno poudarjati pomen nenasilne prakse zaposlenih.
- Zaposleni bi morali biti posebej usposobljeni za nudenje pomoči žrtvam nasilja ali pa bi morali žrtve nasilja usmerjati k ustreznim strokovnjakom in jim pri tem ves čas nuditi podporo.
- Zaposleni bi morali biti usposobljeni tudi za delo s hendikepiranimi storilci nasilja, ki obiskujejo institucijo, saj potrebujejo pomoč, da se naučijo nenasilnega ravnanja, poleg tega pa so hendikepirani storilci nasilja pogosto v preteklosti nastopali kot žrtve nasilja in potrebujejo pomoč za predelati doživete travme.
- Zaposleni v instituciji bi morali ukrepati, v kolikor bi sumili, da uporabniki doživljajo nasilje in zlorabe v družini. Svoje sume bi morali posredovati pristojnim organom.

- Nevladne organizacije, ki se srečujejo z žrtvami nasilja, bi morale biti dostopne in prilagojene tudi za hendikepirane ljudi. Tudi materinski domovi in varne hiše bi morale biti prostorsko prilagojene in strokovno usposobljene za sprejem hendikepiranih žrtev nasilja.
- Spregovoriti bi morali, z učenci v šolah in drugimi uporabniki v različnih institucijah, tudi o spolnosti – jih poučiti kaj je spolnost in o tem, kako se zaščititi. Spregovoriti je potrebno tudi o nevarnosti spolnih zlorab in o zaščiti pred njo.
- O nasilju nad hendikepiranimi bi morali spregovoriti tudi v medijih in tako ozavešiti širšo javnost o tej problematiki. Dokler bo npr. fizično nasilje nad psihiatričnimi bolniki veljalo kot učinkovita “metoda” obvladovanja bolnikov, do takrat se bo ta metoda izvajala.
- Hendikepirane osebe je treba približati širši javnosti. Ljudem jih moramo predstaviti kot enakovredne ljudi, z enakimi pravicami, čustvi in doživljanji kot jih imamo mi.

## 9. VIRI IN LITERATURA

Akcijski program za invalide. Spletni dostop: [http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti\\_\\_pdf/api\\_07\\_13.pdf](http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/api_07_13.pdf) (6.4. 2012).

Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D. (2002), Nasilje in izrazoslovje. *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica: 175-177.

Bašič K. (1998), Spolni napad in duševno prizadeti otroci. *Naš zbornik sožitje*, 31,6: 17-19.

Bečaj, J. (1997), *Temelji socialnega vplivanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, oddelek za psihologijo.

Ceglar, I. (2005), Odnos med odraslim z intelektualno oviro in njegovo materjo. *Socialno delo*, 44, 1-2 ("Tako lepa pa invalid" Socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk): 65-72.

Cooke, L., Sinason, V. (1998), Abuse of people with learning disabilities and other vulnerable adults. Spletni dostop: (<http://apt.rcpsych.org/content/4/2/119.full.pdf>) (24.3.2012).

Definicija nasilja. Spletni dostop: <http://sviz.cezarus.si/files/nasilje-11-04/def-nasilja.pdf> (25.2.2012).

Dominelli, L. (2005) Ovira kot spolno specifična izkušnja. *Socialno delo*, 44, 1-2 ("Tako lepa pa invalid" Socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk): 17-28.

Dragoš, S. in drugi (2005), *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V. (1998), *Odpiranje norosti: Vzpon in padec totalnih ustanov*. Ljubljana: Zložba /\*cf.

Foucault, M. (1998), *Zgodovina norosti v času klasicizma*. Ljubljana: Založba /\*cf.

Hiša zaupanja z vizijo. Spletni dostop: <http://web.vecер.com/portali/vecер/v1/default.asp?kaj=3&id=2009101005476368> (11.4. 2012).

Kanduč, Z., Korošec, D., Bošnjak, M. (1998), *Spolnost, nasilje in pravo*. Ljubljana: Inštitut za pravno kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in Urad za žensko politiko.

Kačič, M. (2008), Zgodovina invalidizacije ljudi s posebnimi potrebami. *Rikoss*, let. 7, št. 2/2008: 2-4.

Kelly, L. (1996), "Ne vem, kako naj temu rečem": Opredelitev spolnega nasilja. *Spolno nasilje: Feministične raziskave za socialno delo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo: 99-121.

Kristanc, S. (1995), Ljudje s posebnimi potrebami in dvojna diskriminacija. *Socialno delo*, 34, 5: 303-308.

Kuhar, R., Guzelj, P., Drolc, A., Zabukovec, K. (1999), *O nasilju: Priročnik za usposabljanje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Lamovec, T. (1998), *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Lamovec, T. (2006), *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup: Nove oblike skrbi za osebe v duševni krizi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (druga izdaja).

Nasilje nad ženskami. Spletni dostop: <http://www.multipladiskriminacija.si/node/30> (11.4. 2012).

Nagode, K., Jakob, P. (2003), *Niso mogli dobiti moje duše: nasilje nad hendikepiranimi ljudmi: diplomska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).

Nosek., M., Howland, C. (1998), *Abuse and women with disabilities*. Spletni dostop: ([http://new.vawnet.org/Assoc\\_Files\\_VAWnet/AR\\_disab.pdf](http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_disab.pdf)) (24.3.2012).

Nussdorfer, V. (2008), *Abeceda življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mesec, B. (1997), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo

Oreški, S. (2008), Medijske podobe duševnega zdravja in njihovi učinki na družbene prakse. *Socialno delo*, 47, 3-6: 271-279.

Powers, L., Oswald, M.,: *Violence and abuse against people with disabilities: experiences, barriers and prevention strategies*. Spletni dostop: (<http://apt.rcpsych.org/content/4/2/119.full.pdf>) (24.3.2012).

Plaz, M. (2004) Nasilje proti ženskam: oblike stereotipi in dejstva, posledice, dinamika in normalizacija nasilja, zakaj ženske vztrajajo v nasilju. *Priročnik SOS telefona za ženske in otroke žrtve nasilja*. SOS: Ljubljana: 42-60.

Pušnik, M. (1996), *Projekt – trpinčenje med otroki in mladostniki: Delovno gradivo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Raziskava o nasilju v slovenskih srednjih šolah. Spletni dostop: <http://dos.omnia.si/uploads/dosraziskava-o-nasilju-n.pdf> (19.4. 2012).

Rus Makovec, M. (2003), *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Rutar, D. (2011), *Teze za teorijo in kulturo hendikepa*. Ljubljana: YHD, društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

Selan, B., Individualizacija in stanovanjske skupine kot vidika socialne reintegracije oseb po pridobljeni poškodbi možganov. Spletni dostop: [http://www.center-zarja.si/datoteke/PDFdatoteke/StrokovniClanki/1.nacionalna\\_konferenca/selan.pdf](http://www.center-zarja.si/datoteke/PDFdatoteke/StrokovniClanki/1.nacionalna_konferenca/selan.pdf) (12.4. 2012).

Sinason, V. (1996), Razkrivanje spolnega izrabljanja v psihoterapevtskem okolju in odzivanje nanj. *Spolno nasilje. Feministične raziskave za socialno delo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo: 79-190.

Sitar, S. (2002), *Nasilje nad norostjo: Nasilje nad uporabniki psihiatričnih institucij*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).

Slana, S. (2008), *Nasilje nad invalidnimi osebami v zasebni sferi in / ali v partnerskih odnosih*. Raziskava Urada za enake možnosti. Spletni dostop: [http://www.uem.gov.si/si/delovna\\_podrocja/tematski\\_posveti/nasilje\\_nad\\_invalidnimi\\_os ebami/](http://www.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/tematski_posveti/nasilje_nad_invalidnimi_os ebami/) (20.3. 2012).

Švab, A. in drugi (2008), *Ciljno-raziskovalni projekt »Posledice diskriminacije na družbeno, politično in socialno vključenost mladih v Sloveniji: Analiza glede na spol, spolno usmerjenost ter etnično pripadnost« v okviru Ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006-20013« Zaključno poročilo*. Spletni dostop: (<http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/KnjigaNediskriminacija.pdf>) (20.3.2012).

Urek, M. (2005), Skrite zgodbe: ženske, hendikep in nasilje v družini. *Socialno delo*, 43, 1-2 ("Tako lepa pa invalid" Socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk): 73-79.

Urek, M. (2005), *Zgodbe na delu: pripovedovanje, zapisovanje in poročanje v socialnem delu*. Ljubljana: Založba / \*cf.

Urh, Š. (2009), Etnično občutljivo delo z Romi. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).

Vanček, N. (2002), Nasilje in otroci s posebnimi potrebami. *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica: 77-102.

Videmšek, P. (2011), *Če ne vemo, ne pomeni, da se ne dogaja: Priročnik za izvedbo delavnice o prepoznavanju nasilja nad hendikepiranimi ljudmi (interno delovno gradivo)*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Videmšek, P. (2011), *Vpliv ljudi s težavami z duševnim zdravjem na delovanje skupnostnih služb za duševno zdravje v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).

Verbnik Dobnikar, T. (2002), Nasilje v šoli. *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica: 35-76.

Zabukovec Kerin, K. (2002), Vrstniško nasilje v šoli. *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica: 103-122.

Zaviršek, D. (1999), Benettonova telesa. Spletni dostop: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/04/reklama/> (12.4. 2012).

Zaviršek, D. (1997), Diskurzi o nasilju in pomoči. *Socialno delo*, 36, 5-6: 329-346.

Zaviršek, D. (2000), *Hendikep kot kulturna travma: historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba /\*cf.

Zaviršek, D. (2005), Hendikepirane matere – hendikepirani otroci: antropološka perspektiva pri razumevanju družbenih ovir mater in otrok v socialnem varstvu in socialnem delu. *Socialno delo*, 44, 1-2 ("Tako lepa pa invalid" Socialno delo proti diskriminaciji hendikepiranih žensk): 3-15

Zaviršek, D. (2002), *Nevidno nasilje – normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi oviranostmi*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Zaviršek, D. (1994), *Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Zaviršek, D., Zorn, J., Videmšek, P. (2002), *Inovativne metode v socialnem delu: Opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Scripta).

Završnik R. (2001), *Nasilje nad ženskami s prizadetostmi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomska naloga).

Zloković, J., Dečman Dobrnjič, O. (2007), *Zaprte oči ne vidijo zla: Trpinčenje, zanemarjanje in spolna zloraba otrok – odgovornost družine, družbe in šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

## **9.1. SEZNAM PRAVNIH VIROV**

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Uradni list RS, št. 33/1994.

*Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ), Uradni list RS, št. 63/94*

Konvenciji o pravicah invalidov, Uradni list RS, št. 37/2008.

Konvencija ZN o otrokovih pravicah, Uradni list RS, št. 35/1992.

*Ustava Republike Slovenije (URS), Uradni list RS, št. 33/91*

*Zakon o enakih možnostih žensk in moških (ZEMŽM), Uradni list RS, št. 59/02*

*Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) Uradni list RS, št. 16/08*

*Zakon o socialnem varstvu (ZSV), Uradni list RS, št. 54/92*

*Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO), Uradni list RS, št. 50/04*

## 10. PRILOGE

### *10.1. PRILOGA 1: IZJAVA O AVTORSTVU*

#### IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani **Mateja Debelak** in **Kristina Tripar** vpisani na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2007/2008 kot redni študentki izjavljata, da sva diplomsko delo z naslovom **Nasilje nad hendikepiranimi ljudmi v institucijah** napisali samostojno s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorice as. dr. Petre Videmšek.

Datum:

Podpis:

## **10.2. POVZETEK**

Nasilja nad hendikepiranimi je vse preveč, nanj pa se opozarja premalo. To dejstvo naju je vzpodbudilo k pisanju diplomske naloge.

V diplomski nalogi sva skušali na kratko predstaviti ključne značilnosti hendikepa. Poleg navedbe, da hendikepiranost zajema fizično, senzorno in intelektualno oviranost ter težave z duševnim zdravjem, sva opozorili tudi na kulturne pogojenosti hendikepa. Okolje in kultura namreč določata, kaj je hendikep.

Nehendikepirani ljudje se različno odzivajo na hendikepirane, med drugim se jih bojijo, se do njih vedejo sovražno, jih pomilujejo, se jih izogibajo ali jim celo pripisujejo krivdo za hendikep.

V poglavju o nasilju sva nekaj besed namenili agresiji in destruktivnemu vedenju ter moči in zlorabi moči, nato pa še opisali fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje ter zanemarjanje. Nasilje se lahko dogaja med družinskimi člani, v institucijah med uporabniki ali nad uporabniki s strani zaposlenih, v šolah, na ulici ipd.

V delu v katerem piševa o nasilju nad hendikepiranimi, sva izpostavili nekaj dejstev, zakaj so hendikepirane osebe pogosto žrtve nasilja in zakaj o nasilju molčijo.

Ker sva želeli izvedeti, ali se je situacija sprejemanja hendikepiranih oseb v varne hiše in materinske domove kaj spremenila, sva se obrnili na njih in zbrali nekaj odgovorov, ki sva jih tudi posredovali v nalogi. Izkazalo se je, da imajo nekaj izkušenj s sprejemom hendikepiranih oseb, vendar še vedno ostaja problem, da jih večina ni prilagojena osebam na invalidskem vozičku.

Navedli sva rezultate nekaterih tujih in domačih raziskav o nasilju nad hendikepiranimi osebami, nato pa je sledil teoretičen del o nasilju nad hendikepiranimi v družini, šoli in institucijah. Navedli sva tudi posledice s katerimi se spopadajo žrtve nasilja.

Za zmanjševanje in preprečevanje nasilja nad hendikepiranimi osebami so potrebni številni ukrepi. Akcijski program za invalide vključuje ukrepe za preprečevanje nasilja in diskriminacije nad invalidi, potrebna pa je tako pomoč države kot tudi lokalnih skupnosti in socialnih mrež v nevladnem sektorju. Podali sva tudi ukrepe domačih in tujih avtorjev.

Ob koncu teoretičnega dela najine naloge sva podali še katere pomoči lahko koristijo hendikepirane osebe, kadar so priče ali žrtve nasilja in kako naj bi potekalo delo s hendikepiranimi žrtvami nasilja.

V drugem delu diplomske naloge sva prikazali rezultate izvedenih delavnic.